

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Sijoitetun lapsen identiteetin rakentuminen

- Kuka minä olen, minne minä kuulun?

Arttu Luomala
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Lapin yliopisto 2026

Lapin yliopisto**Tiedekunta ja oppiaine:** Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, sosiaalityö**Työn nimi:** Sijoitetun lapsen identiteetin rakentuminen – kuka minä olen, minne minä kuulun?**Tekijä:** Arttu Luomala**Ohjaaja:** YTT, yliopistonlehtori Mari Kivistö**Työn laji:** Pro gradu – tutkielma**Sivumäärä:** 73**Vuosi:** 2026

Tutkielmassa tarkasteltiin sijoitetun lapsen identiteetin rakentumista sijoituksen aikana sekä niitä tekijöitä, jotka tukevat tai vaikeuttavat myönteisen identiteetin muodostumista. Erityisenä kiinnostuksen kohteena olivat lapsen suhteet biologiseen perheeseen, sijaisperheeseen ja sijaishuollon aikuisiin sekä kuulumisen, jatkuvuuden ja oman elämäntarinan kokemukset. Teoreettisina lähtökohtina hyödynnettiin kiintymyssuhdeteoriaa, suhderustaista näkökulmaa ja narratiivisen identiteetin käsitettä. Tutkielma toteutettiin laadullisena, aiempaan tutkimuskirjallisuuteen perustuvana tutkimuksena. Aineisto koottiin kohdennetulla ja harkinnanvaraisesti täydentyneellä haulla. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisen teemoittelun avulla.

Analyysin tuloksena muodostettiin viisi pääteemaa: 1) koti, perhesuhteet ja kuulumisen kokemus, 2) suhteiden jatkuvuus, katkokset ja turvallisuuden rakentuminen, 3) leimautuminen, sosiaalinen asema ja sijoitetun nuoren kategoria, 4) elämäntarinan jatkuvuus ja oman menneisyyden ymmärtäminen sekä 5) toimijuus, tulevaisuus ja myönteisen identiteetin mahdollisuus. Teemat limittyivät toisiinsa ja kuvasivat yhdessä sijoitetun lapsen identiteetin sosiaalista, relationaalista ja ajallista rakentumista. Tulokset osoittivat, että sijoitetun lapsen identiteetti rakentuu muuttuvissa suhteissa menneisyyden kokemuksiin, nykyisiin ihmissuhteisiin ja tulevaisuutta koskeviin mahdollisuuksiin. Identiteettiä tukivat turvalliset ja jatkuvat aikuissuhteet, kokemus perheeseen ja yhteisöön kuulumisesta, yhteyden säilyminen omaan historiaan ja läheisiin sekä mahdollisuus osallistua itseä koskeviin ratkaisuihin. Myönteisen identiteetin rakentumista vaikeuttivat toistuvat sijoitusmuutokset, ihmissuhteiden katkeaminen, sijoituksen syihin liittyvä epäselvyys, leimautuminen, ulkopuolisuuden kokemukset ja vähäiset vaikutusmahdollisuudet. Tulokset korostivat, että sijaishuollon tehtävänä ei ole ainoastaan turvata lapsen arkea, vaan myös tukea hänen mahdollisuuttaan jäsentää elämäntarinaansa, säilyttää merkityksellisiä suhteitaan ja rakentaa tulevaisuutta oman elämänsä toimijana. Tutkielman perusteella voidaan todeta, että sijoitus voi olla lapselle ja hänen identiteetilleen sekä kielteisesti koettava katkos että myönteinen mahdollisuus.

Avainsanat: sijoitetut lapset, identiteetti, sijaishuolto, kiintymyssuhde, narratiivinen identiteetti, lastensuojelu.

Sisälllys

1 Johdanto.....	1
2 Tutkimuksen käsitteelliset ja teoreettiset lähtökohdat	6
2.1 Lastensuojelulain mukaisesti sijoitettu lapsi	6
2.2 Kiintymyssuhteet ja suhdeperustaisuus sijoitetun lapsen elämässä	14
2.3 Identiteetin rakentuminen	21
3 Tutkimuksen toteuttaminen	25
3.1 Tutkimuskysymykset	25
3.2 Tutkimusmenetelmä	25
3.3 Aineistonhaku	28
3.4 Analyysi	32
3.5 Eettiset kysymykset ja tutkijan positio.....	34
4 Tulokset: Sijoitetun lapsen identiteetin rakentuminen	38
4.1 Koti, perhesuhteet ja kuulumisen kokemus	38
4.2 Suhteiden jatkuvuus, katkokset ja turvallisuuden rakentuminen.....	41
4.3 Leimautuminen, sosiaalinen asema ja sijoitetun nuoren kategoria.....	45
4.4 Elämäntarinan jatkuvuus ja oman menneisyyden ymmärtäminen.....	47
4.5 Toimijuus, tulevaisuus ja myönteisen identiteetin mahdollisuus.....	49
5 Pohdinta	53
Lähteet	70

1 Johdanto

Vuonna 2025 kodin ulkopuolelle oli Suomessa sijoitettuna noin 17 100 lasta, mikä vastaa lähes Kemin kokoisen kaupungin väkilukua. Luku havainnollistaa, kuinka laajasta yhteiskunnallisesta ilmiöstä on kyse. Sijoitettuna kodin ulkopuolelle oli noin 1,6 prosenttia kaikista lapsista, ja heistä kaksi kolmasosaa oli huostassa. Sijoituksista suurin osa oli pitkäaikaisia, ja noin kolmasosa lapsista oli ollut sijoitettuna vähintään puolet elämästään. Sijoitettujen lasten joukossa poikien osuus oli hieman suurempi (52 %) kuin tyttöjen (48 %), ja nuorimmista lapsista valtaosa oli perhehoitoon sijoitettuna, kun taas vanhemmista, 16–17-vuotiaista, yli puolet oli laitossijoituksessa. Vuonna 2025 sijoitettujen lasten sijoitusvuorokausia kertyi yhteensä noin 4,4 miljoonaa. (THL 2026.) Monille lapsille sijoitus muodostaa siten pitkäkestoisen osan elämää, jonka aikana heidän ihmissuhteensa, arjen ympäristönsä ja käsityksensä omasta elämästään voivat muuttua.

Nämä luvut kuvaavat sijoitettujen lasten arkea yhteiskunnallisena todellisuutena, jossa tuhannet lapset kasvavat kodin ulkopuolisissa ympäristöissä. Sijoitukset eivät ole vain yksittäisiä kriisitilanteita, vaan ne muuttavat lapsen sosiaalisia suhteita, arkeen liittyviä odotuksia ja käsitystä itsestään (Pösö 2016, 22). Siksi on tärkeää tarkastella, miten sijoitettu lapsi rakentaa identiteettiään tilanteessa, jossa hänellä on usein useampi koti, useampi vanhempi ja monikerroksinen elämänhistoria.

Lastensuojelussa sijoitus ei merkitse lapselle vain asumispaikan vaihtumista. Siirtyminen sijaisperheeseen tai ryhmämuotoiseen sijoituspaikkaan muuttaa lapsen hoivasuhteita, arjen käytäntöjä ja asemaa sosiaalisissa suhteissa sekä voi vaikeuttaa yhteyden säilymistä biologiseen perheeseen ja muihin läheisiin. Myös koulu, asuinympäristö ja ystävyyssuhteet voivat vaihtua. Uuden ympäristön vieraat säännöt ja ihmissuhteet voivat tehdä lapsen epävarmaksi omasta asemastaan ja siitä, miten hänen odotetaan toimivan, millä on merkitystä myös hänen identiteettinsä rakentumiselle. (Kools 1993, 142–143.)

Identiteetti viittaa yksilön kokemukseen itsestään, siihen, kuka hän on ja mihin hän kuuluu. Sijoitetun lapsen kohdalla identiteetti muodostuu erityisesti suhteessa sijaisperheeseen, biologiseen perheeseen ja yhteisöön, johon lapsi kuuluu. Esimerkiksi sijaisperheen

tarjoama tuki ja hyväksyntä voivat vahvistaa lapsen itsetuntoa, kun taas katkokset biologisessa perhesuhteessa voivat luoda haasteita identiteetin rakentumiselle. (Hämäläinen 2012, 104, 129.)

Sijoitettu lapsi kohtaa usein haasteita, jotka liittyvät kuulumisen tunteeseen, perhesuhteisiin ja oman tarinansa jäsentyneeseen ymmärtämiseen (Hämäläinen 2012, 179). Sijoitusperheen tarjoama tuki voi muodostaa uudenlaisen turvallisen perustan, jos suhde on pitkäaikainen. Identiteetin rakentuminen sijoituksen aikana edellyttää siis tasapainottelua kahden eri perhetodellisuuden välillä. (Kools 1993, 49–50.)

Lisäksi on huomioitava, etteivät lapset tule sijoitukseen “nollatilanteesta”, vaan he ovat pääsääntöisesti valmiiksi kuormittuneina menetyksistä ja turvattomuudesta, mikä heijastuu heidän kykynsä kiinnittyä uuteen arkeen ja jäsentää omaa tarinaansa. (Kools 1993, 140–141.) Sijoitettujen lasten identiteetin rakentumisen kontekstit ovat siten erilaisia sekä ennen sijoitusta että sijoituksen jälkeen. Toistuvat hoivaajien vaihdokset, varhaiset laiminlyönnit ja perustarpeiden krooninen täyttymättömyys voivat lisätä riskiä vakaville kiintymyssuhteisiin kytkeytyville häiriöille, jossa oireilu voi ilmetä joko vetäytyvänä ja estyneenä suhtautumisena aikuisiin. (Zmysłowska 2024, 45, 48.)

Sijoitetun lapsen identiteetin rakentumista ohjaavat monet tekijät. Työskennellessäni lastensuojelussa olen huomannut, että esimerkiksi osa perhehoitoon sijoitetusta lapsista kokee tilanteensa hämmentävänä, kun heillä on kaksi äitiä ja isää eli perhehoitajat sekä biologiset vanhemmat. Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuoliseen hoitoon voi myös aiheuttaa leimautumisen kokemuksia ja herättää epäilyksiä omasta arvosta sekä hyväksyttävyydestä muiden ihmisten silmissä. (Herrick & Piccus 2005, 849.)

Sijoitettujen lasten kokemukset kodista ja perhesuhteista ovat moniulotteisia ja monimerkityksellisiä. Lapsille koti ei välttämättä tarkoita vain yhtä paikkaa, vaan he voivat kokea kodikseen sekä biologisen perheen että sijaisperheen. Kodin merkitystä lapselle rakentavat turvallisuus, jatkuvuus ja se, ettei sieltä tarvitse lähteä yhtäkkiä pois. (Hämäläinen 2012, 96–97.) Sijoitus sijaisperheeseen voi olla lapselle hämmentävä, jopa järkyttävä kokemus, mutta samalla siinä voi olla myös myönteisiä ulottuvuuksia (Hämäläinen 2012, 104). Sijoituksen myötä lapsen turvallisuuden kokemus voi lisääntyä ja sijaiskoti muodostua aikaisempaa turvallisemmaksi ympäristöksi (Hämäläinen 2012, 109).

Varhaiset kiintymyssuhteet vaikuttavat lapsen kokonaisvaltaiseen kehitykseen ja erityisesti identiteetin rakentumiseen sijoituksen aikana. Varhaislapsuudessa, etenkin alle kolmevuotiaana, muodostuneet kiintymyssuhteet ovat erityisen merkityksellisiä, sillä ne luovat perustan lapsen myöhemmälle psykologiselle kehitykselle, tunne-elämän tasapainoisuudelle sekä mielenterveyden perustalle. (Rusanen 2011, 19–20.)

Kati Hämäläisen (2012) tutkimus "Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen" tuo esiin, että sijoitusprosessiin liittyvät kokemukset voivat olla lapsille hyvin monimutkaisia. Sijoitus kodin ulkopuolelle voi vaikuttaa lapsen identiteetin rakentumiseen monin tavoin, sillä siihen liittyy muutoksia lapsen ihmissuhteissa, elinympäristössä ja kokemuksessa omasta elämästään. Hämäläisen mukaan lasten kokema muutos on usein ristiriitainen: se voi tuntua aluksi järkyttävältä, mutta ajan myötä sijoitus saattaa tuoda mukanaan myös myönteisiä puolia, kuten turvallisuuden ja huolenpidon kokemuksia.

Perheestä erottaminen ja siirtyminen sijaishuoltoon merkitsevät lapselle paitsi hoivaavan aikuisen vaihtumista myös muutosta kodissa, perherakenteessa ja arjen jatkuvuudessa. Tällainen alkuvaiheen mullistus voi kuormittaa kiintymyssuhteiden rakentumista erityisesti silloin, kun lapsen aikaisempi hoivasuhde on ollut epäjohdonmukainen tai traumaattinen ja hänen on samalla sopeuduttava uuteen, vielä vieraaseen hoivaajaan. Jos sijoituspaikat tai hoivaajat vaihtuvat myöhemmin uudelleen, lapsen voi olla vaikea muodostaa luottamuksellista suhdetta saatavilla olevaan aikuiseen. Toistuvat sijoitusmuutokset ovatkin yhteydessä kiintymyssuhteisiin ja käyttäytymiseen liittyvien vaikeuksien lisääntymiseen. (Miranda ym. 2019, 394–395, 400.) Vakaat sijoitukset, pysyvät ja turvalliset aikuiset sekä siirtymävaiheessa tarjottu tuki voivat puolestaan tukea turvallisempien kiintymyssuhteiden muodostumista. Sijoituksen aikana lapselle on tärkeää tarjota mahdollisuus rakentaa suhdetta sellaiseen aikuiseen, joka on johdonmukaisesti saatavilla ja jonka tukeen lapsi voi vähitellen oppia luottamaan. (Miranda ym. 2019, 401.)

Tutkimukseni tavoitteena on tarkastella aiemman tutkimuskirjallisuuden pohjalta, miten sijoitetut lapset rakentavat identiteettiään sijoituksen aikana, sekä muodostaa kokonaiskuva sijoitetun lapsen identiteetin rakentumiseen vaikuttavista tekijöistä. Erityisesti tar-

kastellaan, miten lapsen sosiaaliset suhteet heijastuvat identiteetin rakentumiseen ja millaiset tekijät tukevat tai vaikeuttavat myönteisen identiteetin muodostumista. Tutkimuksen teoreettisina lähtökohtina hyödynnetään kiintymyssuhdeteoriaa, suhdeperustaista näkökulmaa ja narratiivisen identiteetin käsitettä. Kiintymyssuhdeteoria (ks. Bowlby 1957, 1971) auttaa tarkastelemaan sitä, miten hoivasuhteissa muodostuneet kokemukset turvallisuudesta, luottamuksesta ja omasta arvosta heijastuvat lapsen käsityksiin itsestään ja muista ihmisistä. Narratiivisen identiteetin käsite (ks. Wagner & Heberle 2024) puolestaan auttaa ymmärtämään, miten menneisyyden kokemuksia, nykyistä elämäntilannetta ja tulevaisuutta koskevia odotuksia voidaan liittää osaksi omaa elämäntarinaa.

Tutkimusaihe on merkityksellinen, koska sijoitusten vaikutuksia lasten identiteettiin on tutkittu suhteellisen vähän erityisesti Suomessa, ja koska identiteetin rakentuminen vaikuttaa merkittävästi lapsen tulevaisuuteen. Tutkimusaihe liittyy vahvasti sosiaalityön keskeisiin kysymyksiin, kuten lasten oikeuksiin, osallisuuteen ja hyvinvointiin. Se myös kytkeytyy yhteiskunnallisiin keskusteluihin perheiden tukemisesta ja lastensuojelun vaikuttavuudesta. Yhteiskunnalliset asenteet, kuten lastensuojelun asiakkaiden leimaaminen tai positiivinen näkyvyys mediassa, voivat joko heikentää lapsen itseluottamusta tai auttaa luomaan myönteistä identiteettiä (Herrick & Piccus 2005, 849). Lapsi, joka kokee olevansa arvostettu ja ymmärretty osana yhteiskuntaa, pystyy helpommin rakentamaan tasapainoisen identiteetin. Tutkimus lisää ymmärrystä siitä, miten sijoitusprosessit vaikuttavat lasten identiteettiin ja mitkä tekijät voivat tukea heidän positiivista kehitystään. Koska identiteetti on keskeinen osa yksilön hyvinvointia ja elämäntilannetta (Wagner & Heberle 2024, 1). Tutkimus voi tarjota arvokasta tietoa lastensuojelun kehittämiseen ja sijoitetun lasten parempaan tukemiseen.

Tutkielma etenee siten, että johdannon jälkeen avaan lapsen lastensuojelulain perusteella tapahtuvaa sijoittamista, suhdeperustaisuutta ja kiintymyssuhdetta sekä identiteetin rakentumista tutkimuksen teoreettisena taustana. Tämän jälkeen kuvaan tutkimuksen toteutusta, aineiston hankintaa ja analyysia sekä tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä. Seuraavaksi esitän tutkimuksen tulokset sijoitetun lapsen identiteetin rakentumisen näkö-

kulmasta. Lopuksi pohdin tutkimuksen keskeisiä havaintoja suhteessa aiempaan tutkimukseen ja lastensuojelun käytäntöön, arvioin tutkimusprosessiani sekä esitän tulosten pohjalta nousevia jatkotutkimustarpeita.

2 Tutkimuksen käsitteelliset ja teoreettiset lähtökohdat

2.1 Lastensuojelulain mukaisesti sijoitettu lapsi

Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle merkitsee sekä juridista että lapsen arkeen ja ihmissuhteisiin liittyvää muutosta. Se ei ole ainoastaan hallinnollinen toimenpide, vaan sijoituksen yhteydessä lapsen hoivaaja, asuinympäristö ja suhdejärjestelmä voivat muuttua, ja yhteys biologiseen perheeseen sekä muihin läheisiin voi vaikeutua. (Kools 1993, 142–143.) Sijoituksen myötä lapsi siirtyy viranomaisen päätöksellä biologisen perheensä ulkopuoliseen hoivaympäristöön – sijaisperheeseen, ryhmämuotoiseen hoivaan tai laitokseen – ja saa uuden oikeudellisen aseman sijoitettuna lapsena (Kools 1993, 1).

Sijaishuolto on lastensuojelun vahvin toimenpide, jolla puututaan lapsen kasvuolosuhteisiin ja perhesuhteisiin syvällisesti. Lain näkökulmasta sijaishuolto ei ole rangaistus, vaan lapsen suojelutoimi: Lastensuojelulaki (13.4.2007/417) määrittää, millä edellytyksillä lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle ja miten sijaishuolto tulee järjestää lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi. Lastensuojelulain ensisijainen lähtökohta on lapsen etu, joka ohjaa kaikkia lastensuojelun toimenpiteitä (4 §). Lapsen edun arvioinnissa huomioidaan lapsen terveys, kehitys, turvallinen kasvuympäristö sekä pysyvät ja läheiset ihmissuhteet.

Lastensuojelulain 11 § asettaa hyvinvointialueelle sekä kunnalle vastuun lastensuojelun järjestämisestä ja riittävien palveluiden tarjoamisesta. Lapsi voidaan huostaanottaa kodin ulkopuolelle, jos hänen terveytensä tai kehityksensä on vakavasti vaarantunut tai vaarassa vaarantua eivätkä avohuollon tukitoimet riitä turvaamaan lapsen etua lastensuojelulain 40 §:n mukaisesti.

Lastensuojelulain 38 §:n mukainen kiireellinen sijoitus tehdään tilanteissa, joissa lapsi on välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen sijaishuollon tarpeessa. Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi huoltajien päihteiden väärinkäyttö, perheväkivalta, lapsen perustarpeiden laiminlyönti, lapseen kohdistuva väkivalta tai seksuaalinen hyväksikäyttö, vanhemman toimintakykyä heikentävät mielenterveyden häiriöt sekä tilanteet, joissa lapsen oma käytös, päihteet tai rikollisuus asettavat hänet välittömään vaaraan.

Yhteistä näille tilanteille on se, ettei lapsen turvallisuutta ja kehitystä voida turvata omassa kodissa, jolloin lapsen sijoittaminen on välttämätöntä lapsen edun toteutumiseksi. Päätöksentekijä määräytyy sijoituksen oikeudellisen perusteen mukaan. Kiireellisestä sijoituksesta päättää lastensuojelulain 13 §:ssä tarkoitettu toimivaltainen viranhaltija, kun taas huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoa koskevasta päätöksenteosta säädetään lain 43 §:ssä.

Suomessa lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle voi perustua avohuollon tukitoimeen, kiireelliseen sijoitukseen tai huostaanottoon. Huostaanotto voidaan toteuttaa joko yhteisymmärryksessä asianosaisten kanssa tai tahdonvastaisesti. Kiireellinen sijoitus on luonteeltaan väliaikainen ratkaisu, jonka tarkoituksena on turvata lapsen tilanne lyhyellä aikavälillä. Se voi kestää enintään 30 vuorokautta, ja tietyin edellytyksin sijoitusta voidaan jatkaa vielä toisella 30 vuorokauden jaksolla. Kiireellinen sijoitus eroaa siten huostaanotosta erityisesti kestopensa osalta, vaikka sen oikeusvaikutukset ovat monilta osin lähellä huostaanottoa. (Pösö 2016, 127.)

Ennen sijaishuollon järjestämistä hyvinvointialueen on arvioitava lapsen läheisverkoston mahdollisuudet ottaa lapsi luokseen tai muutoin tukea hänen arkeaan lastensuojelulain 32 § mukaisesti. Mikäli lapselle turvallinen ja hänen tarpeitaan vastaava hoitopaikka löytyy läheisverkostosta, sijoitus voidaan toteuttaa esimerkiksi sukulaisen tai muun lapselle läheisen henkilön luokse. Identiteetin rakentumisen näkökulmasta läheisverkoston huomiointi voi olla merkityksellistä, sillä biologiset suhteet ja yhteys omiin juuriin voivat säilyä lapselle tärkeinä myös sijoituksen aikana. (Hämäläinen 2012, 125, 129.) Läheisverkostoon sijoittaminen voi näin tarjota mahdollisuuden säilyttää lapsen elämässä jo olemassa olevia ihmissuhteita ja jatkuvuutta, vaikka hänen asuinympäristönsä muuttuu.

Sukulaisille sijoitettujen lasten kokemuksia tarkastelleessa sukulaissijaiskodin tuttuus, läheisyys lapsen aikaisempaan elinympäristöön sekä ennestään tutut ihmiset ja muistot tukivat pysyvyyden ja jatkuvuuden kokemusta. Sukulaissijoitus ei kuitenkaan poistanut kokonaan tulevaisuuteen liittyvää epävarmuutta, sillä osa lapsista toivoi edelleen voivansa palata biologisten vanhempiensa luokse. (Kati Kallinen, 2017, 215–216.)

Sijaishuollon järjestämisen keskeisenä tavoitteena on turvata lapselle hoidon, huolenpidon ja kasvatuksen jatkuvuus (lastensuojelulaki 50 §). Lapselle on taattava mahdollisuudet koulunkäyntiin, sosiaalisiin suhteisiin sekä ikä- ja kehitystasoiseen elämään myös sijaishuollossa. Lastensuojelulain 54 § turvaa sijaishuollossa olevan lapsen oikeuden jatkuviin ja turvallisiin ihmissuhteisiin sekä yhteydenpitoon vanhempiensa, sisarustensa ja muiden läheistensä kanssa. Hyvinvointialueen ja sijaishuoltopaikan tulee tukea yhteydenpitoa ja järjestää sijoitus siten, ettei sijoituspaikan etäisyys estä sitä.

Huostaanoton valmistelu Suomessa on tarkkaan säädely prosessi, jossa päätöksiä ei tehdä yksittäisen työntekijän harkinnan perusteella. Sen sijaan ratkaisuja rakennetaan yhdessä esihenkilön ja moniammatillisen tiimin kanssa, jotta arvio perustuu mahdollisimman laaja-alaiseen asiantuntemukseen. Valmisteluun liittyvän dokumentoinnin on oltava perusteltua, läpinäkyvää ja kaikkien asianosaisten saatavilla. Lapsen mielipiteen ja kokemusten kuuleminen on keskeistä, samoin läheisten näkökulmien huomioiminen. Ennen päätöksentekoa järjestetään erillinen kuuleminen, joka myös dokumentoidaan asianmukaisesti. Prosessia ohjaavat lisäksi hallintolain mukaiset velvoitteet ja ohjeistukset. (Pösö 2016, 16.)

Lainsäädäntö tunnistaa myös lapsen identiteetin kannalta keskeisiä oikeuksia. Lastensuojelulain 50 §:ssä edellytetään lapsen kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimista sijaishuoltopaikan valinnassa. Tämä luo perustan ymmärrykselle, että sijaishuollon tehtävä ei ole ainoastaan turvata lapsen fyysinen hyvinvointi, vaan tukea hänen persoonallista ja sosiaalista kasvuaan kokonaisvaltaisesti.

Vaikka lastensuojelulaki keskittyy ensisijaisesti lapsen hyvinvoinnin ja turvallisuuden varmistamiseen, se sisältää myös elementtejä, jotka suojaavat lapsen identiteetin rakentumisen kannalta keskeisiä tekijöitä. Esimerkiksi läheisverkoston kartoittamista koskeva 32 § ja yhteydenpitoa koskeva 54 § osoittavat, että lapsen juurilla ja biologisilla suhteilla on lain mukaan merkitystä lapsen kokonaisvaltaiselle kasvulle. Lapsen oikeus tulla kuuluksi (lastensuojelulaki 5 §, 20 §) tukee lapsen kokemusta omasta toimijuudestaan ja osallisuudestaan, jotka ovat olennaisia identiteetin kehitystekijöitä.

Sijaishuoltopaikan valintaa koskeva lastensuojelulaki 50 § sekä ihmissuhteita ja yhteydenpitoa turvaava lastensuojelulaki 54 § myös muistuttavat, ettei lapsen suhdetta menneisyyteensä tai omaan perhetaustaansa tule katkaista sijoituksen yhteydessä. Näin lain-säädäntö pyrkii suojelemaan sitä, että lapsi voi kasvaa osaksi uutta ympäristöään menettämättä yhteyttä omiin juuriinsa – kahden todellisuuden rajapinnassa.

Perhehoito näyttäytyy lähtökohtaisesti lapsen kiinnittymisen kannalta suotuisampana kasvuympäristönä kuin laitokset, koska lapsi tarvitsee arjessa aikuisen, joka on saatavilla myös silloin, kun vaikeudet ja tunnesäätelyn haasteet aktivoituvat. Laitoksissa aikuisresurssit ja työn organisointi voivat rajoittaa lapsikohtaista pysyvyyttä ja jatkuvaan “vanhemman” saatavilla oloa, mikä voi vaikeuttaa turvallisuuden kokemuksen rakentumista. Erityisen kuormittavaksi kuvautuu tilanne, jossa lapsi siirtyy perhehoidosta laitoshoidoon, koska tällöin aiempi kiintymys- ja kuulumissuhde katkeaa uudelleen. (Zmysłowska 2024, 48–49.)

Sijoituksen taustalla on tavallisesti monisyinen kokonaisuus, johon liittyy vanhempien jaksamattomuutta, päihteiden käyttöä, väkivaltaa tai lapsen kehityksen vakavaa vaarantumista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2026) tilastoraportin mukaan suurin osa sijoituksista tehdään edelleen huostaanoton perusteella, mutta kiireelliset sijoitukset ovat merkittävä osa lastensuojelun arkea. Kiireellinen sijoitus toimii usein ensitoimena tilanteissa, joissa lapsen terveys tai turvallisuus on välittömässä vaarassa. Osasta kiireellisiä sijoituksia muodostuu myöhemmin pysyvämpiä huostaanottoja, mikä kuvastaa tilanteiden pitkittyvyyttä ja perheiden tukiverkoston riittämättömyyttä.

Sijoituksen kestot vaihtelevat, mutta yhä useampi lapsi viettää useita vuosia sijaishuollossa ja eri sijaishuoltopaikoissa (Kools 1993, 1). Tämä tekee sijoituksesta enemmän kuin lyhytaikaisen kriisijärjestelyn: se jäsentää merkittäväällä tavalla lapsen arkea, ihmissuhteita ja käsitystä itsestä.

Sijoitusten pitkäkestoisuutta kuvaa se, että vuonna 2025 huostaanottoja purettiin 577, mikä vastasi vain 6:tta prosenttia kaikista huostassa olleista lapsista (THL 2026). Vaikka huostaanotto on Suomessa voimassa toistaiseksi, monet sijoitukset kestävät käytännössä useita vuosia ja voivat jatkua varhaislapsuudesta lapsen täysi-ikäistymiseen saakka (Pösö

2016, 20). Pitkäkestoinen sijoitus muodostuu tällöin merkittäväksi osaksi lapsen elämänhistoriaa ja arkea. Identiteetin rakentumisen näkökulmasta tämä merkitsee sitä, että lapsi joutuu jäsentämään itseään ja omaa elämäntarinaansa suhteessa erilaisiin hoivaympäristöihin, perhesuhteisiin ja sijoituksen aikana muodostuneisiin ihmissuhteisiin.

Sijoitukset voidaan toteuttaa erilaisissa hoivaympäristöissä. Perhehoito on ensisijainen vaihtoehto etenkin nuoremmille lapsille, kun taas laitossijoitukset painottuvat vanhemmissa ikäryhmissä. Vuoden 2025 aikana noin 1 000 lasta oli sijoitettuna sukulais- tai läheisperheisiin, mikä vastasi noin 6:tta prosenttia kaikista kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista (THL 2026). Sukulais- ja läheisperheisiin sijoitettujen lasten osuus on siten melko pieni, vaikka lapsen läheisverkoston mahdollisuudet osallistua lapsen hoitoon ja huolenpitoon tulee lastensuojelussa selvittää. Tällainen ratkaisu voi lieventää sijoitukseen liittyvää juurettomuuden tunnetta ja tukea lapsen yhteyden säilymistä omaan sukuunsa ja menneisyyteensä.

Suomalaisessa lastensuojelussa huostaanotto on voimassa toistaiseksi, ja sijaishuollon aikana pyritään perheen jälleenyhdistämiseen. Lainsäädäntö ei sisällä pysyvän huostaanoton muotoa, vaikka käytännössä monet sijoitukset kestävät vuosia ja voivat jatkaa varhaislapsuudesta täysi-ikäisyyteen saakka. Huostassapidon tarpeen toistuva arviointi ja sen purkamisen mahdollisuus ylläpitävät väliaikaisuuden ilmapiiriä myös tilanteissa, joissa sijoitus on käytännössä pitkäaikainen. Pysyvä huostaanotto ei ole ollut Suomessa merkittävästi esillä vaihtoehtona, vaikka pysyvyys on kansainvälisessä lastensuojelukeskustelussa keskeinen aihe. (Pösö 2016, 20.)

Huostaanoton toistaiseksi voimassa oleva luonne sisältää kaksijakoisia seurauksia. Yhtäältä perheen jälleenyhdistämisen tavoite perustuu mahdollisuuteen, että vanhempien olosuhteet muuttuvat ja lapsen paluu kotiin tulee mahdolliseksi. Toisaalta pysyvän huostaanoton puuttuminen ja huostassapidon tarpeen toistuva arviointi voivat ylläpitää väliaikaisuuden ilmapiiriä myös tilanteissa, joissa sijoitus jatkuu käytännössä pitkään eikä kotiinpaluu näytä todennäköiseltä. (Pösö 2016, 20, 25.)

Oman lastensuojelutyössä saamani kokemuksen perusteella huostaanoton tulevaisuuteen liittyvä epävarmuus voi asettaa sosiaalityöntekijän vaikeaan asemaan. Lapselle tulisi pu-

hua hänen tulevaisuudestaan rehellisesti ja ymmärrettävästi, mutta työntekijä ei voi esittää epävarmaa kotiinpaluuta tai sijoituksen jatkumista varmana. Esimerkiksi lapsen kysyessä, milloin hän voi palata kotiin, vastaus voi jäädä muotoon ”toistaiseksi olet täällä”, vaikka sijoituksen arvioitaisiin käytännössä jatkuvan pitkään. Tällaisessa tilanteessa työntekijä joutuu tasapainottelemaan lapselle annettavan realistisen tiedon, perheen jälleenyhdistämisen mahdollisuuden ja lapsen tulevaisuuteen liittyvän toivon välillä.

Lapsen näkökulmasta pitkittynyt epävarmuus voi heikentää turvallisuuden ja jatkuvuuden kokemuksia, jotka ovat hänen kehityksensä ja identiteettinsä rakentumisen kannalta olennaisia. Pysyvät ihmissuhteet, arjen ennakoitavuus ja luottamus sijoituspaikan jatkuvuuteen voivat puolestaan vahvistaa lapsen kokemaa turvallisuutta. Huostaanoton toistaiseksi voimassa oleva luonne säilyttää kuitenkin mahdollisuuden perheen jälleenyhdistämiseen, jos vanhempien olosuhteet muuttuvat. Järjestelmä voidaan siten nähdä samanaikaisesti sekä muutoksen mahdollistavana että lapsen tulevaisuutta epävarmana ylläpitävänä rakenteena. (Pösö 2016, 20, 25; Brown & Ward 2013, 88–89.)

Juridisesti pysyvän sijoitusratkaisun puuttuminen ei kuitenkaan välttämättä merkitse sitä, ettei lapselle voisi muodostua kokemusta sijoituksen pysyvyydestä. Ruotsalaisessa tutkimuksessa 11 lasta 22 haastatellusta koki sijaisperheen pysyväksi kodikseen ja katsoi kuuluvansa ensisijaisesti sijaisperheeseen, vaikka heillä kaikilla oli edelleen yhteyksiä biologisiin vanhempiinsa. Lapset odottivat asuvansa sijaisperheessä aikuisuuteen saakka. Pysyvyyden kokemus ei siten perustunut juridisesti pysyvään ratkaisuun, vaan pitkäaikaiseen arkeen, perheeseen kuulumiseen ja luottamukseen siitä, että sijoitus jatkuu. (Andersson 1999, 175, 180.)

Sijoituksen ulkoinen vakaus ei kuitenkaan yksin määritä lapsen kokemaa pysyvyyttä. Pitkittäistutkimuksessa sijoitusikä, sijoituksen kesto ja sijoitushistorian vakaus eivät yksiselitteisesti selittäneet sitä, kokivatko nuoret aikuiset sijaisvanhemmat läheisiksi tai omaksi perheekseen. Osa säilytti pysyvän suhteen sijaisperheeseen myös kotiinpaluun ja myöhemmän uudelleensijoituksen jälkeen, kun taas pitkä sijoitus samassa sijaisperheessä ei aina johtanut läheiseen ja jatkuvaan suhteeseen. Pysyvyyden kokemuksessa korostuivat siten asumisjärjestelyn jatkuvuuden lisäksi ihmissuhteen laatu ja vastavuoroinen välittäminen. (Andersson 2009, 23–24.)

Tutkimuksessa sijoituksen pysyvyyttä tuki myös biologisten vanhempien ja sijaisvanhempien välille ajan myötä rakentunut hyväksyntä ja yhteistyö. Sijaisvanhemmat eivät perustaneet käsitystään sijoituksen pysyvyydestä ensisijaisesti päätöksen juridiseen perusteeseen tai sosiaalityöntekijän antamaan lupaukseen, vaan siihen, että biologiset vanhemmat olivat hyväksyneet lapsen asumisen sijaisperheessä ja osapuolten välille oli muodostunut jonkinlainen yhteinen ymmärrys tilanteesta. Biologisten vanhempien yhteydenpito saattoi tällöin vahvistaa lapsen pysyvyyden kokemusta sen sijaan, että se olisi merkinnyt lähestyvää kotiinpaluuta. (Andersson 1999, 180, 182.)

Lapsen elämään liittyvä pysyvyys on keskeinen hyvinvointia ja kehitystä tukeva tekijä. Turvalliset varhaiset kiintymyssuhteet tukevat lapsen käsitystä itsestään, sosiaalisten taitojen kehittymistä ja myöhempien ihmissuhteiden muodostamista (Brown & Ward 2013, 26). Englannissa adoptio on yksi lapsen pysyvyyttä tavoittelevista ratkaisuista, ja siihen voidaan tietyissä tilanteissa päätyä myös ilman biologisten vanhempien suostumusta (Ward & Smeeton 2017, 57–58).

Suomessa adoptio ei kuulu lastensuojelulain mukaiseen toimenpidevalikoimaan, vaan adoptiosta säädetään erillisessä adoptiolaisissa ja siihen liittyy oma päätöksentekomenettelynsä (Pösö 2015, 16). Adoptiolain 22/2012 15 §:n mukaan vanhemman suostumusta adoptioon ei lähtökohtaisesti voida ottaa vastaan ennen kuin lapsen syntymästä on kulu-
nut kahdeksan viikkoa ja vanhemmalla on ollut mahdollisuus harkita ratkaisua perusteellisesti. Tämän harkinta-ajan aikana lapsen hoito voidaan tarvittaessa järjestää lyhytaikaisessa perhehoidossa, jos lapsen hoitoa ei voida järjestää syntymävanhemman luona. Lastensuojelulla voi siten käytännössä olla rooli lapsen hoidon ja sijoituksen järjestämisessä adoption harkinta-aikana, vaikka adoptio itsessään ei ole lastensuojelutoimenpide.

Sijoitetut lapset ovat usein joutuneet kokemaan elämässään suuria muutoksia, turvattu-
muutta ja epävarmuutta. Lapsilta itseltään voi puuttua tietoa siitä, miksi heidät on sijoitettu, mikä lisää heidän kokemaansa hämmennystä ja voi vaikeuttaa oman identiteetin rakentumista. (Hämäläinen 2012, 56.) Sijoituksen tarkoituksena on turvata lapsen kasvu ja kehitys, mutta samalla se voi herättää lapsessa hämmennystä, syyllisyyttä ja epävarmuutta omasta arvosta. Lapsi ei aina ymmärrä sijoituksen syitä, vaan voi kokea sen rangaistuksena tai merkinä omasta epäonnistumisestaan. (Hämäläinen 2012, 56; Kools 1993, 47–

48.) Siksi sijoitus on lapselle myös psykologinen prosessi, jossa hän joutuu määrittelemään uudelleen oman paikkansa, suhteensa läheisiin ja käsityksensä itsestään.

Sijoitetut lapset voivat tulla tilanteista, joissa turvallinen kasvu ja kehitys sekä riittävä hoiva ja huolenpito ovat olleet puutteellisia (Hämäläinen 2012, 82). Sijoitukseen liittyvä suuri muutos ja ero tutuista ihmissuhteista ja asuinympäristöstä voivat tehdä uuteen tilanteeseen sopeutumisesta haastavaa (Hämäläinen 2012, 104, 118). Sijoitus ei poista näitä kokemuksia, vaan tuo mukanaan uuden kerroksen viranomaisvalvontaa, sääntöjä ja päätöksiä, jotka määrittävät lapsen arkea. Lapsen toimijuus on usein rajattua: hän oppii, että häntä koskevat ratkaisut tehdään toisaalla. Tämä voi herättää ristiriitaisia tunteita – halua itsenäistyä ja samalla vetäytymistä, kun kokemus omasta vaikutusvallasta jää heikoksi. (Kools 1993, 113–114.)

Edellä kuvatun perusteella sijoituksen vaikutukset ulottuvat lapsen arkea syvemmälle: se muokkaa hänen käsitystään itsestään ja suhteestaan muihin. Lapsen kokemus sijoituksesta ei muodostu vain viranomaispäätösten ja hoivapaikan puitteissa, vaan ennen kaikkea vuorovaikutuksessa hänen ympärillään olevien aikuisten kanssa. Näyttää siltä, että juuri nämä arjen suhteet, miten lasta kuullaan, miten hänen tarpeisiinsa vastataan ja milaista kiintymystä hän saa kokea määrittävät pitkälti sen, muuttuuko sijoitus turvaa vahvistavaksi vai identiteettiä horjuttavaksi kokemukseksi.

Tätä tulkintaa tukee Hämäläisen tutkimus, jossa korostuivat tuen ja turvallisuuden merkitys lapsen sopeutumisessa sijoituksen tuomaan muutokseen (Hämäläinen 2012, 104). Lapsen arki sijoituksen aikana rakentuu siis ennen kaikkea suhteissa – suhteessa sijaisvanhempiin, työntekijöihin ja edelleen omaan perheeseen. Nämä suhteet voivat joko vahvistaa tai heikentää lapsen tunnetta jatkuvuudesta ja kuulumisesta. Seuraavassa luvussa tarkastellaan, miten kiintymyssuhteet ja suhdeperustainen näkökulma auttavat ymmärtämään sijoitetun lapsen kokemuksia ja identiteetin rakentumista.

2.2 Kiintymyssuhteet ja suhdeperustaisuus sijoitetun lapsen elämässä

John Bowlbyn kiintymyssuhdeteoria muodostaa keskeisen teoreettisen perustan lapsen varhaisten hoivasuhteiden tarkastelulle. Bowlbyn ajattelun lähtökohtana oli lapsen tarve lämpimään, läheiseen ja jatkuvaan suhteeseen äitiin tai muuhun ensisijaiseen hoivaajaan. Bowlbyn mukaan lapsen kehitys ei perustu vain fyysiseen huolenpitoon, vaan myös jatkuvaan inhimilliseen suhteeseen, jossa lapsi voi kokea olevansa suojeltu, hoivattu ja tärkeä. Tämä suhde muodostaa perustan lapsen turvallisuuden tunteelle ja myöhemmälle kyvyllle solmia suhteita muihin ihmisiin. (Bowlby 1957, 79–80.)

Bowlbyn ajattelua on kuitenkin tarkasteltava suhteessa sen historialliseen aikaan. Hänen teksteissään korostuu erityisesti äidin merkitys, kun taas myöhemmässä kiintymyssuhdetutkimuksessa on painotettu laajemmin lapsen suhdetta ensisijaisiin hoivaajiin, kuten isään, sijaisvanhempiin tai muihin pysyviin aikuisiin. Tämän tutkielman kannalta Bowlbyn keskeinen anti ei ole yksinomaan äitisuhteen korostaminen, vaan ajatus siitä, että lapsen kehitys tarvitsee pysyviä, ennakoitavia ja emotionaalisesti merkityksellisiä hoivasuhteita.

Bowlbyn näkökulmasta lapsen erottaminen ensisijaisesta hoivaajasta voi olla erityisen kuormittavaa varhaislapsuudessa, jolloin lapsen kyky ymmärtää eron syitä ja kestoa on vielä rajallinen. Lapsen mahdollisuus kestää eroa riippuu muun muassa lapsen iästä, aiemman suhteen turvallisuudesta, eroon valmistelusta sekä siitä, miten lasta kohdellaan eron aikana ja sen jälkeen. Tämä on sijaishuollon kannalta tärkeä näkökulma, sillä sijoitus merkitsee lapselle usein eroa tutusta kodista ja läheisistä ihmisistä. Ero ei ole lapselle vain käytännöllinen siirtymä, vaan myös emotionaalinen tapahtuma, joka voi herättää pelkoa, syyllisyyttä, vihaa ja hämmennystä. (Bowlby 1957, 30–33.)

Kiintymyssuhde muodostuu varhaisessa lapsuudessa lapsen ja hoivaavan aikuisen välisessä vuorovaikutuksessa. Turvallisen kiintymyssuhteen syntyminen edellyttää sensitiivistä, johdonmukaista ja riittävän pitkään jatkuvaa hoivaa, jossa lapsen tarpeet tunnustetaan ja niihin vastataan riittävän nopeasti ja asianmukaisesti. (Rusanen 2011, 36, 91–92.) Turvallisessa kiintymyssuhteessa lapsi voi käyttää hoivaavaa aikuista lohdun ja suojan lähteenä kuormittavissa tilanteissa. Johdonmukainen ja ennakoitava hoiva tukee lapsen

tunteiden ja käyttäytymisen säätelyä sekä tasapainoa ympäristön itsenäisen tutkimisen ja aikuisen läheisyyteen turvautumisen välillä. (Tarabulsky ym. 2008, 323.)

Kiintymyssuhdeteoriassa varhaisten hoivakokemusten ajatellaan rakentavan lapselle sisäisiä malleja itsestään ja muista ihmisistä. Lapsi rakentaa näiden kokemusten perusteella käsityksiä siitä, voiko muihin ihmisiin luottaa, onko hän itse hoivan arvoinen ja ovatko aikuiset saatavilla silloin, kun hän tarvitsee lohtua ja turvaa. Nämä sisäiset mallit eivät siirry myöhempään elämään muuttumattomina, mutta ne vaikuttavat siihen, miten lapsi havainnoi ympäristöään, tulkitsee toisten ihmisten toimintaa ja säätelee kuormittavia tunteitaan. (Punamäki 2001, 174.)

Turvallinen hoivaaja toimii lapselle perustana, jonka varassa lapsi voi tutkia ympäristöään ja palata tarvittaessa aikuisen luo hakemaan turvaa (Kalland 2001, 203). Turvallinen kiintymys ei siten ilmene välttämättä voimakkaana takertumisena, vaan luottamuksena siihen, että kiintymyshahmo on saatavilla lapsen tarvitessa turvaa (Bowlby 1971, 396). Lapsen arjen ennakoitavuus, aikuisen saatavillaolo ja lapsen tunteiden vastaanottaminen tukevat turvallisen suhteen rakentumista (Sinkkonen 2001, 151).

Kiintymystä ei myöskään tule pitää riippuvuuden synonyymina. Lapsi voi selviytyä jonkin aikaa erossa kiintymyshahmostaan ja säilyttää silti vahvan kiintymyksen tähän. Kiintymyksen tarve ei siten merkitse itsenäisyyden puuttumista, vaan muodostaa osan lapsen turvallisuuden ja ihmissuhteiden perustaa. (Bowlby 1971, 278–279.)

Kiintymyskäyttäytyminen muuttuu lapsen kehityksen myötä yhä tavoitteellisemmaksi. Lapsi oppii vähitellen tunnistamaan, millainen läheisyys kiintymyshahmoon saa hänet tuntemaan olonsa turvalliseksi, ja alkaa mukauttaa toimintaansa tämän mukaisesti. Hänelle kehittyy myös kyky ymmärtää, että aikuisella on omia tavoitteita, aikomuksia ja suunnitelmia, joihin lapsi voi pyrkiä vaikuttamaan. Suhteeseen muodostuu näin vähitellen yhteistyötä, yhteisten tavoitteiden rakentamista ja neuvottelua. (Bowlby 1971, 415, 416, 419.)

Lapsella voi olla samanaikaisesti useita kiintymyshahmoja. Suhteet eivät kuitenkaan välttämättä ole lapselle täysin samanarvoisia, vaan yksi henkilö voi muodostua ensisijaiseksi kiintymyshahmoksi muiden ollessa tärkeitä toissijaisia kiintymyshahmoja. Esimerkiksi isä, isovanhemmat ja vanhemmat sisarukset voivat muodostua lapselle merkityksellisiksi

kiintymyshahmoiksi ensisijaisena hoivaajana usein toimivan äidin rinnalle. (Bowlby 1971, 363–364.) Kiintymyssuhteen muodostumista ei ratkaise yksinomaan biologinen sukulaisuus, vaan olennaista on myös aikuisen kyky vastata lapsen viesteihin ja osallistua aktiiviseen vuorovaikutukseen hänen kanssaan (Bowlby 1971, 365). Vahva kiintymys yhteen henkilöön ei estä muiden merkityksellisten kiintymyssuhteiden muodostumista (Bowlby 1971, 367).

Sijaishuollossa tämä merkitsee sitä, että lapsi voi muodostaa merkityksellisen suhteen sijaisvanhempaan tai muuhun arjessa jatkuvasti läsnä olevaan aikuiseen ilman, että hänen suhteensa biologiseen vanhempaan menettää merkitystään. Erityisesti pienet lapset muodostavat kiintymyssuhteita niihin aikuisiin, jotka ovat johdonmukaisesti saatavilla ja vastaavat heidän tarpeisiinsa. Lapsen turvallisuuden ja kokemuksellisen jatkuvuuden kannalta sekä biologisten vanhempien että sijaisvanhempien suhteiden tukeminen voi siksi olla perusteltua tapauskohtaisesti. (Haight, Kagle & Black 2003, 198–199.)

Vaikka suhde biologiseen vanhempaan olisi ristiriitainen tai jopa vahingoittava, lapsen kiintymys vanhempaan voi säilyä vahvana ja ambivalenttina. Samaan aikaan sijaisvanhemmat voivat tarjota lapselle tukea ja turvallisuutta, vaikka suhde ei välttämättä muodostu biologisten suhteiden kaltaiseksi. (Hämäläinen 2012, 147, 161.) On kuitenkin huomioitava, että lapsi voi kiintyä vanhempaansa myös silloin, kun vanhempi hoitaa velvollisuuksiaan huonosti (Valkonen 1995, 38). Identiteetin rakentumisen näkökulmasta lapsen eri suhteita ei siten ole tarkoituksenmukaista tarkastella toisiaan poissulkevinä.

Sijoituspajan ulkoisesti turvalliset olosuhteet eivät yksin takaa turvallisen suhteen muodostumista. Lapsi tarvitsee aikuisen, joka on emotionaalisesti saatavilla, tunnistaa hänen viestejään ja vastaa niihin johdonmukaisesti. Sijaisvanhempi tai muu lapsesta huolehtiva aikuinen voi muodostua lapselle hyvin merkitykselliseksi kiintymyshahmoksi, mutta suhteen rakentuminen vaatii aikaa, vuorovaikutusta ja kokemusta aikuisen luotettavuudesta.

Uuden hoivasuhteen muodostumisella voi olla merkitystä myös lapsen käsityksille itsestään ja muista ihmisistä. Sijoitettujen vauvojen kiintymyssuhteen laadun on havaittu olevan yhteydessä sijaisvanhemman omaan kiintymyssuhteita koskevaan mielentilaan, ja lapset voivat aikaisemmista hoivan katkoksista huolimatta jäsentää kiintymyskäyttäytymistään uuden hoivaajan saatavuuden perusteella. (Dozier ym. 2001, 1474.) Sijoituksen

alkuvaiheessa nuorempina sijoitetut sekä autonomisen kiintymyssuhdemielen tilan omaavien sijaisvanhempien hoidossa olleet lapset osoittivat enemmän turvallista ja vähemmän välttelevää kiintymyskäyttäytymistä (Stovall-McClough & Dozier 2004, 266). Turvallisen uuden suhteen muodostuminen voi siten tarjota lapselle mahdollisuuden muokata aikaisempia käsityksiään itsestään ja toisista ihmisistä, vaikka tämän pitkäaikaisista vaikutuksista tarvitaan edelleen lisää tutkimusta (Dozier ym. 2001, 1475).

Ruotsissa toteutetussa pitkittäistutkimuksessa nuorina aikuisina turvallisina näyttäytyneisiin suhteisiin liittyi usein sijaisvanhempien sensitiivinen, hyväksyvä ja tukeva suhtautuminen. Sijaisvanhemmat olivat ylläpitäneet yhteyksiä lapsen biologiseen sukuun, puhuneet biologisista vanhemmista hyväksyvästi sekä kuunnelleet lapsen perhetaustansa liittyviä pettymyksiä ja auttaneet häntä käsittelemään niitä. Jos lapsi palasi biologisen perheensä luokse, sijaisvanhemmat saattoivat säilyttää yhteyden häneen ja ottaa hänet takaisin myöhemmän sijoituksen tullessa tarpeelliseksi. Sijaisvanhempien suhtautuminen biologiseen perheeseen näyttäytyi näin osana myös lapsen ja sijaisvanhempien välisen suhteen jatkuvuutta ja turvallisuutta. (Andersson 2009, 23–24.)

Romaniassa perhehoitoon sijoitettujen ja laitoshoidossa jatkaneiden lasten välillä havaittiin eroja kiintymyssuhteen laadussa. Perhehoitoon sijoitetuilla lapsilla turvalliset kiintymyssuhteet olivat yleisempiä ja epätyypilliset kiintymyssuhteet harvinaisempia kuin laitoshoidossa jatkaneilla lapsilla. Myös sijoituksen ajoituksella oli merkitystä, sillä varhaisemmin perhehoitoon sijoitetuilla lapsilla kiintymyssuhteet olivat useammin jäsentyneitä ja turvallisia. (Smyke ym. 2010, 218.) Tulokset viittaavat siihen, että kiintymyssuhteen kehitys säilyttää muovautuvuutta ainakin varhaislapsuudessa (Smyke ym. 2010, 220).

Turvallisen suhteen muodostumista voivat kuitenkin vaikeuttaa lapsen aikaisemmat kokemukset. Turvattoman kiintymyksen taustalla voi olla aikuisen kyvyttömyys vastata johdonmukaisesti ja sensitiivisesti lapsen tarpeisiin. Tämä voi heijastua lapsen sosiaaliseen vuorovaikutukseen, tunne-elämän kehitykseen ja kykyyn säädellä tunteitaan. (Rusanen 2011, 65–67.) Turvattomasti kiinnittyneen lapsen voi olla vaikeampi luottaa uusiin ihmisiin, ja hän voi esimerkiksi vetäytyä suhteista, puolustautua aggressiivisesti tai turvautua liialliseen omavaraisuuteen. Tällaiset toimintatavat voidaan ymmärtää selviytymisstrategioina, jotka ovat syntyneet aikaisemmissa suhteissa, joissa aikuisen saatavillaolo on ollut epävarmaa tai lapsen tarpeisiin ei ole vastattu. (Punamäki 2001, 181–182.)

Sijaishuollossa olevien lasten kiintymyssuhteita ei voida tarkastella irrallaan sijoitusta edeltävistä kokemuksista. Monilla lapsilla on taustallaan traumaattisia kokemuksia, kuten kaltoinkohtelua, laiminlyöntiä tai perheväkivallan todistamista. Erityisesti ensisijaiseen hoivaajaan liittyvä trauma voi kuormittaa lapsen tunteiden säätelyä ja uusien kiintymyssuhteiden rakentumista. (Miranda ym. 2019, 394, 396.) Moni sijoitettu nuori voi myös rakentaa ympärilleen näennäisen omavaraisuuden suojautuakseen uusilta pettymyksiltä. Nuori voi toimia kuin ei tarvitsisi ketään, vaikka tämän taustalla olisi pelko uudelleen satutetuksi tulemisesta. (Kools 1993, 169–170.) Tällainen toimintatapa voi suojata haavoittuvuudelta, mutta samalla vaikeuttaa läheisyyden ja luottamuksen rakentumista.

Sijoituksen alkuvaiheen mullistus ja mahdolliset myöhemmät muutokset hoivaympäristössä voivat edelleen kuormittaa kiintymyssuhteiden muodostumista. Ero merkittävistä aikuisista voi aktivoida pelkoa, kaipuuta, vihaa, syyllisyyttä ja epätoivoa. Reaktioiden voimakkuuteen vaikuttavat muun muassa lapsen ikä, aiemmat kiintymyssuhdekokemukset, sijoitusten määrä ja hoivan laatu. (Zmysłowska 2024, 46.) Toistuvat sijoitusmuutokset ovat yhteydessä kiintymyssuhteisiin ja käyttäytymiseen liittyvien vaikeuksien lisääntymiseen, kun taas vakaat sijoitukset ja sensitiivisesti saatavilla olevat hoivaajat voivat tukea turvallisempien kiintymyssuhteiden muodostumista (Miranda ym. 2019, 400). Sijaishuollon suunnittelussa korostuvat siten sijoitusympäristön sovittaminen lapsen tarpeisiin ja lapselle keskeisten aikuissuhteiden suojaaminen (Zmysłowska 2024, 44).

Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle edellyttää myös huolellista valmistelua. Lasta tulisi auttaa ymmärtämään sijoituksen tarkoitusta, eron arvioitua kestoa ja sijoituksen syitä (Bowlby 1957, 153). Ennen sijoitusta tulisi myös pohtia, miten lapselle selitetään hänen suhteensa omiin vanhempiinsa sijoituksen aikana. Sijaisvanhempien tulee puolestaan saada riittävästi tietoa lapsesta ja hänen vanhemmistaan, eikä lapselta voida odottaa, että hän käyttäytyisi välittömästi ikään kuin olisi uuden perheen oma lapsi. (Bowlby 1957, 150–151.) Jos lapsen on vaikea ymmärtää, miksi hänet on sijoitettu kodin ulkopuolelle, hänen voi olla vaikeampi sopeutua uuteen tilanteeseen (Bowlby 1957, 153). Kodista eroaminen ja uuteen paikkaan siirtyminen voivat herättää lapsessa esimerkiksi pelkoa, epävarmuutta, tuskaa, epätoivoa ja syyllisyyttä (Bowlby 1957, 154).

Vanhempien ja sijoitetun lapsen tapaamiset ovat sijaishuollossa tavanomainen ja keskeinen järjestely lapsen ja vanhemman välisen suhteen ylläpitämiseksi ja tukemiseksi. Lähökohtana on, että tapaamisia mahdollistetaan ja järjestetään silloin, kun ne ovat lapselle turvallisia ja hänen etunsa mukaisia. Tapaamisten kokemukset, vuorovaikutuksen laatu ja lasten reaktiot voivat kuitenkin vaihdella huomattavasti. Tapaamiset voivat vahvistaa lapsen ja vanhemman välistä yhteyttä, mutta ne voivat myös aktivoida eroon, menetykseen ja rajalliseen yhdessäoloon liittyviä tunteita. Tapaamisten sujumista ei siksi tulisi tulkita yksinomaan vanhemmuuden motivaation tai onnistumisen mittarina, vaan osana suhdeperustaista arviointia ja työskentelyä, jossa huomioidaan myös tapaamisten olosuhteet ja lapselle tarjottu tuki. (Haight, Kagle & Black 2003, 195–196.)

Tapaamistilanne ei myöskään aina tarjoa sellaista kodinomaista ja tuttua ympäristöä, jossa lapsen ja vanhemman välisen kiintymyssuhteen laatua voitaisiin arvioida yksinkertaisesti. Lapsen tapaamisessa osoittama takertuminen, vetäytyminen tai muu turvattomalta vaikuttava käyttäytyminen voi heijastaa eroon ja menetykseen liittyvää kuormitusta tai tapaamisympäristön vierautta eikä sitä tulisi tulkita suoraan osoitukseksi kiintymyssuhteen ongelmista. Arvioinnissa tulee huomioida muun muassa lapsen ikä, sijoituksen kesto, tapaamisten tiheys ja tapaamisen olosuhteet. Jos lapsella havaitaan vakavia ja toistuvia kiintymyssuhteeseen liittyviä vaikeuksia, tarvitaan laajempi arvio lapsen historiasta, sijoituskokemuksista ja suhteista eri hoivaajiin. (Haight, Kagle & Black 2003, 203–204.)

Suhdeperustaisessa sosiaalityössä työntekijän ja asiakkaan välinen suhde nähdään keskeisenä työskentelyn perustana ja välineenä. Suhteen merkitys ei rajoitu hyvän vuorovaikutuksen luomiseen, vaan sen kautta voidaan rakentaa edellytyksiä arvioinnille, myöhemmälle työskentelylle, asiakkaan tukemiselle ja hänen voimavarojensa vahvistamiselle. Suhdeperustaisessa työskentelyssä korostuvat työntekijän empatia, lämpö, aitous sekä kyky ymmärtää asiakkaan kokemuksia hänen omasta näkökulmastaan. Samalla olennaista on työntekijän tietoisuus siitä, että tapa, jolla hän kohtaa asiakkaan ja toimii vuorovaikutuksessa tämän kanssa, vaikuttaa luottamuksen ja avoimen vuorovaikutuksen muodostumiseen. Hyvä työskentelysuhde ei siten ole sosiaalityön tavoite itsessään, vaan perusta, jonka varaan muuta työskentelyä voidaan rakentaa. (Trevithick 2003, 164, 166–168.)

Suhdeperustainen näkökulma on erityisen merkityksellinen silloin, kun asiakkaan aikaisempiin ihmissuhteisiin liittyy menetyksiä, turvattomuutta tai kaltoinkohtelua. Aikaisemmat suhdekokemukset voivat vaikuttaa siihen, miten ihminen suhtautuu uusiin ihmissuhteisiin ja kykenee luottamaan muihin. Sosiaalityössä muodostuva pitkäkestoinen ja turvallinen ammatillinen suhde voi tällöin tarjota perustan aikaisempien suhdekokemusten käsittelemiselle ja luottamuksen vähittäiselle rakentumiselle. Tällaisen suhteen merkitystä on korostettu erityisesti sijoitettujen lasten kanssa tehtävässä työssä, jossa lapsella voi olla taustallaan hylkäämisen, kaltoinkohtelun, erojen tai muiden traumaattisten kokemusten sävyttämiä ihmissuhteita. Suhdeperustainen työskentely liittyy näin läheisesti myös kiintymyssuhdeteoreettiseen näkökulmaan, sillä molemmissa huomio kiinnittyy ihmissuhteiden jatkuvuuteen, turvallisuuteen ja siihen, miten aikaisemmat suhteet heijastuvat myöhempisiin suhteisiin. (Trevithick 2003, 167–168.)

Lastensuojelulain 5 ja 20 §:n mukaisesti lapsen toivomukset ja mielipide tulee selvittää ja ottaa huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Lapselta ei siten voida edellyttää aikuisen tavoin rakentunutta ymmärrystä sijoituksen syistä tai tulevaisuuden suunnitelmista. Lapsen toimijuutta voidaan tukea selittämällä hänelle häntä koskevia ratkaisuja ymmärrettävällä tavalla, kuulemalla hänen tavoitteitaan ja toiveitaan sekä mahdollistamalla hänen osallistumisensa omaa arkeaan koskevaan suunnitteluun. Bowlbyn kuvaama lapsen vähitellen kehittyvä kyky ymmärtää aikuisen tavoitteita ja vaikuttaa vuorovaikutuksessa niihin tarjoaa myös kiintymyssuhdeteoreettisen näkökulman lapsen toimijuuteen suhteissa (Bowlby 1971, 416). Osallisuus ei tarkoita sitä, että lapsi vastaisi häntä koskevista päätöksistä, vaan sitä, ettei hän jää oman elämänsä muutoksissa pelkästään muiden tekemien ratkaisujen kohteeksi.

Sijaishuollon arjessa lapsen hoiva- ja kasvuympäristöt voivat vaihtua useita kertoja. Toistuviin muutoksiin voi liittyä uusia menetyksiä ja kokemuksia torjutuksi tulemisesta sekä biologisessa perheessä että myöhemmissä sijaishuollon suhteissa. (Zmysłowska 2024, 48.) Toistuvat sijoitusmuutokset ovat yhteydessä kiintymyssuhteisiin liittyvien vaikeuksien lisääntymiseen (Miranda ym. 2019, 400). Lapsen kehityksen kannalta merkityksellistä on puolestaan pysyvän, turvallisen ja riittävän vakaan kasvuympäristön tarjoaminen (Zmysłowska 2024, 42). Näiden havaintojen perusteella voidaan ajatella, etteivät kiinty-

myssuhteiden jatkuvuus ja sijaishuollon rakenteellinen pysyvyys ole vain lapsen hyvinvoinnin tai arjen järjestämisen kysymyksiä, vaan niillä voi olla merkitystä myös sille, millaiseksi lapsen käsitys itsestään ja omista ihmissuhteistaan muodostuu. Näin kiintymyssuhteet ja muut lapselle merkitykselliset suhteet voidaan nähdä sosiaalisena ja emotionaalisen perustana identiteetin rakentumiselle.

2.3 Identiteetin rakentuminen

Identiteetti liittyy yksilön käsitykseen siitä, kuka hän on ja millaisena hän ymmärtää itsensä suhteessa omiin kokemuksiinsa ja ympäröivään sosiaaliseen maailmaan. Identiteetti rakentuu ja muotoutuu vuorovaikutuksessa muiden ihmisten sekä sosiaalisten ja kulttuuristen ympäristöjen kanssa. Narratiivisen identiteetin näkökulmasta siihen liittyy myös ajallinen jatkuvuus, jossa menneisyyden kokemuksia, nykyistä elämäntilannetta ja tulevaisuutta koskevia odotuksia liitetään osaksi omaa elämäntarinaa. (Wagner & Heberle 2024, 2–3.)

Tässä tutkielmassa identiteettiä tarkastellaan erityisesti narratiivisesta näkökulmasta. Narratiivisella identiteetillä tarkoitetaan yksilön muodostamaa elämäntarinaa, jonka avulla menneisyyden kokemuksia, nykyistä elämäntilannetta ja tulevaisuutta koskevia odotuksia voidaan liittää toisiinsa. Elämäntarina ei muodostu vain tapahtumien muistamisesta, vaan myös siitä, millaisia merkityksiä ihminen antaa kokemuksilleen ja millaiseksi hän niiden perusteella ymmärtää itsensä. Identiteetin rakentuminen on tästä näkökulmasta jatkuvaa oman elämän jäsentämistä ja tulkitsemista. (Wagner & Heberle 2024, 2.)

Lapsuudessa identiteetin rakentuminen tapahtuu erityisesti vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Lapsen käsitys itsestään muodostuu vähitellen suhteissa vanhempiin, sisarusiin, muihin läheisiin ihmisiin ja myöhemmin myös kodin ulkopuolisiin yhteisöihin. Lapselle merkityksellistä on paitsi se, miten hän itse kokee omat ominaisuutensa ja toimintansa, myös se, millaisena hän kokee muiden näkevän ja kohtelevan hänet. Varhaisissa hoivasuhteissa muodostuneet kokemukset vaikuttavat siihen, voiko lapsi luottaa muihin ihmisiin ja kokeeko hän itsensä hoivan ja läheisyyden arvoiseksi. (Glaser 2001,

84; Punamäki 2001, 174.) Lapsen osallisuuden kokemukseen liittyy myös mahdollisuus tulla kuulluksi ja nähdyksi omana itsenään yhteisönsä jäsenenä, mikä kytkeytyy hänen suhteeseensa itseensä ja muihin ihmisiin (Bardy 2013, 69).

Kiintymyssuhteiden ja identiteetin välillä on siten yhteys, mutta niitä ei voida pitää samana ilmiönä. Kiintymyssuhteet muodostavat yhden suhteisen ympäristön, jossa lapsen käsitykset itsestään ja muista ihmisistä rakentuvat. Varhaisessa vuorovaikutuksessa lapselle muodostuu käsityksiä siitä, onko hän hoivan arvoinen, voiko muihin ihmisiin luottaa ja ovatko heidän toimintatapansa ennakoitavia. (Punamäki 2001, 174.) Lapsen turvallisuuden kannalta merkityksellistä on, että aikuinen vastaa hänen hätäänsä johdonmukaisesti ja on hänen saatavillaan silloin, kun hän tarvitsee turvaa (Rusanen 2011, 59–60).

Identiteetin rakentumiseen liittyy myös kuuluminen. Lapsen käsitys siitä, keitä hänen perheeseensä kuuluu, ei muodostu välttämättä yksinomaan samassa kodissa asuvista henkilöistä. Lapsi voi pitää perheeseensä kuuluvina esimerkiksi isovanhempia, sisaruksia, tettejä, setiä ja muita sukulaisia riippumatta siitä, asuvatko he samassa kotitaloudessa. Olen-naista on lapsen oma kokemus suhteiden merkityksestä ja perheeseen kuulumisesta. Sukulaisuussuhteet voivat samalla välittää lapselle tietoa hänen perheensä historiasta, vanhemmista, suvusta ja omasta taustasta. (Pryor 2003, 50–51, 56.)

Sukulaisuussuhteita ei kuitenkaan tule nähdä automaattisesti myönteisinä. Niihin voi liittyä yhteenkuuluvuuden, tuen ja rakkauden lisäksi myös velvollisuuksia, vastuuta ja kuormittavia kokemuksia. Sukulaisuuden merkitys ei myöskään määräydy yksinomaan biologisen siteen perusteella, vaan suhteiden merkitys voi vaihdella lapsen elämässä. (Pryor 2003, 56–57.)

Lapsen identiteetin rakentumista voidaan tarkastella myös henkilökohtaisen jatkuvuuden näkökulmasta. Lapselle on tärkeää voida muodostaa yhteyttä oman elämänsä eri vaiheiden välille. Tätä voivat tukea tieto omasta biologisesta perheestä ja historiasta, suhteet tärkeisiin ihmisiin sekä oman kulttuurisen ja etnisen taustan tunteminen. Lapsen nykyistä elämäntilannetta ei voida tällöin erottaa kokonaan hänen aikaisemmista kokemuksistaan, vaan menneisyyden ymmärtäminen muodostaa osan siitä, miten lapsi hahmottaa itseään nykyhetkessä. (Thoburn 2007, 497, 514.)

Narratiivisen identiteetin näkökulmasta myös aikuisilla on merkitystä siinä, miten lapsi pystyy ymmärtämään omaa elämäntarinaansa. Lapsi ei välttämättä itse kykene jäsentämään kaikkia elämässään tapahtuneita muutoksia tai niiden syitä, vaan hän tarvitsee aikuisilta ikätasoista tietoa ja mahdollisuuksia puhua kokemuksistaan. Lapsen oma kertomus elämästään rakentuu vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa, mutta samalla on tärkeää, että lapselle jää mahdollisuus muodostaa tapahtumista oma ymmärryksensä eikä hänen tarinansa muodostu yksinomaan muiden ihmisten hänelle antamista määritelmistä.

Sijoitetun lapsen kohdalla identiteetin rakentuminen tapahtuu erityisessä elämäntilanteessa. Sijoitus voi merkitä muutosta kodissa, hoivaavissa aikuisissa, arjen ympäristössä ja lapsen sosiaalisissa suhteissa. Samalla lapsen aikaisempi elämä, biologinen perhe ja ennen sijoitusta muodostuneet suhteet säilyvät osana hänen historiaansa. Sijoitus ei siten muodosta lapsen elämässä uutta alkua, joka poistaisi aikaisemmat kokemukset, vaan lapsen on vähitellen muodostettava yhteyttä aikaisemman ja nykyisen elämäntilanteensa välille.

Perhehoitoon sijoitettujen lasten kokemuksissa koti jäsentyy suhteessa entiseen kotiin, nykyiseen sijaiskotiin ja tulevaisuutta koskeviin ajatuksiin. Kotikokemuksiin voi liittyä ristiriitaisuutta, sillä sijaiskotiin voi liittyä turvallisuutta ja myönteisiä kokemuksia samalla, kun tunteet ja muistot ylläpitävät yhteyttä entiseen kotiin ja lapsi voi pohtia mahdollista paluuta sinne. (Kallinen 2024, 30.)

Sijoituksen aikana lapsen ympärillä voi olla samanaikaisesti useita hänelle merkityksellisiä perhe- ja hoivasuhteita. Lapsen käsitys perheestään ei välttämättä rajaudu henkilöihin, joiden kanssa hän sillä hetkellä asuu, vaan myös sisarukset, isovanhemmat ja muut sukulaiset voivat olla hänelle merkityksellisiä perheenjäseniä. (Pryor 2003, 49–50.) Tämän vuoksi sijoitetun lapsen identiteetin rakentumista ei voida tarkastella pelkästään suhteessa siihen perheeseen tai paikkaan, jossa hän sillä hetkellä asuu. Yhteys biologiseen perheeseen, omaan taustaan ja aikaisempaan elämään voi olla tärkeää henkilökohtaisen jatkuvuuden ylläpitämiseksi. (Thoburn 2007, 514.)

Sijoitetulle lapselle tieto biologisista vanhemmista ja omista perhejuurista voi olla tärkeää oman elämäntarinan jäsentämisessä. Perhehoitoon sijoitetut lapset pyrkivät kokoamaan

ja rakentamaan omaa elämäntarinaansa suhteessa vanhempiinsa huostaanotosta huolimatta. Lapsen henkilökohtaisessa elämässä myös muistojen, tunteiden ja perhejuurten merkitys on tärkeää huomioida ja lasta tukea niiden käsittelyssä. (Kallinen 2019, 48–49.)

Sijoitus voi myös tehdä oman elämäntarinan ymmärtämisestä tavallista monimutkaisempaa. Jos lapsi ei ymmärrä, miksi hän ei enää asu vanhempiensa kanssa, hän voi muodostaa tapahtuneelle omia selityksiään. Lapsi voi esimerkiksi tulkita eron seuraukseksi omasta toiminnastaan tai pitää sitä rangaistuksena. Tämän vuoksi sijoituksen syiden selittäminen lapselle hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti on tärkeää sekä turvallisuuden että oman elämäntilanteen ymmärtämisen kannalta. (Bowlby 1957, 153, 155.)

Sijaishuollossa myös ympäristöjen ja ihmissuhteiden jatkuvuudella on merkitystä. Sijoituspaikan vaihtuminen voi tarkoittaa hoivaavien aikuisten lisäksi kodin, koulun, ystävyssuhteiden ja muiden arjen yhteisöjen muuttumista. Useat muutokset voivat vaikeuttaa kokemusta oman elämän jatkuvuudesta ja siitä, mihin lapsi kuuluu. Sijoitusepävakauksen on liitetty myös identiteettiin ja minäkäsitykseen liittyviä vaikeuksia, mikä korostaa arjen ja ihmissuhteiden jatkuvuuden merkitystä sijaishuollossa. (Elad ym. 2023, 9–10.)

Identiteetin jatkuvuutta voivat tukea myös konkreettiset yhteydet lapsen aikaisempaan elämään. Lapselle tärkeät esineet, valokuvat, muistot ja muut henkilökohtaiset asiat voivat yhdistää eri elämänvaiheita toisiinsa. Kiintymyksen kohteeksi muodostunut tuttu esine voi lisäksi tarjota lapselle turvallisuuden tunnetta tilanteissa, joissa tuttu kiintymyshahmo ei ole saatavilla. (Bowlby 1971, 373.) Tällaisten yhteyksien merkitys ei rajoitu esineisiin itsessään, vaan ne voivat auttaa lasta säilyttämään kokemusta siitä, että hänen aikaisempi elämänsä ja siihen kuuluneet ihmiset ovat edelleen osa hänen omaa historiaansa.

Tässä tutkielmassa sijoitetun lapsen identiteetti ymmärretään muuttuvana ja suhteissa rakentuvana käsityksenä itsestä. Identiteetin rakentumisesta tarkastellaan prosessina, jossa lapsi jäsentää käsitystään itsestään suhteessa omiin kokemuksiinsa ja sosiaaliseen ympäristöönsä. Sijaishuolto muodostaa tälle identiteetin rakentumiselle erityisen kontekstin, sillä sijoitus muuttaa lapsen arkea ja sosiaalista ympäristöä sekä tuo hänen elämäänsä uudenlaisia ihmissuhteita ja kokemuksia.

3 Tutkimuksen toteuttaminen

3.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimus keskittyy seuraavaan pääkysymykseen sekä sitä tarkentaviin kysymyksiin:

Miten sijoitetut lapset rakentavat identiteettiään sijoituksen aikana tutkimuskirjallisuuden perusteella?

1. Miten lapsen sosiaaliset suhteet heijastuvat identiteetin rakentumiseen?
2. Millaiset tekijät tukevat tai vaikeuttavat lapsen myönteisen identiteetin rakentumista?

3.2 Tutkimusmenetelmä

Tämä tutkielma on laadullinen, aiempaan tutkimuskirjallisuuteen perustuva tutkimus. Laadullinen tutkimus soveltuu erityisesti sellaisten ilmiöiden tarkasteluun, joissa kiinnostus kohdistuu merkityksiin, kokemuksiin, tulkintoihin ja ilmiöiden monikerroksisuuteen (Juhila 2021).

Sijoitetun lapsen identiteetin rakentuminen on luonteeltaan ilmiö, jota ei voida tavoittaa yksinomaan esimerkiksi määrällisten muuttujien avulla, sillä kyse on lapsen suhteista, kuulumisen kokemuksista, elämänhistorian jäsentymisestä sekä siitä, miten lapsi ymmärtää oman paikkansa biologisen perheen, sijaisperheen, laitoksen ja muun sosiaalisen ympäristön välissä. Laadullinen tutkimusote mahdollistaa näiden merkitysten ja suhteiden tarkastelun tavalla, jossa ilmiön ristiriitaisuus ja moniulotteisuus voidaan ottaa huomioon. Laadullisessa tutkimuksessa korostuvatkin asianosaisten merkitykset ja tulkinnat sekä sen ymmärtäminen, ettei ihmisten kokemuksia tai käsityksiä itsestään ole yleensä mahdollista kuvata yksiselitteisesti tai suoraviivaisesti. (Juhila 2021.)

Työssäni lastensuojelussa olen myös havainnut, että kodin ulkopuolelle sijoittaminen ja siihen liittyvät identiteetikysymykset näyttäytyvät lapsille hyvin eri tavoin. Joillekin lapsille sijoitus, perhesuhteiden muutokset ja oman taustan pohtiminen voivat aiheuttaa erilaisia kasvukipuja, epävarmuutta, ristiriitaisia tunteita tai oireilua, jotka heijastuvat esimerkiksi käyttäytymiseen, ihmissuhteisiin tai hyvinvointiin. Toisaalta osa lapsista vaikuttaa sopeutuvan tilanteeseen ilman näkyviä vaikeuksia, eikä sijoituksen tai identiteettiin liittyvien kysymysten vaikutus välttämättä näy ulospäin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteivät identiteettiin liittyvät pohdinnat olisi läsnä myös heidän elämässään. Juuri näiden yksilöllisten kokemusten ja merkitysten ymmärtäminen tekee laadullisesta tutkimusotteesta perustellun lähestymistavan tämän ilmiön tarkasteluun.

Tutkielmassa ei kerätä uutta haastattelu- tai havainnointiaineistoa, vaan aineistona hyödynnetään aiempaa tutkimuskirjallisuutta. Ratkaisu on perusteltu muun muassa tutkimusaiheen sensitiivisyyden näkökulmasta. Sijoitettujen lasten identiteetti, perhesuhteet ja sijoituskokemukset ovat henkilökohtaisia ja usein emotionaalisesti kuormittavia aiheita, joiden tutkiminen suoraan lapsia haastatteleamalla edellyttäisi erityistä eettistä harkintaa.

Tässä tutkielmassa tavoitteena on muodostaa kokonaiskuva ilmiöstä aiemman tutkimustiedon pohjalta ilman, että tutkimukseen haastatellaan lapsia tai pyydetään heitä käsittelemään mahdollisesti vaikeita kokemuksiaan. Tämän vuoksi tutkimus toteutetaan laadullisena review-tutkimuksena, jossa aiempaa tutkimuskirjallisuutta tarkastellaan tutkimusaineistona (Kallio 2006, 19–21).

Aiempaan tutkimuskirjallisuuteen perustuvassa synteettisessä tutkimuksessa julkaistuissa tutkimuksissa esitettyjä teorioita, havaintoja, tulkintoja ja johtopäätöksiä analysoidaan ja yhdistetään kokonaisuudeksi sen sijaan, että tutkimuksessa kerättäisiin omaa ensikäden empiiristä aineistoa (Kallio 2006, 19–21). Tämä lähestymistapa soveltuu tutkielman läh-tökohdaksi, koska tarkoituksena on tarkastella, millä tavoin sijoitetun lapsen identiteetin rakentumista on kuvattu ja jäsennetty aikaisemmassa tutkimuksessa.

Aiemman tutkimuskirjallisuuden käyttäminen aineistona on perusteltua myös siksi, että sijoitetun lapsen identiteettiä koskeva tutkimus on hajautunut useisiin näkökulmiin, kuten kiintymyssuhteisiin, perhesuhteisiin, sijaishuollon pysyvyyteen, leimaantumiseen, kuulu-

misen kokemuksiin ja narratiiviseen identiteettiin. Tutkimuskirjallisuuteen perustuva laadullinen tarkastelu mahdollistaa näiden erillisten näkökulmien kokoamisen yhteen ja niiden tarkastelun suhteessa tutkielman tutkimuskysymyksiin.

Kirjallisuuskatsaus voi toimia itsessään tutkimuksena silloin, kun sen avulla syvennetään ymmärrystä aiheesta, josta on jo olemassa tutkittua tietoa, ja tarkastellaan tutkimustietoa ikään kuin toisen asteen tutkimuksena (Tuomi & Sarajärvi 2018, 138). Tutkielman tavoitteena ei ole laatia varsinaista järjestelmällistä kirjallisuuskatsausta, jossa aineistonhaku, seulonta ja arviointi toteutettaisiin systemaattisen katsauksen kriteerien mukaisesti. Sen sijaan tavoitteena on laadullisesti jäsentää ja tulkita aiempaa tutkimusta siten, että sen avulla voidaan vastata tutkielman tutkimuskysymyksiin.

Tutkimuskirjallisuutta tarkastellaan kiintymyssuhdeteorian, suhdeperustaisen näkökulman ja narratiivisen identiteetin käsitteiden avulla. Teoreettiset lähtökohdat eivät kuitenkaan muodosta ennalta määrättyä luokittelurunkoa, vaan analyysissä tutkimusaineistosta pyritään muodostamaan tutkimuskysymysten kannalta merkityksellisiä kokonaisuuksia (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108, 114–115). Teoreettisia näkökulmia hyödynnetään näiden kokonaisuuksien tulkinnessa ja sijoitetun lapsen identiteetin rakentumisen ymmärtämisessä.

Laadullinen tutkimusote on tämän tutkielman kannalta perusteltu, koska tutkimuskysymykset ovat luonteeltaan ymmärtämiseen ja tulkintaan suuntautuvia (Juhila 2021). Tutkielmassa kysytään, miten sijoitetut lapset rakentavat identiteettiään tutkimuskirjallisuuden perusteella ja millaiset tekijät tukevat tai vaikeuttavat myönteisen identiteetin rakentumista. Nämä kysymykset edellyttävät aiemman tutkimuksen lähilukua, käsitteellistä jäsentämistä ja eri tutkimuksissa esiin tulevien merkityskokonaisuuksien vertaamista (Kallio 2006, 19–21). Menetelmällisesti tutkielma rakentuu näin laadulliselle, tutkimuskirjallisuutta analysoivalle ja synteisiä muodostavalle otteelle.

3.3 Aineistohaku

Tutkielmassa hyödynnetään aineistona sekä suomalaista että kansainvälistä tutkimuskirjallisuutta, jotta ilmiötä voidaan tarkastella mahdollisimman monipuolisesti. Kansainvälisten ja suomalaisten tutkimusten rinnakkainen tarkastelu on tärkeää, mutta samalla on huomioitava, että tutkimustulokset eivät ole aina suoraan vertailukelpoisia. Eroja voivat selittää esimerkiksi maiden erilaiset lastensuojelujärjestelmät, lainsäädäntö, sijaishuollon käytännöt sekä käsitykset lapsen asemasta ja perhesuhteista. Näin ollen tutkimustuloksia tarkastellaan niiden yhteiskunnallisessa ja institutionaalisessa kontekstissa.

Aineistohakua ei toteutettu varsinaisena systemaattisena kirjallisuuskatsauksena, jossa hakulausekkeet, tietokannat, hakutulosten määrä ja seulontaprosessi olisi määritelty tarkasti etukäteen. Sen sijaan aineistohaku eteni tutkimuskysymysten ja aineiston sisällöllisen relevanssin ohjaamana ja täydentyi harkinnanvaraisesti tutkimusprosessin aikana. Laadullisessa review-tutkimuksessa menetelmälliset ratkaisut eivät noudata yhtä yksiselitteistä toteuttamispolkua, vaan niiden tekeminen ja perusteleminen jää osin tutkijan harkintaan. (Kallio 2006, 27.) Tavoitteena ei ollut kartoittaa kaikkea sijoitettujen lasten identiteettiä koskevaa tutkimusta, vaan löytää tutkielman tutkimuskysymysten kannalta keskeisiä ja sisällöllisesti relevantteja tutkimuksia.

Aineistoa haettiin Google Scholarin ja ScienceDirectin kautta. Lisäksi yksittäisiä artikkeleita paikannettiin muun muassa Sage Journalsin, PubMed Centralin, ResearchGaten ja yliopiston kirjastopalveluiden kautta. ResearchGatea hyödynnettiin erityisesti kokotekstien paikantamisessa, mutta lähteinä käytettiin alkuperäisiä tieteellisiä julkaisuja. Hakusanoina käytettiin sekä englannin- että suomenkielisiä käsitteitä, jotka liittyivät sijoitettuihin lapsiin, sijaishuoltoon, identiteettiin, kiintymyssuhteisiin, kuulumiseen ja leimaantumiseen. Englanninkielisiä hakusanoja olivat esimerkiksi foster care, identity, identity development, narrative identity, attachment, belonging, stigma, foster youth ja out-of-home placement. Hakusanoja yhdisteltiin eri tavoin, kuten foster care and identity, narrative identity foster care emerging adults sekä foster care youth label stigma identity. Aineistohaussa hyödynnettiin myös Keenious-tekoälysovellusta tutkimuskirjallisuuden löytämisen tukena. Keeniousia käytettiin tutkimusaiheen kannalta mahdollisesti relevanttien

tieteellisten julkaisujen paikantamiseen. Sen avulla löytyneiden lähteiden soveltuvuus tutkielmaan arvioitiin erikseen alkuperäisten artikkeleiden perusteella.

Sähköisten hakujen lisäksi aineistonhakuun sisältyi yliopiston kirjaston kokoelmien selaamista paikan päällä. Kirjastokäynneillä tarkasteltiin tutkimusaiheen kannalta relevantteja hyllyluokkia ja niistä löytyviä teoksia ilman tarkasti ennalta määriteltyä hakusuunnitelmaa. Tällainen aineiston paikantaminen täydensi sähköisiä hakuja erityisesti silloin, kun tutkimusaiheeseen liittyviä käsitteitä ja teoreettisia näkökulmia hahmoteltiin laajemmin. Kirjastossa tehty selaileva haku mahdollisti myös sellaisten teosten löytämisen, jotka eivät välttämättä olisi nousseet esiin käytetyillä hakusanoilla tai tietokantahauissa.

Aineistonhaku eteni osin myös lumipallomaisesti. Aluksi löydettyjen tutkimusten lähdeluettelot ja niissä toistuvat käsitteet ohjasivat uusien hakujen tekemistä. Tällainen hakutapa oli perusteltu, koska tutkielman aihe sijoittuu usean tutkimusperinteen rajapintaan: sijoitetun lapsen identiteettiä käsittelevää tutkimusta löytyy esimerkiksi sijaishuollon, kiintymyssuhteiden, narratiivisen identiteetin, leimautumisen ja kuulumisen tutkimuksen yhteydestä. Hakuprosessin aikana aineistoon valikoitiin tutkimuksia, jotka vastasivat tutkielman tutkimuskysymyksiin ja avasivat sijoitetun lapsen identiteetin rakentumista joko suoraan tai siihen läheisesti liittyvien suhteiden, kokemusten ja sijaishuollon olosuhteiden kautta.

Valittu aineisto muodostuu tutkimuksista, jotka tarkastelevat sijoitettujen lasten ja nuorten identiteettiä joko suoraan tai siihen läheisesti liittyvien ilmiöiden kautta. Aineistossa painottuvat identiteetin rakentuminen, kiintymyssuhteet, perhesuhteet, kuulumisen kokemukset, leimautuminen, sijoitusympäristön pysyvyys sekä sijaishuollon sosiaaliset ja emotionaaliset vaikutukset. Mukana on sekä empiirisiä tutkimuksia että kirjallisuuskatsauksia, koska tutkielman tarkoituksena on muodostaa laadullinen kokonaiskuva ilmiöstä aikaisemman tutkimuksen perusteella. Aineisto ei pyri kattamaan kaikkea aiheesta julkaistua tutkimusta, vaan se on koottu tutkimuskysymysten kannalta keskeisistä ja sisällöllisesti perustelluista lähteistä.

Aineistohaussa löytyi myös tutkimuksia, joissa tarkasteltiin sijaishuoltoon liittyviä kysymyksiä, mutta joiden varsinainen tutkimuskohde ei ollut lapsen identiteetin rakentuminen.

Esimerkiksi Andersonin ja Linaresin (2012) määrällisessä tutkimuksessa selvitettiin biologisen perheen ja sijaisperheen kulttuuristen eroavaisuuksien yhteyttä lapsen psykologiseen sopeutumiseen sijoituksen alkuvaiheessa. Tutkimus jätettiin analyysiaineiston ulkopuolelle, koska sen pääpaino oli kulttuurisessa vastaavuudessa sekä masennus-, yksinäisyys- ja käyttäytymisoireissa eikä sijoitetun lapsen identiteetin rakentumisessa.

Varsinainen analyysiaineisto muodostui seitsemästä tutkimuksesta (ks. Taulukko 1): Hämläinen (2012), Kools (1993), Turcotte ja Lanctôt (2022), Miranda, Tadros ja Molla (2020), Wagner ja Heberle (2024), Gabler ym. (2025) sekä Rutter ym. (2007). Muita tutkielmassa käytettyjä lähteitä hyödynnettiin käsitteellisen taustan ja tulosten tulkinnan tukena, mutta niitä ei sisällytetty analysoitavan aineiston ytimeen.

Taulukko 1. Aineistoanalyysin kohteeksi valitut tutkimukset.

Tutkimus	Tutkimuksen kohde ja asetelma	Merkitys tutkielmalle	Tutkimusmaa
Hämäläinen (2012)	Laadullinen tutkimus perhehoitoon sijoitettujen lasten kodille ja perhesuhteille antamista merkityksistä.	Koti, perhesuhteet sekä biologisen perheen ja sijaisperheen rinnakkainen merkitys.	Suomi
Kools (1993)	Laadullinen tutkimus nuorten identiteetin rakentumisesta sijaishuollon kontekstissa.	Leimautuminen, kuuluminen, sijoitusympäristö ja identiteettiä suojaavat toimintatavat.	Yhdysvallat
Turcotte & Lanctôt (2022)	Laadullinen tutkimus sijoitustaustaisten nuorten naisten tavoista käsitellä sijaishuoltoon liitettyä leimaa.	Leimautumisen hallinta, sosiaalinen asema ja identiteetin suojaaminen.	Kanada
Miranda, Tadros & Molla (2020)	Laadullinen narratiivinen tutkimus sijaishuollossa kasvaneiden aikuisten sijoituskokemuksista ja myöhemmistä ihmissuhteista.	Luottamus, ihmissuhteet, vanhemmuus ja sijoituskokemusten pitkäaikaiset merkitykset.	Yhdysvallat
Wagner & Heberle (2024)	Laadullinen tutkimus sijoitustaustaisten nuorten aikuisten narratiivisen identiteetin rakentumisesta.	Elämäntarina, menneisyyden jäsentäminen, toimijuus ja tulevaisuuden tavoitteet.	Yhdysvallat
Gabler ym. (2025)	Määrällinen vertaileva tutkimus sijaisperheissä asuvien nuorten identiteetti-prosesseista ja psykososiaalisesta sopeutumisesta.	Ihmissuhdeidentiteetti, koulutusidentiteetti ja psykososiaalinen hyvinvointi.	Saksa
Rutter ym. (2007)	Pitkittäistutkimus varhaisen institutionaalisen deprivaaation ja myöhempien kasvuolosuhteiden vaikutuksista.	Varhaiset kokemukset, korjaavat kasvuolosuhteet ja kehityksen muovautuvuus.	Romania/ Iso-Britannia

3.4 Analyysi

Tutkielman analyysimenetelmänä käytettiin aineistolähtöistä teemoittelua. Aineistolähtöisessä analyysissä analyysiyksiköt valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti, ja aineistosta pyritään muodostamaan tutkimuskysymysten kannalta merkityksellisiä kokonaisuuksia. Analyysissä aineistoa voidaan tematisoida eli jäsentää ja nimetä siinä esiintyvien merkityskokonaisuuksien perusteella. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108, 114–115.) Teemoittelu soveltui tähän tutkielmaan, koska tavoitteena oli jäsentää aikaisemman tutkimuskirjallisuuden pohjalta sijoitetun lapsen identiteetin rakentumiseen liittyviä tekijöitä. Vaikka osa tarkastelluista tutkimuksista sisälsi lasten haastatteluaineistoa, tässä tutkielmassa analyysin kohteena olivat tutkimuksissa esitetyt havainnot, tulkinnot ja johtopäätökset, eivät alkuperäiset haastatteluaineistot sellaisinaan.

Aineistolähtöisessä analyysissä analyysiyksiköt valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti. Tässä tutkielmassa analyysiyksikkönä toimii tutkimuskysymysten kannalta merkityksellinen ajatuskokonaisuus. Se voi olla esimerkiksi yksittäinen tutkimustulos, tutkijan tulkinta, tekstikatkelma tai laajempi tutkimuksessa esitetty havainto, joka liittyy sijoitetun lapsen identiteetin rakentumiseen, perhesuhteisiin, kuulumisen kokemuksiin, kiintymyssuhteisiin, leimautumiseen tai sijaishuollon pysyvyyteen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108.)

Analyysi eteni siten, että valitut tutkimukset luettiin tutkimuskysymysten näkökulmasta. Ensimmäisessä vaiheessa aineistosta poimittiin kohdat, jotka kuvasivat sijoitetun lapsen identiteetin rakentumista tai siihen vaikuttavia tekijöitä. Tämän jälkeen poimitut havainnot pelkistettiin omin sanoin tiiviimmiksi ilmauksiksi. Pelkistämisen tarkoituksena oli karsia tutkimuskysymysten kannalta epäolennainen sisältö pois ja säilyttää aineistosta ne sisällöt, jotka olivat tutkielman aiheen kannalta merkityksellisiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–123.)

Seuraavassa vaiheessa samansisältöisiä pelkistettyjä ilmauksia ryhmiteltiin yhteen. Ryhmittelyn avulla muodostettiin laajempia teemoja, jotka kuvasivat sijoitetun lapsen identiteetin rakentumiseen liittyviä keskeisiä merkityskokonaisuuksia. (Tuomi & Sarajärvi

2018, 125.) Ryhmittelyssä kiinnitettiin huomiota muun muassa biologisen perheen ja sijoituspaikan ihmissuhteisiin, suhteiden jatkuvuuteen ja katkoksiin, kuulumisen ja ulkopuolisuuden kokemuksiin, leimautumiseen, oman elämäntarinan jäsentämiseen sekä lapsen toimijuuteen ja tulevaisuutta koskeviin käsityksiin. Teemat tarkentuivat analyysin edetessä aineiston pohjalta.

Analyysin viimeisessä vaiheessa muodostettuja teemoja tarkasteltiin uudestaan suhteessa tutkielman tutkimuskysymyksiin. Tavoitteena ei ollut ainoastaan luetella tutkimuksissa esiintyviä havaintoja, vaan rakentaa niiden pohjalta synteesi siitä, miten sijoitetun lapsen identiteetin rakentumista kuvataan aikaisemmassa tutkimuksessa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 114–115.) Teemoittelun avulla tuotiin esiin identiteettiä tukevia ja sitä vaikeuttavia tekijöitä. Tuloksia tulkittiin myös suhteessa tutkielman käsitteellisiin lähtökohtiin, kuten kiintymyssuhteeseen, suhdeperustaisuuteen ja narratiiviseen identiteettiin. Näitä käsitteitä ei käytetty valmiina analyysirunkona, vaan ne toimivat tulkinnan tukena aineistolähtöisesti muodostettujen teemojen tarkastelussa.

Analyysin etenemistä voidaan havainnollistaa aineistoon sisältyneen Koolsin (1993) tutkimuksen avulla. Pitkäaikaisessa sijaishuollossa olleiden nuorten kokemuksissa nousivat esiin esimerkiksi leimautuminen, depersonalisaatio, sosiaalinen eristäytyminen ja itseä suojaava näennäinen omavaraisuus. Analyysissa nämä havainnot pelkistettiin ilmauksiksi, kuten leiman vaikutus minäkuvaan, ulkopuolisuuden kokemus ja itseä suojaava etääntyminen. Pelkistettyjä ilmauksia ryhmittelemällä muodostui alustavia teemoja, kuten leimautuminen ja sosiaalinen asema, kuuluminen ja ulkopuolisuus sekä sijoitusympäristön vaikutus identiteetin rakentumiseen.

Analyysin tuloksena muodostui viisi pääteemaa: 1) koti, perhesuhteet ja kuulumisen kokemus, 2) suhteiden jatkuvuus, katkokset ja turvallisuuden rakentuminen, 3) leimautuminen, sosiaalinen asema ja sijoitetun nuoren kategoria, 4) elämäntarinan jatkuvuus ja oman menneisyyden ymmärtäminen sekä 5) toimijuus, tulevaisuus ja myönteisen identiteetin mahdollisuus. Nämä teemat muodostivat tulosluvun rakenteen. Teemat eivät olleet toisistaan täysin erillisiä, vaan ne limittyivät toisiinsa ja kuvasivat yhdessä sijoitetun lapsen identiteetin sosiaalista, relationaalista ja ajallista rakentumista.

3.5 Eettiset kysymykset ja tutkijan positio

Tutkielmassa noudatetaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan hyvän tieteellisen käytännön ohjetta. TENK:in (2023) mukaan hyvän tieteellisen käytännön peruseriaatteita ovat luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto. Näiden periaatteiden mukaisesti tutkimuksen tulee olla huolellisesti suunniteltu, toteutettu ja raportoitu. Lisäksi tutkimuksessa tulee kunnioittaa muiden tutkijoiden työtä ja viitata aiempaan tutkimukseen asianmukaisesti. Tässä tutkielmassa sitoudun noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä niin aineiston valinnassa, lähteiden käytössä ja analyysin toteuttamisessa kuin tulosten raportoinnissakin. (TENK 2023, 11, 13–14.)

Tutkielman eettiset kysymykset liittyvät ensinnäkin aiheen valintaan. Laadullisen tutkimuksen etiikassa tutkimusaiheen valinta on itsessään eettinen ratkaisu, koska tutkimuksessa tehdään valintoja siitä, mitä pidetään tutkimisen arvoisena ja kenen näkökulmasta ilmiötä tarkastellaan (Tuomi & Sarajärvi 2018, 153).

Sijoitetun lapsen identiteetin rakentuminen on sensitiivinen aihe, koska se liittyy lasten henkilökohtaisiin kokemuksiin, perhesuhteisiin, menetyksiin, kuulumisen tunteeseen ja mahdollisesti myös traumaattisiin elämänvaiheisiin. Tutkimusaiheen valintaa perustellee kuitenkin se, että sijoitettujen lasten identiteettiin liittyvät kysymykset ovat lastensuojelun käytännön, lapsen hyvinvoinnin ja lapsen osallisuuden kannalta merkittäviä. Tutkielman tarkoituksena ei ole tarkastella sijoitettuja lapsia ongelmalähtöisesti, vaan lisätä ymmärrystä siitä, millaiset tekijät voivat tukea tai vaikeuttaa lapsen myönteisen identiteetin rakentumista.

Eettinen valinta näkyy myös aineiston rajauksessa. Tutkielmassa ei kerätä uutta haastattelu- tai havainnointiaineistoa lapsilta, vaan aineisto muodostuu aiemmasta tutkimuskirjallisuudesta. Ratkaisu vähentää tutkimukseen osallistuvilla lapsilla mahdollisesti aiheutuvaa kuormitusta, koska tutkielmassa ei pyydetä lapsia palaamaan henkilökohtaisiin tai vaikeisiin kokemuksiinsa. Samalla on kuitenkin tärkeää, ettei kirjallisuuteen perustuva tutkimus etäännytä aihetta liikaa lasten omista kokemuksista. Tämän vuoksi aineistoon on pyritty valitsemaan tutkimuksia, joissa sijoitettujen lasten ja nuorten kokemukset, suhteet ja merkityksenannot tulevat mahdollisuuksien mukaan näkyviin.

Koska tutkielma perustuu julkaistuun tutkimuskirjallisuuteen, siinä ei käsitellä salassa pidettäviä asiakastietoja, tunnistettavia henkilötietoja tai itse kerättyä lapsia koskevaa aineistoa. Tämän vuoksi tutkielma ei ole edellyttänyt tutkimuslupaa lastensuojelun organisaatioilta eikä eettistä ennakkoarviointia kuten tutkimus, jossa haastateltaisiin esimerkiksi alaikäisiä lapsia.

Eettinen vastuu ei kuitenkaan poistu kirjallisuuteen perustuvassa tutkimuksessa, vaan kohdistuu erityisesti siihen, miten aiempia tutkimuksia valitaan, tulkitaan ja raportoidaan. Aineiston valinnassa on pyrittävä siihen, ettei mukaan poimita vain omaa ennakkokäsitystä tukevia tutkimuksia, vaan että aineisto antaa mahdollisimman monipuolisen kuvan sijoitetun lapsen identiteetin rakentumiseen liittyvistä tekijöistä.

Koska tutkielma perustuu aiempiin tutkimuksiin, keskeiset eettiset kysymykset liittyvät erityisesti lähteiden käyttöön ja raportointiin. Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti tutkimustulokset tulee raportoida avoimesti, oikeudenmukaisesti ja puolueettomasti sekä muiden tutkijoiden työtä kunnioittaen (TENK 2023, 12, 14). Tässä tutkielmassa tämä tarkoittaa sitä, ettei aiempien tutkimusten tuloksia esitetä irrallisina tai alkuperäisestä yhteydestään irrotettuina, vaan niitä tulkitaan suhteessa tutkimusten kontekstiin, aineistoon ja menetelmiin.

Erityistä varovaisuutta tarvitaan kansainvälisten tutkimusten hyödyntämisessä, sillä sijaishuoltojärjestelmät, lainsäädäntö ja lastensuojelun käytännöt vaihtelevat eri maissa. Tämän vuoksi kansainvälisiä tutkimustuloksia ei voida suoraan yleistää suomalaiseen lastensuojeluun, vaan niitä tarkastellaan suhteessa tutkielman teoreettisiin kysymyksiin ja suomalaisen sijaishuollon kontekstiin.

Raportoinnissa eettisyys tarkoittaa myös sitä, että sijoitettuja lapsia koskevasta tutkimustiedosta kirjoitetaan kunnioittavasti ja leimaamista välttäen. Sijoitetuista lapsista ei tule rakentaa yksipuolista kuvaa vain haavoittuvina, vaurioituneina tai ongelmallisina, vaikka tutkimuksissa käsitelläänkin usein menetyksiä, turvattomuutta ja kuormittavia kokemuksia. Samalla on tuotava näkyviin myös lasten selviytyminen, toimijuus, suhteiden merkitys ja mahdollisuus myönteiseen kehitykseen. Tämä on tärkeää, koska sijoitettuihin nuoriin liitettyihin kategorioihin voi liittyä kielteisiä oletuksia ja leimaavia käsityksiä, joihin

nuoret joutuvat suhteuttamaan myös omaa identiteettiään (Turcotte & Lanctôt 2022, 92–93).

Tutkijan positioon liittyy tässä tutkielmassa erityisesti oma taustani lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Usean vuoden työkokemus lastensuojelusta on lisännyt kiinnostustani tutkimusaiheeseen ja auttanut tunnistamaan, kuinka merkityksellisiä lapsen suhteet, sijoituksen jatkuvuus, yhteydenpito läheisiin ja arjen turvallisuus voivat olla lapsen identiteetin rakentumiselle.

Samalla työssäni on tullut esiin myös tilanteita, joissa yhteydenpito läheisiin ei ole yksiselitteisesti lapsen tai nuoren hyvinvointia tukevaa, vaan voi joissakin tapauksissa olla myös kuormittavaa tai haitallista. Vaikka lastensuojelun lainsäädäntö korostaa lapsen oikeutta pitää yhteyttä vanhempiin sekä läheisiin henkilöihin ja yhteydenpidon rajoittaminen edellyttää painavia perusteita, käytännön työssä on mahdollista kohdata tilanteita, joissa yhteydenpidon vaikutukset lapsen hyvinvointiin ovat ristiriitaisia.

Ammatillinen taustani voi vaikuttaa siihen, millaisiin asioihin tutkimuskirjallisuudessa kiinnitän huomiota ja millaisia tulkintoja pidän uskottavina. Tämän vuoksi tutkijan position reflektointi on tärkeää koko tutkimusprosessin ajan. Pyrin vähentämään oman ammatillisen kokemukseni mahdollisia vaikutuksia siten, että erotan työssäni syntyneet havainnot tutkimuskirjallisuuteen perustuvasta analyysistä. Omia kokemuksia ei käytetä tutkielman aineistona, vaan ne toimivat taustana aiheen valinnalle ja tutkimuksellisen kiinnostuksen muodostumiselle.

Analyysin ja johtopäätösten tulee perustua valittuun tutkimusaineistoon, ei yksittäisiin lastensuojelun käytännön kokemuksiin. Samalla kuitenkin peilaan ja pohdin tutkimustuloksia suhteessa omaan työkokemukseeni lastensuojelun sosiaalityössä. Tällainen reflektio voi auttaa tunnistamaan tutkimustulosten käytännöllisiä merkityksiä sekä tuomaan näkyväksi niitä ennakkokäsityksiä ja oletuksia, joita ammatillinen tausta voi tutkimusprosessiin tuoda.

Tässä tutkimuksessa lähtökohtana on, että ammatillinen taustani vaikuttaa väistämättä siihen, millaisiin kysymyksiin kiinnitän huomiota ja miten tulkitsen tutkimuskirjallisuutta. Koen, että työni vuoksi en myöskään pysty täysin irrottautumaan aiheeseen liitty-

vistä ennakkokäsityksistä tai aiemmista kokemuksista. Tavoitteena ei siksi ole ennakkokäsitysten täydellinen poistaminen, vaan niiden tunnistaminen, näkyväksi tekeminen ja kriittinen tarkastelu tutkimusprosessin aikana. Samalla lastensuojelutyössä muodostunut ammatillinen osaaminen voi tukea tutkimuskirjallisuuden tulkintaa ja auttaa tunnistamaan sijoitettujen lasten tilanteisiin ja lastensuojelun käytäntöihin liittyviä merkityksiä ja asiayhteyksiä. Näin tutkijan positio ei näytäydy ainoastaan tutkimuksen mahdollisena rajoitteena, vaan myös tutkimusta mahdollistavana tekijänä sekä osana tutkimuksen läpinäkyvyyttä ja luotettavuutta.

4 Tulokset: Sijoitetun lapsen identiteetin rakentuminen

Tässä luvussa esitetään aineistolähtöisen teemoittelun pohjalta jäsennetyt tulokset. Luvun rakenne seuraa analyysiluvun lopussa esitettyjä viittä pääteemaa. Tulokset eivät kuvaa sijoitettujen lasten kokemuksia yhtenäisinä tai samanlaisina, vaan osoittavat identiteetin rakentuvan eri tavoin suhteessa lapsen menneisyyteen, nykyisiin ihmissuhteisiin ja elinympäristöihin, sijoitusta koskeviin sosiaalisiin määrittelyihin sekä tulevaisuutta koskeviin mahdollisuuksiin.

Aineiston tutkimukset lähestyvät sijoitetun lapsen identiteettiä eri näkökulmista. Hämäläinen (2012) tarkastelee perhehoitoon sijoitettujen lasten kokemuksia kodista ja perhesuhteista, Kools (1993) sijaishuollon vaikutusta nuorten identiteetin kehitykseen ja Turcotte ja Lanctôt (2022) sijoitustaan liittyvää leimautumista. Miranda ym. (2020) tarkastelevat sijaishuollossa kasvaneiden aikuisten lapsuuden sijoituskokemuksia ja niiden yhteyksiä myöhempiin ihmissuhteisiin, Wagner ja Heberle (2024) narratiivisen identiteetin rakentumista ja Gabler ym. (2025) sijaisperheissä asuvien nuorten identiteettiprosesseja ja psykososiaalista sopeutumista. Rutter ym. (2007) puolestaan käsittelevät varhaisen institutionaalisen deprivaaation ja korjaavien kasvuolosuhteiden merkitystä. Näiden tutkimusten pohjalta sijoitetun lapsen identiteetti ei näyttäydy vain yksilön sisäisenä kokemuksena, vaan se rakentuu suhteissa, arjen ympäristöissä, sosiaalisissa määrittelyissä ja lapsen omassa tavassa ymmärtää menneisyytään ja tulevaisuuttaan.

4.1 Koti, perhesuhteet ja kuulumisen kokemus

Aineiston perusteella sijoitetun lapsen identiteetin rakentuminen liittyy vahvasti siihen, millaiseksi lapsi kokee kotinsa ja perhesuhteensa. Koti ei näyttäydy lapsille vain fyysisenä asuinpaikkana, vaan siihen liittyvät turvallisuus, pysyvyys, oma paikka ja tavallinen yhdessäolo. Sekä entinen koti että sijaiskoti voivat olla lapselle merkityksellisiä koteja, ja koti voi muodostua lapselle useammasta kuin yhdestä paikasta. (Hämäläinen 2012, 96–

97.) Tämä tuo esiin sen, että sijoitetun lapsen kuulumisen kokemusta ei voida tarkastella vain hänen senhetkisen asuinpaikkansa kautta.

Hämäläisen tutkimuksessa hyvään kotiin liittyivät konkreettiset ja arkiset asiat, kuten hyvä ruoka, puhtaus, yhdessä tekeminen, turvallisuus ja pysyvyys sekä kokemus siitä, ettei kodista tarvitse lähteä yllättäen pois (Hämäläinen 2012, 96–97). Identiteetin näkökulmasta näitä havaintoja voidaan tulkita siten, että kodin arkinen jatkuvuus voi tukea lapsen kokemusta omasta paikastaan ja kuulumisestaan.

Perhesuhteet eivät aineistossa jakaudu yksinkertaisesti biologisiin ja sijoituspaikassa syntyneisiin suhteisiin. Biologiset suhteet ja verisiteet säilyivät monille lapsille erityisen merkityksellisinä, vaikka heidän arkensa rakentui sijaisperheessä. Lapset saattoivat asettaa kaksi perhettään tärkeysjärjestykseen, eikä sijaisperheen tarjoama huolenpito yksin tehnyt sijaisvanhemmista lapselle verisiteisiin perustuvia suhteita ensisijaisempia. (Hämäläinen 2012, 125.)

Erityisesti suhde biologiseen äitiin näyttäytyi osalle lapsista ainutlaatuisena ja ensisijaisena. Lapset erottivat biologisen äidin selvästi sijaisäidistä, ja biologinen äiti sijoittui heidän verkostokartoissaan tärkeimpien ihmisten joukkoon (Hämäläinen 2012, 129–130). Sijaisperhesuhteet saattoivat tästä huolimatta muodostua turvallisiksi arkisuhteiksi, läheisiksi ja tärkeiksi suhteiksi tai jopa verisiteitä vastaaviksi suhteiksi, mutta joidenkin lasten kohdalla ne jäivät myös etäisiksi (Hämäläinen 2012, 80–81).

Tulokset osoittavat, että sijoitetun lapsen identiteetti voi rakentua biologisten suhteiden, omien juurien ja sijoituspaikassa muodostuvien uusien suhteiden välisessä jännitteessä. Sijoitus ei muuta vain lapsesta huolehtivia aikuisia, vaan voi vaikuttaa myös hänen yhteyteensä omaan historiaansa, juuriinsa ja käsitykseensä itsestään. (Hämäläinen 2012, 129.)

Sijaisperhesuhteiden moninaisuus on tämän teeman kannalta keskeinen havainto. Sijaisperhesuhteet saattoivat olla turvallisista arkisuhteista, läheisiä ja tärkeitä suhteita, verisiteitä vastaavia suhteita tai etäisiä suhteita. Tämä tarkoittaa, ettei sijaisperhe merkitse kaikille lapsille samaa asiaa. Osalle lapsista sijaisperheestä voi muodostua läheinen ja turvallinen perhe, kun taas toisille se voi jäädä enemmän väliaikaiseksi tai etäiseksi ympäristöksi. Identiteetin rakentumisen kannalta olennaista on, millaiseksi lapsi itse kokee suhteensa

eri perheisiin ja millaisia merkityksiä hän antaa biologisille ja sijoituspaikassa syntyneille suhteilleen. (Hämäläinen 2012, 80–81.)

Biologiseen perheeseen liittyvä kuulumisen kokemus saattoi säilyä myös silloin, kun lapsuuden koti oli ollut turvaton. Tutkimuksiin osallistuneiden kertomuksissa ilmeni sekä koti-ikävää vaikeista kotioiloista huolimatta että samanaikaista pelkoa biologisen perheen menettämisestä ja helpotusta turvallisempaan perheeseen pääsemisestä. (Miranda ym. 2020, 92–93.) Turvallisempi sijoitus ei siten automaattisesti poista lapsen tunnesidettä aikaisempaan kotiin, vaan kuulumiseen voi liittyä samanaikaisesti kaipuuta, menetystä ja turvallisuuden lisääntymistä.

Sijaishuollossa olleet nuoret aikuiset kuvasivat suhteisiin liittyvää epävakautta, menetyksiä ja epävarmuutta siitä, kehen voi luottaa ja kuka kuuluu omaan perheeseen. Suhdekatkokset eivät olleet vain menneitä tapahtumia, vaan ne vaikuttivat siihen, miten osallistujat kuvasivat itseään ja nykyisiä ihmissuhteitaan. Identiteetin rakentumisen kannalta tämä on merkittävää, koska käsitys itsestä muotoutuu suhteessa muihin ihmisiin ja kokemukseen siitä, mihin ja keihin ihminen kuuluu. (Wagner & Heberle 2024, 5–6.)

Ihmissuhteisiin liittyvän identiteetin rakentumisen erityiset haasteet tulivat esiin myös sijaisperheissä asuvia ja biologisissa perheissään asuvia nuoria vertailevassa tutkimuksessa. Sijaisperheissä asuvilla nuorilla havaittiin verrokkiryhmää vähäisempää sitoutumista ja syvällistä tarkastelua ihmissuhdeidentiteetin alueella. Koulutukseen liittyvissä identiteettiprosesseissa tai psykososiaalisten ongelmien kokonaismäärässä ryhmien välillä ei sen sijaan havaittu merkitsevää eroa. (Gabler ym. 2025, 128–129.) Tulokset tuovat esiin, etteivät sijoitettujen nuorten identiteetin rakentumisen erityiset haasteet välttämättä näyttyä yleisenä psykososiaalisena oireiluna, vaan ne voivat painottua läheisiin ihmissuhteisiin liittyvään varmuuteen, pohdintaan ja sitoutumiseen.

Nuorten kokemukset kodeista vaihtelivat sen mukaan, näyttäytyikö ympäristö institutionaalisenä vai perheen kaltaisena. Institutionaaliseksi koetuissa ryhmäkodeissa nuoret kuvasivat sääntöjen jäykkyyttä, kontrollia, epäreiluutta, yksityisyyden puutetta ja turvattomuutta. Tällainen ympäristö voi vahvistaa kokemusta siitä, ettei nuori ole tavallinen nuori tavallisessa kodissa, vaan järjestelmän ja sääntöjen kohteena. Perheen kaltaisemmissa

ryhmäkodeissa taas korostuivat joustavammat säännöt, yksilöllisempi kohtelu, luottamus ja aikuiset roolimalleina. (Kools 1993, 119, 121.)

Sijoitusympäristö ei siis ole identiteetin rakentumiselle neutraali tausta, vaan se voi joko vahvistaa ulkopuolisuuden kokemusta tai tukea nuoren kokemusta arvostetuksi ja yksilöllisesti kohdatuksi tulemisesta. Jos lapsi tai nuori kokee olevansa sijoituspaikassa vain yksi monista järjestelmän asiakkaista, hänen voi olla vaikeampi rakentaa myönteistä käsitystä omasta paikastaan. Jos taas lapsi kokee tulevansa kohdatuksi yksilönä ja osana arjen yhteisöä, sijoitusympäristö voi tukea kuulumisen kokemusta.

Näiden tutkimusten perusteella kodin ja kuulumisen kokemus on yksi keskeinen sijoitetun lapsen identiteetin rakentumista jäsentävä teema. Identiteetti rakentuu sen varassa, kokeeko lapsi olevansa jossakin paikassa turvassa, hyväksytty ja osa yhteisöä. Jos lapsi kokee olevansa sijaiskodissa tai laitoksessa väliaikainen, vieras tai vain sijoitettuna oleva lapsi, hänen voi olla vaikeampi rakentaa pysyvää käsitystä omasta paikastaan. Vastaavasti turvallinen arki, läheiset suhteet ja kokemus omasta paikasta voivat tukea myönteisen identiteetin muodostumista.

4.2 Suhteiden jatkuvuus, katkokset ja turvallisuuden rakentuminen

Toinen aineistosta esiin nouseva teema liittyy suhteiden jatkuvuuteen ja katkoksiin. Sijoitus merkitsee lapselle usein eroa tutusta kodista, biologisista vanhemmista, sisaruksista, muista läheisistä ihmisistä ja aiemmasta arkiympäristöstä. Sijoitus näyttäytyy lapsille laajana ja ristiriitaisena elämänmuutoksena. Muutos voi tuntua aluksi järkyttävältä ja kielteiseltä, mutta ajan myötä siihen voi liittyä myös myönteisiä kokemuksia, kuten turvallisuuden lisääntymistä ja arjen rauhoittumista. Lasten sopeutumisessa korostui erityisesti sijaisvanhempien antama tuki ja turva tilanteessa, jossa lapsi oli joutunut erilleen tutuista perhesuhteista ja asuinympäristöstä. (Hämäläinen 2012, 104.)

Turvallisuuden näkökulmasta sijoitus ei ole yksiselitteisesti joko lapsen identiteettiä tukeva tai sitä horjuttava kokemus. Lasten turvattomuuden kokemukset liittyivät usein entiseen kotiin, kun taas sijaiskotiin liittyi turvallisuutta lisääviä tekijöitä, kuten aikuisten huolenpito, arjen säännöt ja uudet myönteiset asiat lapsen elämässä. Lapset saattoivat kokea sääntöjen merkitsevän aikuisten huolenpitoa, mikä kertoo arjen rakenteiden ja aikuisen vastuun merkityksestä lapsen turvallisuuden kokemukselle. Turvallinen arki voi muodostaa perustan sille, että lapsi voi vähitellen kiinnittyä uuteen ympäristöön ja rakentaa käsitystä itsestään osana sitä. (Hämäläinen 2012, 107–108.)

Suhteiden jatkuvuus ei kuitenkaan tarkoita vain uusien suhteiden muodostumista, vaan myös yhteyden säilymistä lapsen aiempaan elämään. Sisarusten sijoittaminen samaan sijaisperheeseen voi edustaa lapselle pysyvyyttä ja jatkuvuutta tilanteessa, jossa muu elämä muuttuu merkittävästi. (Hämäläinen 2012, 180.) Sisarus voi tarjota emotionaalista tukea sijoitukseen liittyvien menetysten käsittelyyn. Sisarusten yhteinen historia voi samalla muodostaa ennakoitavan yhteyden menneisyyteen sekä tukea lapsen kuulumisen ja identiteetin kokemuksia. (Herrick & Piccus 2005, 850–851.) Omien juurien ja menneisyyden tunteminen voi puolestaan olla lapselle merkityksellistä erityisesti tilanteessa, jossa perhesuhteet eivät ole itsestään selviä. Tärkeät tavarat yhdistyivät lapsille menneisiin ihmisiin, paikkoihin ja elämänvaiheisiin, ja niiden kautta lapsi saattoi säilyttää yhteyden aikaan ennen huostaanottoa ja sijoitusta. (Hämäläinen 2012, 99, 182.)

Tämä havainto on tärkeä, koska sijoitetun lapsen identiteetti ei rakennu vain nykyisessä sijoituspaikassa, vaan myös suhteessa siihen, mitä lapsi tuo mukanaan menneisyydestään. Lapsen historia ei katoa sijoituksen myötä, vaikka hänen arkiympäristönsä vaihtuu. Jos menneisyyden suhteet, paikat ja muistot jäävät kokonaan uuden arjen ulkopuolelle, lapsen elämäntarina voi katketa. Jos taas lapsi saa säilyttää yhteyksiä menneisyyteensä turvallisella tavalla, sijoitus voi muodostua osaksi jatkuvaa elämäntarinaa eikä pelkäksi katkokohdaksi.

Suhteiden katkokset näkyivät tutkimuksissa erityisesti menetyksen, yksinäisyyden ja pakotetun itsenäisyyden kokemuksina. Osa osallistujista kuvasi joutuneensa kantamaan vastuuta itsestään jo varhain, koska pysyviä ja luotettavia aikuisia ei aina ollut saatavilla. Itsenäisyys saattoi näyttäytyä selviytymiskeinona ja vahvuutena, mutta samalla se liittyi yksinäisyyteen ja siihen, että nuori joutui toimimaan sekä lapsen että itsensä suojelijan

roolissa. Liian varhain omaksuttu omavaraisuus voi tukea selviytymistä, mutta se voi myös vaikeuttaa avun vastaanottamista ja luottamuksellisten suhteiden rakentamista. (Wagner & Heberle 2024, 6.) Ennenaikainen vastuunotto yhdistyi osallistujien kertomuksissa myös kokemukseen menetetyistä tai ”varastetusta” lapsuudesta, sillä heidän oli pitänyt kasvaa liian nopeasti ja huolehtia itsestään tai sisaruksistaan ikätasoaan suuremmalla vastuulla (Miranda ym. 2020, 97).

Sijoitukseen liittyvät katkokset eivät rajoitu lapsen suhteisiin biologisiin vanhempiin tai hoivaavien aikuisten vaihtumiseen. Kodin vaihtuminen voi merkitä myös koulun, asuinympäristön, ystävyys-suhteiden ja muiden tukea tarjoavien ihmissuhteiden muuttumista tai katkeamista. (Miranda ym. 2019, 400.) Identiteetin rakentumisen näkökulmasta pysyvyyttä onkin tärkeää tarkastella sijoituspaikan jatkuvuutta laajemmin myös lapsen sosiaalisten suhteiden, yhteisöjen ja arjen ympäristöjen jatkuvuutena.

Suhteiden katkosten merkitys voi ulottua myös sijoituksen jälkeiseen elämään. Sijais-huollossa kasvaneiden aikuisten kertomuksissa sijoitusta edeltäneet ja sen aikaiset traumaattiset kokemukset, toistuvat sijoitusmuutokset ja ihmissuhteiden epävarmuus yhdistyivät vaikeuksiin luottaa muihin sekä pelkoon hylätyksi tulemisesta. Osallistujat kuvasivat suojelleensa itseään etäännyttämällä toisista, turvautumalla omaan pärjäämiseensä tai päättämällä ihmissuhteita ennen kuin toinen osapuoli voisi jättää heidät. Nämä lapsuudessa muodostuneet suojautumisen tavat heijastuivat myöhemmin läheisiin ihmissuhteisiin ja vanhemmuuteen. (Miranda ym. 2020, 91–92, 100–101.)

Ilmiö näkyy myös nuoren sisäisenä suojautumisena. Nuori saattoi vastata leimautumiseen, epävarmuuteen ja aiempiin menetyksiin kehittämällä näennäistä omavaraisuutta ja sosiaalista etäisyyttä. Tätä ei voida ymmärtää pelkästään kielteisenä piirteenä, vaan myös yrityksenä suojata haavoittuvaa minuutta tilanteessa, jossa luottamus ihmissuhteiden pysyvyyteen on horjunut. Sijoitetun nuoren identiteetin rakentumista vaikeuttavat tällöin sekä ulkoiset määrittelyt että niihin liittyvät sisäiset suojautumisen tavat. (Kools 1993, 177.)

Koolsin sekä Wagnerin ja Heberlen tutkimukset osoittavat, että itsenäisyys voi sijoitetun nuoren kohdalla olla kaksijakoinen ilmiö. Se voi merkitä toimijuutta, selviytymistä ja kykyä pärjätä vaikeissa olosuhteissa. Samalla se voi olla seurausta siitä, ettei nuori ole voinut luottaa siihen, että aikuiset pysyvät hänen elämässään. Tällöin itsenäisyys ei ole vain

myönteinen kehitystehtävä, vaan myös suojautumisen muoto. Identiteetin kannalta tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa nuori rakentaa kuvaa itsestään pärjäävänä ja omillaan toimeen tulevana, vaikka taustalla olisi vahva tarve tulla kannatelluksi ja kohdatuksi.

Rutterin ym. (2007) Romanian adoptiolapsia koskeva tutkimus tuo teemaan täydentävän näkökulman varhaisen hoivan ja korjaavien kasvuolosuhteiden merkityksestä. Tutkimuksessa seurattiin 165 Romaniasta Britanniaan adoptoitua lasta, joista 144 oli elänyt laitospöimäisessä hoidossa. Lapset oli sijoitettu brittiläisiin adoptioperheisiin ennen 42 kuukauden ikää, ja heitä tutkittiin 4-, 6- ja 11-vuotiaina. Vertailuryhmässä oli 52 Britanniassa syntyntä adoptoitua lasta. Tutkimus ei käsittele suoraan sijoitetun lapsen identiteettiä, mutta se osoittaa vakavan institutionaalisen deprivaaion yhteyden lapsen kehitykseen. Romanian laitoksissa henkilöstöä oli vähän, lasten ja aikuisten välinen vuorovaikutus oli vähäistä ja lapsilta puuttuivat riittävät virikkeet. Britanniaan saapuessaan enemmistö lapsista oli fyysisesti ja kehityksellisesti huomattavasti jäljessä. (Rutter ym. 2007, 335.) Adoptioperheisiin siirtymisen jälkeen lasten fyysisessä ja psykologisessa kehityksessä tapahtui huomattavaa kiinniottoa. Osalla lapsista kognitiiviset, tarkkaavuuteen ja kiintymyskäyttäytymiseen liittyneet vaikeudet kuitenkin jatkuivat vielä vuosia myöhemmin. Tulokset osoittavat, että vaikeiden varhaisten kokemusten jälkeen hyvät kasvuolosuhteet voivat mahdollistaa merkittävää kehityksellistä toipumista, vaikka ne eivät poista kaikkien lasten vaikeuksia kokonaan. (Rutter ym. 2007, 335–337, 347.)

Rutterin ym. (2007) tutkimusta on kuitenkin tulkittava tämän tutkielman kannalta varovaisesti. Tutkimus kohdistuu poikkeuksellisen vakavaa varhaista institutionaalista deprivaaiota kokeneisiin lapsiin, eikä sitä voida suoraan rinnastaa suomalaisen sijaishuoltoon tai kaikkiin sijoitettuihin lapsiin. Sen merkitys tässä tutkielmassa on ennen kaikkea siinä, että se osoittaa varhaisen hoivan, vuorovaikutuksen, pysyvyyden ja korjaavien olosuhteiden kehityksellisen merkityksen. Identiteetin rakentumisen näkökulmasta tutkimus muistuttaa siitä, että lapsen käsitys itsestään rakentuu myös niiden varhaisten suhteiden ja ympäristöjen varaan, joissa hän on elänyt.

Suhteiden jatkuvuus ja turvallisuus ovat siten identiteetin rakentumisen keskeisiä edellytyksiä. Lapsen käsitys itsestään rakentuu suhteessa siihen, ovatko aikuiset hänen elämässään pysyviä, ennakoitavia ja lapsen tarpeisiin vastaavia. Toistuvat menetykset ja epävar-

muus voivat vahvistaa suojautumista, ulkopuolisuutta ja epäluottamusta, kun taas turvalliset suhteet voivat tukea lapsen kokemusta siitä, että hän on arvokas, suojeltu ja johonkin kuuluva.

4.3 Leimautuminen, sosiaalinen asema ja sijoitetun nuoren kategoria

Kolmas keskeinen teema liittyy sijoitustaustaan liittyvään leimautumiseen. Koolsin tutkimuksessa sijaishuollon konteksti vaikutti nuorten identiteetin rakentumiseen muun muassa ulkopuolelta tulevan vähättelyn kautta. Tämä kytkeytyi institutionaaliseen rakentamiseen, sijoitetun nuoren alempaan sosiaaliseen asemaan ja stereotyyppisiin käsityksiin sijoitetuista nuorista. Depersonalisaatio ja leimautuminen voivat heijastua nuoren minäkuvan, sosiaalisiin suhteisiin ja kokemukseen omasta arvosta. (Kools 1993, 177.)

Leimautuminen ei ollut vain yksittäinen muiden ihmisten asenne, vaan osa laajempaa sijaishuollon sosiaalista rakennetta. Nuoret saattoivat kokea, että heidät nähtiin ensisijaisesti sijoitustaustansa, ongelmiansa tai järjestelmän asiakkuuden kautta. Tällöin nuoren yksilöllisyys jäi helposti sijaishuollon kategorian alle. Depersonalisaatio tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, että nuori ei tule kohdatuksi kokonaisena ihmisenä, vaan yhtenä sijoitetuna nuorena muiden joukossa. Identiteetin kannalta tällainen kokemus voi vahvistaa tunnetta siitä, ettei oma persoona, historia tai yksilöllinen tarina tule näkyväksi. (Kools 1993, 177.)

Turcotte ja Lanctôt tarkastelevat samaa ilmiötä sijoitustaustaan liittyvän stigman ja sen hallinnan näkökulmasta. Tutkimuksen mukaan sijoitustaustaiset nuoret voivat ennakoida ja kokea leimautumista siksi, että heidät määritellään ”sijoitetuiksi nuoriksi”. Tähän kategoriaan voi liittyä kielteisiä oletuksia, joissa nuori nähdään esimerkiksi ongelmallisena, häiriintyneenä, väkivaltaisena tai muuten poikkeavana. Sijoitustausta voi tällöin muodostua sosiaalisesti merkiksi, joka vaikuttaa siihen, miten nuori kokee muiden häntä katsovan. (Turcotte & Lanctôt 2022, 92–93.)

Leimautuminen ei vaikuta vain siihen, mitä muut ajattelevat nuoresta, vaan myös siihen, miten nuori joutuu rakentamaan omaa tarinaansa suhteessa näihin oletuksiin. Aineistossa nuoret naiset pyrkivät usein hallitsemaan sijoitustaustaan liittyvää leimaa ottamalla etäisyyttä ”sijoitetun nuoren” kategoriaan. He saattoivat korostaa, etteivät vastaa tyypillistä kielteistä kuvaa sijoitustaustaisesta nuoresta tai että heidän ei olisi alun perinkään pitänyt olla sijoitettuna. Tällainen etäisyyden ottaminen voidaan ymmärtää keinona suojata omaa minäkuvaa. (Turcotte & Lanctôt 2022, 95–96.)

Stigman hallinta voi kuitenkin olla myös ristiriitaista. Kun nuori pyrkii osoittamaan, ettei hän vastaa kielteistä kuvaa sijoitetusta nuoresta, hän voi samalla joutua erottamaan itsensä muista sijoitustaustaisista nuorista. Näin leimaa vastustava strategia voi osittain vahvistaa samaa jakoa, jota nuori yrittää purkaa. Tämä osoittaa, kuinka vaikeaa sijoitustaustaan liittyvää sosiaalista määrittelyä voi olla paeta. Nuoren on rakennettava omaa identiteettiään suhteessa kategoriaan, jota hän ei ole itse valinnut, mutta joka voi silti vaikuttaa siihen, miten muut hänet näkevät. (Turcotte & Lanctôt 2022, 98.)

Wagnerin ja Heberlen tutkimus täydentää tätä havaintoa narratiivisen identiteetin näkökulmasta. Sijoitustausta voi olla osa nuoren aikuisen identiteettiä, mutta sen merkitys ei ole yksiselitteisesti kielteinen. Yhdelle osallistujalle ”foster”-identiteetin tunnistaminen osaksi itseä merkitsi voimaantumista ja kokemusta siitä, että sijoitustausta oli vaikuttanut hänen tapaansa nähdä maailmaa. (Wagner & Heberle 2024, 6.)

Tämä tuo esiin sijoitustaustan kaksijakoisuuden. Se voi olla nuorelle kivulias, leimaava ja ulkopuolisuutta tuottava osa elämää, mutta se voi myös muodostua osaksi omaa toimijuutta ja erityistä ymmärrystä itsestä. Identiteetin rakentuminen ei tällöin merkitse välttämättä sijoitustaustan hylkäämistä, vaan sen merkityksen neuvottelemista. Nuori voi joutua pohtimaan, onko sijoitustausta jotakin, mitä hän piilottaa, mitä hän selittää muille, mitä hän vastustaa tai mitä hän voi myöhemmin ottaa osaksi omaa vahvuuttaan.

Näiden tutkimusten perusteella leimautuminen on yksi sijoitetun lapsen ja nuoren myönteistä identiteettiä vaikeuttava tekijä. Leima voi vahvistaa ulkopuolisuuden kokemusta ja vaikuttaa siihen, miten nuori näkee itsensä suhteessa muihin. Samalla tutkimukset osoittavat, ettei sijoitettu nuori ole vain leiman kohde, vaan hän voi aktiivisesti torjua, muokata tai ottaa haltuun häneen liitettyjä määritelmiä. Identiteetin rakentuminen on tällöin myös

neuvottelua siitä, millaisia muiden antamia merkityksiä nuori hyväksyy osaksi omaa tarinaansa ja mistä hän pyrkii irrottautumaan.

4.4 Elämäntarinan jatkuvuus ja oman menneisyyden ymmärtäminen

Neljäs aineistosta muodostuva teema on elämäntarinan jatkuvuus. Sijoitetun lapsen identiteetin rakentuminen edellyttää, että lapsi voi jäsentää omaa menneisyyttään, nykyistä elämäntilannettaan ja tulevaisuuttaan ymmärrettävällä tavalla. Hämäläisen tutkimuksessa osa lapsista ei esimerkiksi tiennyt sijoituksensa syytä. Tämä on identiteetin kannalta merkityksellistä, sillä lapsen voi olla vaikea muodostaa johdonmukaista käsitystä omasta historiastaan, jos hän ei ymmärrä, miksi hän ei asu biologisten vanhempiensa luona. (Hämäläinen 2012, 56.)

Sijoituksen syyn epäselvyys voi lisätä lapsen kokemaa hämmennystä ja vaikuttaa siihen, miten hän tulkitsee itseään ja perhesuhteitaan. Lapsi voi joutua rakentamaan käsitystä omasta elämästään tilanteessa, jossa hänellä ei ole kaikkia tarvittavia tietoja tai jossa aikuisten kertomukset ovat puutteellisia, ristiriitaisia tai lapselle liian vaikeita ymmärtää. Tällöin identiteetin rakentuminen ei ole vain kysymys nykyisestä sijoituspaikasta, vaan myös siitä, millainen selitys lapselle annetaan hänen omasta elämästään. (Hämäläinen 2012, 56.)

Myös tavaroilla ja esineillä oli merkitystä lapsen elämän jatkuvuuden kokemukselle. Tärkeät tavarat yhdistyivät lapsille menneisiin ihmisiin, paikkoihin ja elämänvaiheisiin, ja niiden kautta lapset säilyttivät yhteyttä elämäänsä ennen huostaanottoa ja sijoitusta. Identiteetti ei siis rakennu vain ihmissuhteissa, vaan myös muistojen, paikkojen, esineiden ja menneisyyden merkitysten kautta. (Hämäläinen 2012, 99.)

Tavaroiden merkitys osoittaa, että lapsen elämäntarina voi jatkua myös pienten konkreettisten asioiden kautta. Lapselle tärkeä esine voi kantaa mukanaan muistoa aiemmasta kodista, läheisestä ihmisestä tai elämänvaiheesta, joka muuten on jäänyt sijoituksen myötä etäisemmäksi. Tällaiset jatkuvuuden merkit voivat olla identiteetin kannalta tärkeitä,

koska ne auttavat lasta kokemaan, ettei hänen menneisyytensä katoa uuden sijoituspaikan myötä. Sijoituksen aikana lapsi tarvitsee mahdollisuuksia säilyttää yhteys omaan historiaansa myös silloin, kun kaikki aiemmat suhteet tai paikat eivät voi säilyä ennallaan.

Elämäntarinan jatkuvuus näkyy myös narratiivisen identiteetin rakentumisena. Narratiivisella identiteetillä tarkoitetaan yksilön muodostamaa elämäntarinaa, jossa menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuutta koskevat toiveet liittyvät toisiinsa ja antavat elämälle merkitystä. (Wagner & Heberle 2024, 2.) Aineistoon sisältyneen tutkimuksen mukaan sijaishuoltotaustaisilla nuorilla aikuisilla tämän tarinan rakentumista voivat vaikeuttaa ihmisuhteiden menetykset, epävakaas ja sijoituksiin liittyneet katkokset (Wagner & Heberle 2024, 5).

Oman menneisyyden ymmärtämistä vaikeuttivat esimerkiksi epäselvyys siitä, miksi sijoitus oli tapahtunut, puutteellinen pääsy omaa elämää koskevaan tietoon sekä ristiriitaiset kertomukset perheen tapahtumista. Jos nuorella ei ole pääsyä omaan historiaansa tai jos hänen kokemuksiaan vähätellään, hänen voi olla vaikeampi muodostaa johdonmukaista käsitystä siitä, mitä hänelle on tapahtunut ja miten nämä kokemukset liittyvät hänen nykyiseen minäänsä. (Wagner & Heberle 2024, 6–7.)

Nuoret eivät kuitenkaan vain vastaanottaneet menneisyyttään koskevia kertomuksia, vaan pyrkivät itse rakentamaan niille merkitystä. Osa osallistujista joutui hyväksymään sen, ettei kaikkiin kysymyksiin ehkä koskaan saada vastauksia. Tällöin identiteetin rakentumiseen liittyi myös epävarmuuden sietämistä ja keskeneräisyyden kanssa elämistä. Nuoren elämäntarina ei aina muodostu täysin eheäksi tai selvärajaiseksi, mutta hän voi silti pyrkiä rakentamaan ymmärrettävää suhdetta menneisyyteensä, nykyhetkeensä ja tulevaisuuteensa. (Wagner & Heberle 2024, 6–7.) Menneisyyden kokemuksiin saattoi liittyä myös tunne menetetystä lapsuudesta, sillä osallistujat kuvasivat joutuneensa kasvamaan liian nopeasti ja ottamaan vastuuta itsestään tai sisaruksistaan ennenaikaisesti (Miranda ym. 2020, 97).

Oman elämäntarinan hallinta liittyy erityisesti siihen, mitä nuori kertoo sijoitustaustastaan ja kenelle. Sijoitustaustaan liittyvien kokemusten kertominen edellyttää, että nuori voi itse hallita omaa tarinaansa ja päättää, millaisena hän haluaa tulla nähdyksi. Tämä koros-

taa lapsen ja nuoren oman äänen merkitystä myös lastensuojelun käytännöissä: sijoitustausta ei ole vain viranomaisasiakirjoissa kuvattu tapahtuma, vaan osa ihmisen omaa elämäntarinaa. (Turcotte & Lanctôt 2022, 89, 91.)

Elämäntarinan jatkuvuus on siten yksi keskeinen identiteetin rakentumista tukeva tekijä. Lapsi tarvitsee tietoa omasta menneisyydestään, mahdollisuuden säilyttää yhteyksiä hänelle merkityksellisiin ihmisiin ja paikkoihin sekä tilaa kertoa oma tarinansa omilla ehdoillaan. Jos lapsen historia jää epäselväksi, katkonaiseksi tai muiden määrittelemäksi, myös käsitys omasta itsestä voi jäädä epävarmaksi.

4.5 Toimijuus, tulevaisuus ja myönteisen identiteetin mahdollisuus

Vaikka aineistossa korostuvat menetykset, epävarmuus ja leimautuminen, sijoitetun lapsen tai nuoren identiteetin rakentuminen ei näyttäydy pelkästään haavoittuvuuden kautta. Nuoret aikuiset kuvasivat tulevaisuutta tavalla, jossa menneisyys vaikutti heidän tavoitteisiinsa, mutta ei määrittänyt niitä kokonaan. Monilla oli koulutukseen, työhön, vaikuttamiseen tai muiden sijoitustaustaisten nuorten auttamiseen liittyviä tavoitteita. Tulevaisuus näyttäytyi mahdollisuutena rakentaa omaa toimijuutta ja muuttaa sitä, millaiseksi oma elämä muodostuu. (Wagner & Heberle 2024, 8.)

Tulevaisuuteen liittyvä identiteetti ei näyttäytynyt sijoitetuilla nuorilla yksiselitteisesti heikompana. Sijaisperheissä asuvat nuoret eivät eronneet biologisissa perheissään asuvista verrokeista esimerkiksi koulutukseen liittyvässä sitoutumisessa, omien valintojen syvässä tarkastelussa tai niiden uudelleenarvioinnissa. Koko tutkimusaineistossa vähäisempi koulutukseen liittyvä sitoutuminen oli kuitenkin yhteydessä suurempaan psykososiaalisten ongelmien määrään, ja yhteys havaittiin myös sijaisperheissä asuvien nuorten ryhmässä. (Gabler ym. 2025, 128–130.) Tulokset korostavat, että nuoren mahdollisuus muodostaa koulutustaan ja tulevaisuuttaan koskevia tavoitteita ja sitoutua niihin voi olla yhteydessä hänen psykososiaaliseen hyvinvointiinsa.

Nuoret käsittelivät myös ristiriitaisia kokemuksiaan eri tavoin. Osa pystyi rakentamaan kokemuksistaan kertomusta, jossa vaikeudet olivat johtaneet vahvuuteen, kiitollisuuteen tai haluun auttaa muita. Toiset taas korostivat, ettei kaikelle kärsimykselle tarvitse löytää myönteistä merkitystä. Tämä on tärkeä havainto, koska sijoitetun lapsen tai nuoren identiteettiä ei tule ymmärtää yksinkertaisena selviytymistarinaan. Nuorella on oikeus sekä löytää kokemuksistaan kasvua että tunnistaa niiden epäoikeudenmukaisuus ja kipeys. (Wagner & Heberle 2024, 7–8.)

Lapsen tai nuoren sijoituskokemukset voivat myöhemmin tulla osaksi omaa vanhemmuusidentiteettiä. Tutkimukseen osallistuneet kuvasivat haluavansa tarjota omille lapsilleen turvallisemman ja toisenlaisen lapsuuden kuin he olivat itse saaneet. Samalla aikaisempi turvattomuus näkyi osalla osallistujista ylisuojelevuutena, voimakkaana huolena lasten turvallisuudesta ja pelkona perheen erottamisesta. (Miranda ym. 2020, 90, 96, 101.) Menneisyyden kokemukset voivat siten heijastua tulevaisuuteen sekä pyrkimyksenä katkaista haitallisten kokemusten jatkuminen että vaikeutena luottaa oman perheen pysyvyyteen.

Tämä näkökulma laajentaa ymmärrystä myönteisestä identiteetistä. Myönteinen identiteetti ei tarkoita sitä, että nuoren tulisi kääntää kaikki vaikeat kokemukset vahvuudeksi tai kiitollisuudeksi. Se voi tarkoittaa myös sitä, että nuori saa itse määritellä, mitä hänen kokemuksensa merkitsevät. Joillekin vaikeuksien merkityksellistäminen voi tukea toimijuutta ja tulevaisuuden rakentamista, kun taas toisille tärkeää voi olla saada tunnustaa, että tapahtunut oli väärin eikä siitä tarvitse löytää myönteistä opetusta. Molemmissa tapauksissa olennaista on, että nuorella on mahdollisuus rakentaa omaa tarinaansa itse.

Nuoret eivät näyttäydy vain leimautumisen kohteina, vaan aktiivisina toimijoina, jotka pyrkivät hallitsemaan, torjumaan ja muokkaamaan heihin kohdistuvia käsityksiä. Vaikka leima voi vaikeuttaa myönteistä identiteetin rakentumista, nuori voi myös pyrkiä irrottamaan häneen liitetystä kielteisistä odotuksista ja rakentamaan itsestään toisenlaista kertomusta. (Turcotte & Lanctôt 2022, 95–96.)

Myönteisen identiteetin rakentumista tukevat erityisesti turvallinen arki, läheiset suhteet, sisarussuhteiden jatkuvuus, omien juurien tunteminen ja kokemus siitä, että lapsella on

paikka, johon hän voi kuulua. Sisarusten sijoittaminen samaan sijaisperheeseen voi edustaa lapselle pysyvyyttä ja jatkuvuutta tilanteessa, jossa muu elämä on muuttunut merkittävästi. Omien juurien ja menneisyyden tunteminen on erityisen tärkeää silloin, kun perhesuhteet eivät ole lapselle itsestään selviä. (Hämäläinen 2012, 180, 182.)

Sisarussuhteilla voi olla erityinen merkitys myös lapsen identiteetin ja elämäntarinan jatkuvuudelle. Sisaruksilla on usein yhteisiä muistoja, kokemuksia, perhesuhteita ja tietoa perheen historiasta. He voivat auttaa toisiaan muistamaan aiempia elämäntapahtumia ja jäsentämään sitä, mitä perheessä ja sijoituksen aikana on tapahtunut. Sisarus voi tällöin toimia eräänlaisena yhteisen menneisyyden kantajana ja vahvistaa lapsen kokemusta siitä, että hänen elämänsä ennen sijoitusta on edelleen olemassa ja merkityksellinen. Yhteinen sijoituspaikka voi myös tukea lasten kokemusta perheeseen kuulumisesta tilanteessa, jossa suhteet biologisiin vanhempiin ja aiempaan kotiin ovat muuttuneet. (Herrick & Piccus 2005, 851–852.)

Sisarukset voivat lisäksi tukea toistensa sopeutumista uuteen arkeen, tunteiden käsittelyä ja oman tilanteen ymmärtämistä. He voivat jakaa sellaisia kokemuksia, joita sijoituspaikan aikuiset eivät ole itse eläneet, ja tarjota toisilleen tuttuutta tilanteessa, jossa ympärillä olevat ihmiset ja käytännöt ovat uusia. Sisarussuhteen säilyminen voi näin tukea lapsen käsitystä omista juuristaan, perheestään ja paikastaan suhteessa muihin. Samalla sisarusuhteiden merkitystä on arvioitava yksilöllisesti, sillä suhde ei aina ole turvallinen tai lasta tukeva. Olennaista on, että sisarusten yhteinen sijoittaminen ja yhteydenpito järjestetään lasten edun, keskinäisen suhteen ja yksilöllisten tarpeiden perusteella. (Herrick & Piccus 2005, 851–852.)

Aineiston perusteella sijoitetun lapsen myönteistä identiteettiä tukevat erityisesti jatkuvat ihmissuhteet, turvallinen ja ennakoitava arki, mahdollisuus ymmärtää omaa menneisyyttä sekä kokemus siitä, että lapsi tulee kohdatuksi yksilönä eikä pelkästään sijoitustaustansa määrittämänä. Myönteisen identiteetin rakentamista puolestaan vaikeuttavat toistuvat katkokset, väliaikaisuuden kokemus, sijoitustaustaan liittyvä leima, tiedon puute omasta historiasta ja liian varhain omaksuttu pakotettu itsenäisyys.

Kokonaisuutena aineisto osoittaa, että sijoitetun lapsen identiteetti rakentuu suhteessa menneisyyteen, nykyisiin suhteisiin ja tulevaisuuden mahdollisuuksiin. Sijoitus voi merkitä lapselle sekä menetystä että turvaa, sekä katkosta että mahdollisuutta uudenlaiseen jatkuvuuteen. Siksi sijoitetun lapsen identiteetin tukeminen edellyttää, että lapsen suhteita, historiaa, kuulumisen kokemusta ja omaa toimijuutta tuetaan johdonmukaisesti koko sijoituksen ajan.

5 Pohdinta

Tulosten yhteenveto ja tarkastelu

Tässä tutkielmassa tarkasteltiin aiemman tutkimuskirjallisuuden pohjalta, miten sijoitetut lapset rakentavat identiteettiään sijoituksen aikana. Pääkysymystä tarkennettiin tarkastelemalla, miten lapsen sosiaaliset suhteet heijastuvat identiteetin rakentumiseen ja millaiset tekijät tukevat tai vaikeuttavat myönteisen identiteetin muodostumista.

Vastauksena päätutkimuskysymykseen sijoitetun lapsen identiteetti rakentuu muuttuvissa suhteissa menneisyyden kokemuksiin, nykyisiin ihmissuhteisiin ja elinympäristöihin sekä tulevaisuutta koskeviin mahdollisuuksiin. Identiteetti ei näyttäydy vain lapsen sisäisenä ominaisuutena, vaan se muodostuu kuulumisen kokemuksissa, ihmissuhteissa, elämäntarinan jäsentämisessä, sosiaalisissa määrittelyissä ja lapsen mahdollisuuksissa vaikuttaa omaan elämäänsä.

Vastauksena ensimmäiseen tarkentavaan kysymykseen sosiaaliset suhteet voivat tarjota sijoitetulle lapselle turvallisuutta, jatkuvuutta, hyväksyntää ja kokemuksen perheeseen kuulumisesta. Samat suhteet voivat kuitenkin sisältää menetyksiä, ristiriitaisia odotuksia, lojaalisuusjännitteitä ja torjutuksi tulemisen kokemuksia. Olennaista ei siten ole vain suhteiden olemassaolo, vaan niiden laatu, jatkuvuus ja lapselle muodostuva merkitys.

Vastauksena toiseen tarkentavaan kysymykseen sijoitetun lapsen myönteistä identiteettiä tukevat turvalliset ja jatkuvat ihmissuhteet, kuulumisen kokemus, yhteys omaan historiaan ja läheisiin, ymmärrettävä elämäntarina, lapsen osallisuus sekä tulevaisuuden mahdollisuuksien vahvistaminen. Identiteetin rakentumista vaikeuttavat puolestaan toistuvat sijoitusmuutokset ja ihmissuhdekatkokset, sijoituksen syihin liittyvä epäselvyys, leimautuminen, ulkopuolisuuden kokemukset, elämäntarinan katkonaisuus ja vähäiset vaikutusmahdollisuudet.

Edellä kiteytettyjen tutkimustulosten pohjalta tutkielman keskeisenä teoreettisena johtopäätöksenä voidaan pitää sijoitetun lapsen identiteetin relationaalista rakentumista. Relationaalisuus ei tulosten perusteella rajoitu lapsen suhteisiin biologisiin vanhempiin, sijaisvanhempiin, sisaruksiin tai sijaishuollon ammattilaisiin. Saatujen tulosten perusteella

identiteetin suhteissa tapahtuva rakentuminen on tätäkin laaja-alaisempaa. Identiteetti rakentuu myös suhteessa esimerkiksi kotiin ja paikkaan, omaan menneisyyteen, sijoitettuna olemiseen liittyviin sosiaalisiin määrittelyihin, sijaishuollon institutionaalisiin käytäntöihin sekä tulevaisuuden mahdollisuuksiin. Identiteetti muodostuu siten ihmisten välisten suhteiden lisäksi arjen ympäristöissä ja siinä, millaiseksi lapsen elämäntarina jäsentyy. Tämä laajentaa suhdeperustaista tarkastelua ja käytäntöä (ks. Trevithick 2003) yksittäisiä ihmissuhteita laajemmaksi ja tekee näkyväksi identiteetin sosiaalisen, ajallisen ja ympäristöllisen rakentumisen.

Tutkielman tulosten perusteella sijoitetun lapsen identiteetin rakentumisen kannalta keskeisiä ovat erityisesti koti, perhesuhteet ja kuulumisen kokemus. Hämäläisen tutkimuksen perusteella koti ei merkitse lapselle vain fyysistä paikkaa, vaan siihen liittyvät turvallisuus, jatkuvuus, oma paikka, arjen huolenpito ja kokemus siitä, ettei lapsen tarvitse lähteä yllättäen pois. Sijoitetulla lapsella voi olla samanaikaisesti useita koteja tai kodin kaltaisia paikkoja, mikä voi tukea kuulumisen kokemusta mutta myös aiheuttaa epävarmuutta siitä, mihin lapsi lopulta kuuluu. Tämä tulos on tärkeä, koska se osoittaa, ettei lapsen identiteetin rakentumista voida ymmärtää ilman hänen kokemustaan kodista ja perhesuhteista. (Hämäläinen 2012, 96–97, 125.)

Kodin merkitys näyttäytyy tulosten perusteella erityisen monikerroksisena. Lapselle koti voi merkitä biologista kotia, sijaiskotiä, laitosta, sukulaisperhettä tai useita näistä yhtä aikaa. Aikuisten näkökulmasta voi olla yksinkertaista määritellä lapsen koti sen perusteella, missä lapsi asuu tai missä hänen katsotaan olevan turvassa. Lapsen kokemus ei kuitenkaan välttämättä seuraa hallinnollista määrittelyä. Lapsi voi asua turvallisessa sijaiskodissa mutta silti kaivata biologista kotia ja tuntea sen ainoaksi kodiksi. Toisaalta lapsi voi kokea sijaiskodin omaksi kodikseen, vaikka biologiset suhteet säilyvät merkityksellisinä. Tämä tekee kodin käsitteestä sijoitetun lapsen kohdalla ristiriitaisen mutta samalla identiteetin kannalta hyvin keskeisen.

Työssäni lastensuojelussa tämä näkyy esimerkiksi tilanteissa, joissa lapsi puhuu eri tavoin eri kodeista tai eri vanhemmista. Lapsi voi kutsua sijaisvanhempia arjessa äidiksi ja isäksi, mutta samalla pitää biologisia vanhempiaan ainoana ”oikeina” vanhempinaan. Tällainen ei välttämättä ole ristiriita lapsen näkökulmasta, vaan tapa jäsentää useita samanaikaisia suhteita. Aikuisten tehtävänä ei ole pakottaa lasta valitsemaan yhtä oikeaa perhettä tai

kotia, vaan auttaa lasta elämään tilanteessa, jossa hänen elämänsä kuuluu useita tärkeitä suhteita ja paikkoja. Identiteetin tukemisen kannalta olisi tärkeää, että lapsi voisi kokea kuuluvansa uuteen arkeen ilman, että hänen täytyisi alkaa ajatella aikaisempaa kotiaan, biologisia vanhempiaan tai omaa taustaansa kielteisessä tai negatiivisessa valossa.

Toinen keskeinen tulos liittyy suhteiden jatkuvuuteen, katkoksiin ja turvallisuuden rakentumiseen. Sijoitus yleensä merkitsee lapselle sekä turvaa että menetystä. Lapsi voi päästä pois turvattomista tai kuormittavista olosuhteista, mutta samalla hän joutuu eroon tutuista ihmisistä, paikoista ja arjen rakenteista. Tulosten perusteella sijoituksen merkitys lapsen identiteetille ei kuitenkaan rajaudu vain siihen, onko arki objektiivisesti turvallista tai ennakoitavaa, vaan siihen, miten lapsi itse kykenee kokemaan ja tulkitsemaan tämän jatkuvuuden.

Jatkuvuus ei ole pelkästään ulkoisten olosuhteiden pysyvyyttä, vaan myös kokemuksellista jatkuvuutta: voiko lapsi kokea olevansa sama ihminen ennen ja jälkeen sijoituksen, vai katkeaako hänen elämäntarinansa eri vaiheisiin, joita on vaikea yhdistää toisiinsa. Jos lapsen elämässä toistuvat siirtymät, epävarmuus ja aikuissuhteiden katkokset, lapsi voi alkaa rakentaa käsitystä maailmasta paikkana, jossa mikään ei ole pysyvää ja jossa kiinnittyminen on riskialtista. Tällöin identiteetin rakentuminen ei vaikeudu vain käytännön tasolla, vaan myös syvemmällä tasolla lapsen perustavassa tavassa ymmärtää itseään suhteissa muihin. Toisaalta pelkkä fyysinen pysyvyys ei vielä takaa turvallisuuden kokemusta, jos lapsi ei koe tulevaisuutta nähdäkseen, ymmärrettäväksi tai hyväksytyksi uudessa ympäristössä.

Sijoituspaikka voi tarjota rakenteellista jatkuvuutta, mutta ilman emotionaalista jatkuvuutta lapsi voi silti kokea olevansa irrallinen ja ulkopuolinen. Tästä näkökulmasta sijoituksen korjaava potentiaali rakentuu vasta silloin, kun lapsi voi vähitellen luottaa siihen, että suhteet kestävät myös ristiriitoja ja että hänen oma tarinansa saa jatkua ilman, että aiempi elämä täytyy sulkea pois.

Tätä näkökulmaa vahvistaa myös kiintymyssuhdeteoreettinen ajattelu. Bowlbyn mukaan lapsi tarvitsee lämpimän, läheisen ja jatkuvan suhteen ensisijaiseen hoivaajaan, jotta turvallisuuden tunne ja kyky muodostaa myöhempiä ihmissuhteita voivat rakentua. Sijoitetun lapsen kohdalla tämä korostuu erityisesti siksi, että lapsella voi olla taustallaan hoivan

puutteita, menetyksiä tai aiempia katkenneita suhteita. Samalla on tärkeää huomioida, ettei lapsen kehitys ole ennalta määrätty varhaisten kokemusten perusteella. Glaserin esiin tuoma multifinaalisuuden ajatus muistuttaa, että samankaltaiset kokemukset voivat johtaa eri lapsilla erilaisiin kehityspolkuihin. Tämä on lastensuojelun kannalta tärkeä ja toivoa tuottava näkökulma: aikaisemmin oikeaksi todettu ratkaisu ei välttämättä toimi toisella lapsella, vaan jokaisen lapsen tilannetta on tarkasteltava yksilöllisesti. Sijoitus voi sisältää riskejä, mutta se voi myös tarjota lapselle uudenlaisen turvallisuuden ja jatkuvuuden perustan. (Bowlby 1957, 79–80; (Glaser 2001, 69.)

Suhteiden jatkuvuuden näkökulmasta sijoituksen onnistuminen ei tarkoita vain sitä, että lapselle löydetään turvallinen paikka. Sijaishuollon arjessa ratkaisevaa on myös se, miten pysyväksi, ennakoitavaksi ja lapselle ymmärrettäväksi tämä paikka muodostuu. Kysymys ei ole pelkästään ulkoisista olosuhteista, vaan siitä, millaiseksi lapsen kokemus ajallisesta jatkuvuudesta rakentuu: voiko lapsi hahmottaa elämänsä jatkumona vai näyttäytykö se katkonaisina, toisistaan irrallisina jaksoina. Jos lapsi joutuu toistuvasti vaihtamaan sijoituspaikkaa, koulua, aikuisia ja arjen ympäristöä, jokainen muutos voi vahvistaa kokemusta siitä, ettei mikään suhde tai paikka ole pysyvä. Tällöin lapsen voi olla vaikea rakentaa luottamusta siihen, että hänellä on oikeus kiinnittyä ja kuulua johonkin, koska kiinnittyminen voi näyttäytyä riskinä uudelle menetykselle.

Tämä tuo esiin myös paradoksin: lapsen suojelemiseksi tehdyt ratkaisut voivat samalla heikentää lapsen kokemusta jatkuvuudesta, jos ne johtavat toistuviin siirtymiin. Lapsi voi oppia varautumaan muutoksiin ennakolta, mikä voi näkyä etäisyytenä suhteissa, vaikeutena sitoutua tai haluttomuutena rakentaa pysyviä merkityksiä ympärilleen. Tällöin kyse ei ole vain yksittäisistä kokemuksista, vaan tavasta jäsentää maailmaa: onko maailma paikka, jossa suhteet kestävät, vai paikka, jossa kaikki on väliaikaista.

Identiteetin kannalta jatkuvuus ei siis tarkoita vain fyysistä pysyvyyttä, vaan myös emotionaalista ja narratiivista jatkuvuutta. Emotionaalinen jatkuvuus liittyy siihen, että lapsella on mahdollisuus kokea olevansa merkityksellinen samoille ihmisille ajasta ja tilanteista riippumatta. Narratiivinen jatkuvuus puolestaan tarkoittaa sitä, että lapsi pystyy rakentamaan elämästään kertomuksen, jossa tapahtumat liittyvät toisiinsa ymmärrettävällä tavalla. Tämä edellyttää, että lapsi saa tukea muutosten jäsentämiseen: miksi muutoksia

tapahtuu, mitä ne merkitsevät ja ketkä aikuiset pysyvät hänen rinnallaan muutosten keskellä. Ilman tällaista jäsentämistä muutokset voivat jäädä irrallisiksi kokemuksiksi, jotka vaikeuttavat yhtenäisen minäkuvan rakentumista.

Kolmantena tuloksena tutkielmassa nousi esiin leimautumisen merkitys. Koolsin sekä Turcotte ja Lanctôtin tutkimukset osoittavat, että sijoitustausta voi vaikuttaa siihen, miten nuori näkee itsensä ja miten hän kokee muiden näkevän hänet. Sijoitettu nuori voi joutua kantamaan mukanaan stigmaa, johon liittyy kielteisiä oletuksia ongelmallisuudesta, poikkeavuudesta tai epäonnistumisesta. Tällöin identiteetin rakentuminen ei ole vain oman menneisyyden jäsentämistä, vaan myös neuvottelua suhteessa muiden ihmisten antamiin määritelmiin. Nuori voi pyrkiä vastustamaan leimaa tai ottamaan etäisyyttä sijoitettuihin nuoriin liitettyihin kielteisiin käsityksiin. (Kools 1993, 176–177; Turcotte & Lanctôt 2022, 92–93, 95–96.)

Neljäs keskeinen tulos liittyy elämäntarinan jatkuvuuteen ja oman menneisyyden ymmärtämiseen. Hämäläisen sekä Wagnerin ja Heberlen tutkimukset osoittavat, että sijoitetun lapsen identiteetin rakentuminen edellyttää mahdollisuutta ymmärtää omaa menneisyyttä. Jos lapsi ei tiedä, miksi hänet on sijoitettu, tai jos hän saa ristiriitaista tietoa omasta elämästään, hänen voi olla vaikea muodostaa johdonmukaista käsitystä itsestään ja elämäntarinastaan. Tämä voi lisätä hämmennystä, syyllisyyttä ja kokemusta siitä, että omassa elämässä on aukkoja, joita ei voi itse täyttää. (Hämäläinen 2012, 56; Wagner & Heberle 2024, 6–7.)

Tämä tulos on läheisesti yhteydessä lastensuojelun arkeen. Lapselle ei riitä, että aikuiset ja viranomaiset tietävät sijoituksen syyt. Lapsen täytyy saada ikäänsä ja kehitystasoaan vastaava ymmärrettävä selitys siitä, miksi hän asuu muualla kuin biologisten vanhempiensa luona ja mitä hänen tilanteessaan tavoitellaan. Sijoituksen syitä ei tarvitse kertoa lapselle tavalla, joka kuormittaa tai syyllistää häntä, mutta lapsen ei myöskään tulisi jäädä yksin rakentamaan omia selityksiään. Bowlbyn huomio siitä, että lapset voivat tulkita kodista pois siirtämisen rangaistuksena tai omana syynään, on edelleen ajankohtainen. Lastensuojelussa tämä merkitsee sitä, että lapsen kanssa on palattava sijoituksen syihin ja merkityksiin useammin kuin kerran. Lapsen ymmärrys omasta elämästään muuttuu iän, kehityksen ja kokemusten myötä. (Bowlby 1957, 153, 155.)

Elämäntarinan jatkuvuuden tukeminen on lastensuojelussa usein haastavaa, koska lapsen elämästä voi olla olemassa useita erilaisia kertomuksia. Biologisilla vanhemmilla voi olla oma käsityksensä sijoituksen syistä, sijaisvanhemmilla toinen, sosiaalityöntekijällä kolmas ja lapsella oma kokemuksensa. Näistä sosiaalityöntekijällä on usein keskeisin ja suhteellisen objektiivinen kokonaiskuva lapsen elämästä, koska hän kokoaa tietoa eri toimijoilta, tekee arvioita lapsen tilanteesta ja vastaa päätöksenteosta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että sosiaalityöntekijän näkökulma olisi lapsen kokemuksen kannalta riittävä tai ensisijainen, vaan se on yksi osa kokonaisuutta. Nämä kertomukset eivät aina ole keskenään yhteneviä. Lapsen näkökulmasta ongelmallista ei ole vain se, että kertomuksia on useita, vaan se, jos hän ei saa tilaa muodostaa niiden pohjalta omaa ymmärrystään. Lapsen identiteetin tukeminen ei tarkoita sitä, että aikuiset antaisivat lapselle yhden valmiin ja lopullisen totuuden, vaan sitä, että lapselle autetaan rakentamaan ikätasoinen, turvallinen ja mahdollisimman rehellinen ymmärrys omasta elämästään.

Viides tulos liittyy toimijuuteen, tulevaisuuteen ja myönteisen identiteetin mahdollisuuteen. Tutkielman aineisto ei kuvaa sijoitettuja lapsia ja nuoria vain haavoittuvina tai menetyksiä kokeneina. Erityisesti Wagnerin ja Heberlen tutkimuksessa näkyy, että sijoitustaustaiset nuoret voivat rakentaa tulevaisuuttaan aktiivisesti ja nähdä menneisyytensä osana omaa tarinaansa ilman, että se määrää heidän tulevaisuutensa kokonaan. Toisaalta tutkimus osoittaa myös, ettei nuoren tarvitse muuttaa kaikkia vaikeita kokemuksia selviytymis- tai kasvutarinaksi. Myönteinen identiteetti voi tarkoittaa myös oikeutta tunnistaa kokemusten kipeys ja epäoikeudenmukaisuus. (Wagner & Heberle 2024, 7–8.)

Tulosten merkitys sosiaalityön käytäntöjen näkökulmasta

Tutkielman tulokset osoittavat, että lapsen identiteetin tukeminen kuuluu sijaishuollon perustehtävään eikä ole muusta lastensuojelutyöstä erillinen tehtävä. Identiteetin tukeminen toteutuu siinä, miten lapselle kerrotaan sijoituksen syistä, miten hänen historiaansa ja läheisiään käsitellään, miten suhteiden jatkuvuutta tuetaan ja millaisia mahdollisuuksia lapselle annetaan osallistua omaa elämäänsä koskeviin ratkaisuihin. Käytännön työssä huomio tulisi kiinnittää myös aikuisten käyttämään kieleen, sillä lasta koskevat kuvaukset

voivat vahvistaa joko hänen kokemustaan arvokkuudesta ja toimijuudesta tai sijoitustaustaan liittyvää leimaa.

Yksi konkreettinen tapa tukea lapsen identiteettiä on elämäntarinatyöskentely, jossa lapsen kanssa käsitellään hänen elämänsä tapahtumia, sijoituksen taustaa ja hänelle merkityksellisiä ihmissuhteita. Työskentelyn perustana on luotettava ja empaattinen suhde lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään. Samalla sijoituspaikan aikuisten on tärkeää ymmärtää lapsen menneisyyttä ja auttaa liittämään se osaksi nykyistä arkea sen sijaan, että uusi perhe-elämä rakentuisi aiemman historian sivuuttamiselle. (Thoburn 2007, 512, 514.)

Tässä korostuu myös asiakirjojen ja muistitiedon merkitys. Sijoitetun lapsen elämänhistoria voi olla osittain viranomaisasiakirjojen, päätösten, asiakassuunnitelmien ja aikuisten muistikuvien varassa. Lapsi ei välttämättä itse muista varhaisia tapahtumia tai ymmärrä, miksi hänen elämässään on tehty tiettyjä ratkaisuja. Myöhemmin nuorena tai aikuisena hän voi palata kysymään, mitä hänelle tapahtui ja miksi. Tämän vuoksi lastensuojelun dokumentointi ei ole vain hallinnollinen velvollisuus, vaan sillä voi olla merkitystä lapsen myöhemmälle identiteetille ja elämäntarinan rakentumiselle. Asiakirjojen tulisi olla riittävän selkeitä, kunnioittavia ja lapsen näkökulmaa huomioivia, jotta ne eivät myöhemmin vahvista leimaa tai kokemusta omasta elämästä ulkopuolisten määrittelemänä. Samalla asiakirjojen rinnalla korostuu sosiaalityöntekijän rooli tämän tiedon kantajana, tulkitsijana ja välittäjänä. Sosiaalityöntekijällä on usein ainutlaatuinen kokonaiskuva lapsen elämästä: hän tuntee lapsen historian, vanhempien taustat, eri sijoituspaikat sekä niiden taustalla olevat syyt ja muutokset. Tämä tieto ei ole pelkästään hallinnollista, vaan se muodostaa keskeisen perustan sille, miten lapsi voi myöhemmin ymmärtää omaa elämäänsä.

Sosiaalityöntekijän tehtävä ei ole vain kirjata tapahtumia, vaan auttaa lasta ja nuorta jäsentämään niitä merkitykselliseksi kokonaisuudeksi. Tämä edellyttää aikaa, luottamusta ja jatkuvuutta. Erityisen tärkeää olisi, että lapsella olisi mahdollisimman pysyvä sosiaalityöntekijä eikä työntekijävaihdoksia tapahtuisi. Jokainen työntekijävaihdos katkaisee osaltaan tiedon siirtymistä ja voi heikentää lapsen kokemusta siitä, että joku todella tuntee hänen tarinansa. Kun sama sosiaalityöntekijä kulkee lapsen rinnalla pidempään, hän pysyy rakentamaan syvempää ymmärrystä lapsen tilanteesta ja tarjoamaan lapselle johdon-

mukaisempaa tukea. Tällöin myös lapsen on helpompi luottaa siihen, että hänen kokemuksensa tulevat kuulluiksi ja ymmärretyiksi, ja samalla vahvistuu lapsen luottamus sosiaalisyöntekijään.

Sosiaalisyöntekijällä on mahdollisuus toimia eräänlaisena sillanrakentajana lapsen menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välillä. Hän voi auttaa lasta ymmärtämään, miksi sijoitus on tehty, mitä eri vaiheissa on tapahtunut ja miten nämä kokemukset liittyvät toisiinsa. Tämä voi olla ratkaisevaa lapsen identiteetin rakentumisen kannalta, sillä ilman tällaista jäsentämistä lapsen elämä voi näyttäytyä katkonaisena ja vaikeasti ymmärrettävänä. Sosiaalisyöntekijän välittämä tieto voi auttaa lasta rakentamaan omaa elämäntarinaansa tavalla, jossa tapahtumat eivät jää irrallisiksi, vaan muodostavat ymmärrettävän kokonaisuuden.

Lisäksi sosiaalisyöntekijän tapa puhua lapsen historiasta ja tilanteesta sekä lapsen vanhemmista vaikuttaa siihen, millaisena lapsi alkaa nähdä itsensä. Jos lapsen elämä kuvataan pelkästään ongelmien ja puutteiden kautta, tämä voi vahvistaa kielteistä minäkuva. Sen sijaan, kun sosiaalisyöntekijä tuo esiin myös lapsen ja vanhempien vahvuuksia, selviytymistä ja merkityksellisiä suhteita, hän voi tukea myönteisemmän identiteetin rakentumista. Tässä mielessä sosiaalisyöntekijän rooli ei ole vain tiedon välittäjä, vaan myös aktiivinen toimija lapsen identiteettityössä.

Pysyvyys sijoituspaikassa ja yhteys biologiseen perheeseen eivät välttämättä ole toisiaan poissulkevia tavoitteita. Pitkäaikainen perhehoito voi tarjota lapselle perheenjäsenyyden ja pysyvyyden kokemuksen samalla, kun lapselle merkitykselliset yhteydet omaan sukuun ja aikaisempaan elämään säilyvät. (Thoburn 2007, 506, 515.)

Lastensuojelun käytännössä tämä tekee pysyvyyden kysymyksestä hyvin vaikean. Lain säädännössä ja käytännön työssä korostuu perheen jälleenyhdistämisen tavoite, mikä on lapsen oikeuksien ja biologisten suhteiden kannalta tärkeää. Samalla työntekijä joutuu kohtaamaan tilanteita, joissa lapsen sijoitus jatkuu vuosia ja lapsen arki rakentuu tosiasiallisesti sijaishuollon ympärille. Lapsen näkökulmasta jatkuva väliaikaisuuden tila voi olla kuormittava. Jos lapsi ei tiedä, onko hän sijoituspaikassa tietyn ajan vai koko lapsuutensa, hänen voi olla vaikea antaa itselleen lupaa kiinnittyä sijoituspaikkaan. Toisaalta

liian lopullinen puhe voi tuntua lapsesta biologisten suhteiden hylkäämiseltä. Tämä jänite on yksi lastensuojelutyön vaikeimmista kysymyksistä ja näkyy myös lapsen identiteetin rakentumisessa.

Lastensuojelun arjessa identiteettiin liittyvät kysymykset eivät aina näyttäydy työntekijälle suoraan identiteetikysymyksinä. Ne voivat tulla esiin esimerkiksi lapsen levottomuutena ennen vanhemman tapaamista, haluttomuutena puhua omasta perheestä, tarpeena korostaa pärjäämistä tai toisaalta voimakkaana kaipuuna biologiseen kotiin. Lapsi voi myös testata sijoituspaikan aikuisia ja heidän pysyvyyttään tavalla, joka ulospäin näyttäytyy haastavana käyttäytymisenä. Tutkielman tulosten perusteella tällaista käyttäytymistä on tärkeää tarkastella myös suhteiden ja identiteetin näkökulmasta. Lapsi ei välttämättä vain vastusta aikuista tai sääntöä, vaan voi samalla selvittää, onko uusi ympäristö luotettava ja kestääkö suhde vaikeita tunteita.

Kaltoinkohtelua kokenut lapsi voi oppia peittämään tai pidättelemään emotionaalisia tarpeita välttääkseen torjuvia tai vihamielisiä vastauksia. Tämän vuoksi esimerkiksi aikuisesta poispäin kääntyminen loukkaantumisen tai mielipahan hetkellä ei välttämättä tarkoita, ettei lapsi tarvitsisi lohtua, vaan että avun tarpeen ilmaiseminen on hänelle vaikeaa. (Tarabulsky ym. 2008, 327.) Sijaishuollossa lapsen näennäistä pärjäämistä, torjuvuutta tai poikkeuksellista omatoimisuutta ei siten tulisi tulkita suoraviivaisesti hoivan tarpeen puuttumiseksi. Tämän tutkielman näkökulmasta aikuisen kyky tunnistaa käyttäytymisen taustalla oleva tarve voi auttaa purkamaan asetelmaa, jossa lapsi joutuu rakentamaan käsitystä itsestään jatkuvasti yksin pärjäävänä.

Tämä on tärkeä havainto myös sosiaalityön näkökulmasta. Lastensuojelussa lapsen tai nuoren toimijuutta saatetaan joskus tarkastella kapeasti esimerkiksi yhteistyöhalukkuuden, käyttäytymisen tai palveluihin sitoutumisen kautta. Tutkielman tulokset muistuttavat, että lapsen toiminta voi olla myös selviytymistä, suojautumista tai yritystä säilyttää hallinnan tunnetta tilanteessa, jossa monet ratkaisut tehdään hänen puolestaan. Esimerkiksi vetäytyminen, epäluottamus tai liiallinen pärjääminen eivät välttämättä tarkoita, ettei lapsi tarvitsisi aikuisia. Ne voivat kertoa siitä, että lapsi on oppinut suojaamaan itseään tilanteissa, joissa aikuisiin luottaminen on ollut vaikeaa. Toimijuuden näkökulmasta on tärkeää pohtia, kuinka paljon lapsella on mahdollisuuksia vaikuttaa omaan arkeensa si-

joituksen aikana. Lapsi ei yleensä päättä sijoituspaikastaan, sijoituksen kestosta tai yhteydenpidon järjestelyistä, vaikka hänen mielipiteensä tulee selvittää ja ottaa huomioon. Tämä voi synnyttää kokemuksen siitä, että oma elämä on muiden päätösten varassa. Identiteetin rakentumisen kannalta lapsen tulisi kuitenkin saada kokemus siitä, että hänen ajatuksillaan, tunteillaan ja toiveillaan on merkitystä. Osallisuus ei tarkoita sitä, että lapsi päättää kaikesta itse, vaan sitä, että lapsi ymmärtää, miksi ratkaisuja tehdään, hänen näkemyksiään kuullaan aidosti ja hän saa vaikuttaa omaan arkeensa niissä asioissa, joissa se on mahdollista. Myönteinen identiteetti ei myöskään tarkoita ongelmattomuutta tai täysin eheää kertomusta itsestä. Sijoitetun lapsen elämässä voi olla asioita, jotka jäävät ristiriitaisiksi, keskeneräisiksi tai kipeiksi. Myönteisen identiteetin tukeminen voi tarkoittaa sitä, että lapsi voi elää näiden asioiden kanssa ilman, että ne määrittävät häntä kokonaan. Lapsella voi olla vaikea tausta ja samalla vahvuuksia, toiveita, huumoria, kykyä kiintyä, halua oppia ja mahdollisuus nähdä itsensä tulevaisuudessa muuna kuin lastensuojelun asiakkaana. Tämä on tärkeä näkökulma, koska lastensuojelussa lapsen vaikeudet voivat helposti saada paljon tilaa, kun taas lapsen tavallisuus, vahvuudet ja tulevaisuuden mahdollisuudet voivat jäädä vähemmälle huomiolle.

Leimautumisen näkökulma on erityisen tärkeä lastensuojelun käytännön kannalta. Työssäni lastensuojelussa olen havainnut, että lapsen tai nuoren sijoitustausta voi tulla näkyväksi hyvin erilaisissa tilanteissa: koulussa, sukulaissuhteissa, viranomaisverkostoissa ja arjen keskusteluissa. Vaikka sijoitus on tarkoitettu lapsen suojelemiseksi, lapsi voi silti kokea sijoituksen merkinä siitä, että hänen perheensä tai hän itse poikkeaa muista. Tämän vuoksi sillä, miten ammattilaiset puhuvat sijoituksesta, lapsen vanhemmista, sijoituspaikasta ja lapsen tilanteesta, on suuri merkitys. Lapsen ei tulisi joutua kantamaan tunnetta siitä, että hän on ”lastensuojelulapsi” ennen kuin hän on yksilö omine kokemuksineen, vahvuuksineen ja suhteineen.

Leimautuminen ei synny vain avoimesta syrjinnästä tai kielteisistä asenteista, vaan myös hienovaraisemmista tavoista puhua lapsesta. Viranomaiskielessä lapsi voi helposti muuttua asiakkuudeksi, sijoituspäätökseksi, ongelmaksi tai toimenpiteiden kohteeksi. Asiakirjoissa ja palaverissa tämä voi olla osittain väistämätöntä, koska lastensuojelu perustuu arviointiin, päätöksiin ja dokumentointiin. Samalla on kuitenkin tärkeää muistaa, että

lapsi voi myöhemmin lukea tai kuulla itseään koskevia kuvauksia. Jos lapsen elämä kuvataan lähinnä riskien, oireilun, vanhempien puutteiden tai ongelmien kautta, se voi vahvistaa yksipuolista kuvaa hänestä itsestään ja hänen perheestään. Siksi lastensuojelun kiellällä on identiteettityötä tekevä vaikutus. Se voi joko kaventaa lasta ongelmien kautta tai auttaa näkemään lapsen kokonaisena ihmisenä.

Tämä korostuu erityisesti nuoruusiässä, jolloin omaa identiteettiä rakennetaan suhteessa vertaisiin ja ympäröivään yhteiskuntaan. Nuori voi pohtia, mitä hän kertoo sijoitustaustastaan muille, kenelle hän voi puhua siitä ja millaisia seurauksia kertomisella voi olla. Jos sijoitustaustaan liittyy häpeää tai pelkoa leimautumisesta, nuori voi joutua käyttämään paljon voimavaroja oman taustansa peittämiseen tai selittämiseen. Toisaalta turvallisessa ympäristössä sijoitustausta voi muodostua myös osaksi omaa tarinaa tavalla, joka ei määritä nuorta kokonaan. Tässä aikuisilla ja ammattilaisilla on tärkeä rooli: nuoren taustaa ei pidä häivyttää, mutta sitä ei myöskään pidä tehdä hänen ainoaksi määrittäväksi piirteekseen.

Tutkielman tulosten perusteella sijoitetun lapsen identiteetin tukeminen edellyttää lastensuojelussa ainakin neljää asiaa. Ensinnäkin lapsen arjen tulisi olla mahdollisimman turvallista, ennakoitavaa ja pysyvää. Toiseksi lapsen suhteita biologisiin vanhempiin, sisarusiin ja muihin läheisiin tulisi tarkastella lapsen kokemuksen ja turvallisuuden näkökulmasta, ei vain aikuisten oikeuksien tai velvollisuuksien kautta, ja suhteiden tulee tukea lapsen hyvinvointia. Kolmanneksi lapselle tulisi antaa ymmärrettävää ja ikätasoista tietoa hänen omasta elämästään ja sijoituksensa syistä. Neljänneksi lapsi tulisi kohdata yksilönä, jonka identiteetti ei palaudu sijoitustaustaan, ongelmiin tai lastensuojelun asiakkuuteen.

Näihin voidaan lisätä myös viides näkökulma: lapsen toimijuuden vahvistaminen. Lapsen identiteettiä tukee se, että hän ei ole vain päätösten kohde, vaan hän saa olla mukana oman elämänsä ymmärtämisessä ja arjen rakentamisessa. Tämä voi tarkoittaa pieniäkin asioita, kuten sitä, että lapsi saa osallistua tapaamisten suunnitteluun, kertoa omista toiveistaan, säilyttää hänelle tärkeitä tavaroita, pitää yhteyttä läheisiin turvallisella tavalla tai saada vastauksia kysymyksiinsä.

Lastensuojelun käytännössä tällaiset asiat voivat vaikuttaa pieniltä, mutta lapsen identiteetin kannalta ne voivat olla keskeisiä merkkejä siitä, että hänen kokemuksensa otetaan

vakavasti. Samalla on kuitenkin tärkeää tunnistaa, kuinka herkästi lapsi tai nuori voi jäädä omissa asioissaan taka-alalle. Käytännössä asiointi tapahtuu usein pääasiassa biologisten vanhempien ja sijaishuoltopaikan vastaavan henkilön kanssa, jolloin lapsen oma ääni voi jäädä sivuun. Tämä voi heikentää lapsen kokemusta osallisuudesta ja siitä, että hänen näkemyksillään on merkitystä. Siksi on erityisen tärkeää, että lapselle luodaan aktiivisesti tilaa tulla kuulluksi ja että hänen näkökulmansa huomioidaan aidosti päätöksenteossa ja arjen ratkaisuissa.

Sijaishuollon korjaava mahdollisuus rakentuu siitä, että lapsi saa riittävän pitkään toistuvia kokemuksia aikuisista, jotka säilyvät saatavilla, vastaavat hänen tarpeisiinsa ja kestävät myös ristiriitoja. Näiden kokemusten kautta lapsen käsitykset itsestään ja toisista ihmisistä voivat vähitellen muuttua. Sijoituspaikan pysyvyys ei siksi ole merkityksellistä vain käytännön jatkuvuutena, vaan myös mahdollisuutena rakentaa uudenlaista käsitystä itsestä arvokkaana, läheisyyden arvoisena ja toisiin ihmisiin kuuluvana. Turvallinen suhde voi samalla toimia perustana lapsen toimijuudelle, ympäristön tutkimiselle ja tulevaisuuden mahdollisuuksien hahmottamiselle.

Käytännön lastensuojelun kannalta tutkielman tulokset korostavat sitä, että lapsen identiteettiä tulisi tukea tietoisesti koko sijoituksen ajan. Tämä tarkoittaa lapsen historian kunnioittamista, suhteiden tukemista, sijoituksen syiden selittämistä, lapsen osallisuuden vahvistamista ja leimaavan puhutavan välttämistä. Identiteetin tukeminen ei ole irrallinen tehtävä, joka tapahtuu vasta nuoruusiässä, vaan se alkaa jo siitä, miten lapselle kerrotaan sijoituksesta, miten hänen tavaroitaan, läheisiään ja muistojaan käsitellään ja miten hänen tunteensa otetaan vastaan sijoituksen arjessa.

Lapsi tarvitsee turvallisen arjen lisäksi oikeuden omaan historiaansa, suhteisiinsa ja tarinaansa, mutta tämä oikeus ei toteudu itsestään. Se edellyttää aktiivista työtä aikuisilta: lapsen kokemusten kuulemista, hänen kysymyksiinsä vastaamista sekä tilan antamista ristiriitaisille tunteille ja tulkinnoille. Ilman tätä tukea lapsen elämäntarina voi jäädä katkonaiseksi tai ulkopuolisten määrittelemäksi, mikä voi vaikeuttaa eheän identiteetin rakentumista. Samalla on tunnistettava, että lapsen suhde omaan menneisyyteensä voi muuttua ajan myötä, ja siksi identiteetin tukeminen on pitkäkestoinen prosessi, ei yksittäinen toimenpide.

Pitkäkestoisen sijaishuollon aikana lapsen tarpeet, ihmissuhteet ja tulevaisuutta koskevat odotukset muuttuvat. Myös lapsen läheisverkostossa ja muussa sosiaalisessa ympäristössä tapahtuvat muutokset voivat synnyttää uusia menetyksiä ja muuttaa hänen mahdollisuuksiaan kiinnittyä toisiin ihmisiin. Sijaishuollon tehtävä ei siten rajoitu sijoituksen alkuvaiheen kriisiin, vaan sen tulee vastata myös sijoituksen aikana syntyviin uusiin tarpeisiin ja tukea uusien merkityksellisten suhteiden rakentumista. (Pösö 2016, 23.) Tulokset ilmentävät myös sijaishuollon sosiaalityön vaativuutta, sillä työntekijän on arvioitava lapsen muuttuvia tarpeita, ihmissuhteita ja jatkuvuutta koko sijoituksen ajan.

Sijoituksen onnistumista ei siksi tulisi arvioida vain sen perusteella, onko lapsi fyysisesti turvassa, vaan myös sen perusteella, millaisia mahdollisuuksia sijoitus tarjoaa lapselle rakentaa merkityksellisiä suhteita, ymmärtää omaa elämäntarinaansa ja kokea itsensä arvokkaaksi ja kuuluvaksi. Jos lapsen identiteettiä ei tueta, seurauksena voi olla epävarmuutta omasta paikasta ja arvosta, vaikeuksia muodostaa pysyviä ihmissuhteita, lisääntyntä häpeän tai ulkopuolisuuden kokemusta sekä haasteita oman tulevaisuuden hahmottamisessa. Tämä näkökulma haastaa tarkastelemaan lastensuojelua laajemmin kuin pelkkänä suojelun järjestelmänä: kyse on myös siitä, millaisia edellytyksiä järjestelmä luo lapsen identiteetin rakentumiselle. Lopulta keskeiseksi kysymykseksi nousee, voiko lapsi sijoituksen aikana ja sen jälkeen kokea olevansa oman elämänsä jatkuvuudessa mukana oleva toimija eikä vain tapahtumien ja toimenpiteiden kohde.

Sijoitetun lapsen identiteetin tukeminen merkitsee lopulta sitä, että lapsi nähdään enemmän kuin sijoituksen, huostaanoton tai lastensuojelun asiakkuuden kautta. Lapsella on menneisyys, jota ei voi pyyhkiä pois, nykyisyys, jossa hän tarvitsee turvaa ja pysyviä suhteita, sekä tulevaisuus, jota hänellä tulee olla mahdollisuus rakentaa omista lähtökohdistaan. Lastensuojelun tehtävänä on suojella lasta, mutta samalla sen on tuettava lapsen mahdollisuutta rakentaa itsestään kertomus, jossa hän ei ole vain toimenpiteiden kohde, vaan oman elämänsä jatkuvuudessa mukana oleva ihminen.

Tutkimusprosessin reflektiivinen arviointi

Oma työni lastensuojelussa on vaikuttanut siihen, miksi tämä tutkimusaihe näyttäytyy itselleni erityisen merkityksellisenä. Käytännön työssä sijoitetun lapsen identiteetti ei aina

tule näkyviin suurina keskusteluina siitä, kuka lapsi on tai mihin hän kuuluu. Usein se näkyy pienemmissä ja arkisemmissä kysymyksissä: miten lapsi kutsuu sijaisvanhempiaan, miten hän puhuu biologisista vanhemmistaan, haluaako hän tavata läheisiään, miten hän suhtautuu omaan sijoituspaikkaansa tai millaisia selityksiä hän antaa omalle tilanteelleen. Lapsen identiteetin rakentuminen tapahtuu arjen keskellä, ei vain virallisissa asiakassuunnitelmaneuvoituissa tai päätösteksteissä.

Samalla oma työtaustani edellyttää tutkijana varovaisuutta. Lastensuojelun käytännön kokemukset voivat auttaa tunnistamaan tutkimuskirjallisuudesta ilmiöitä, jotka ovat arjessa tärkeitä, mutta ne voivat myös ohjata huomiota tiettyihin teemoihin. Tässä tutkielmassa omat kokemukseni eivät muodosta tutkimusaineistoa, vaan ne ovat osa tutkijan positiota ja taustaa. Analyysin ja johtopäätösten tulee perustua valittuun tutkimuskirjallisuuteen. Työkokemukseni voi kuitenkin auttaa ymmärtämään, miksi esimerkiksi suhteiden jatkuvuus, lapsen saamat selitykset, biologisten suhteiden merkitys ja sijoitustaustaan liittyvä leima ovat käytännön lastensuojelussa niin keskeisiä kysymyksiä.

Tutkijan position näkökulmasta olennaista on tiedostaa, että lastensuojelun työntekijänä tarkastelen aihetta väistämättä myös käytännön työn kautta. Tämä voi vahvistaa sensitiivisyyttä lapsen arjen, päätöksenteon ja sijoituksen käytännön seurausten ymmärtämiseen. Samalla se voi aiheuttaa riskin sille, että tutkimustuloksia tulkitaan liikaa käytännön kokemusten läpi. Tämän vuoksi olen pyrkinyt pitämään erillään sen, mitä tutkimusaineisto osoittaa, ja sen, miten tulokset herättävät pohdintaa lastensuojelun käytännöistä. Tämä erottelu on tärkeä tutkielman luotettavuuden kannalta.

Tutkielman rajoituksena on, että se perustuu aiempaan tutkimuskirjallisuuteen eikä sisällä lasten omia uusia haastatteluja. Tämän vuoksi tutkielmassa ei tavoiteta sijoitettujen lasten kokemuksia suoraan, vaan lasten näkökulmat välittyvät aiempien tutkimusten aineistojen, tutkijoiden tekemien tulkintojen ja tämän tutkielman analyysin kautta. Tämä voi vaikuttaa siihen, millaiset lasten kokemuksiin ja merkityksenantoihin liittyvät näkökulmat aineistossa korostuvat. Lisäksi aineisto koostuu erilaisista tutkimuksista, jotka on tehty eri maissa, erilaisissa lastensuojelujärjestelmissä ja erilaisilla tutkimusasetelmilla. Tämän vuoksi tuloksia ei voida yleistää suoraviivaisesti kaikkiin sijoitettuihin lapsiin tai suomalaiseen sijaishuoltoon.

Tutkimusprosessin arvioinnissa on huomioitava myös aineistonhaun ja teemoittelun tutkijalähtöisyys. Aineistonhakua ei toteutettu järjestelmällisen kirjallisuuskatsauksen menetelmällä, vaan aineisto muodostui kohdennetun ja harkinnanvaraisesti täydentyneen haun perusteella. Tämä mahdollisti erilaisten identiteetin rakentumiseen liittyvien näkökulmien yhdistämisen, mutta samalla aineiston valinta on voinut vaikuttaa siihen, millaiset teemat analyysissa painottuivat. Myös aineiston pelkistäminen, ryhmittely ja teemojen nimeäminen sisälsivät tutkijan tekemiä tulkinnallisia ratkaisuja. Analyysin luotettavuutta pyrittiin vahvistamaan kuvaamalla aineiston valinta ja analyysin eteneminen mahdollisimman läpinäkyvästi sekä perustamalla tulkinnat tutkimusaineistossa esitettyihin havaintoihin. Aineistoanalyysiin valittuja tutkimuksia käytettiin lähdemateriaalina myös tutkielman teoreettisessa taustoituksessa, mutta analyysin pohjalta niistä tuotettiin tutkimuksen tuloksina ja vastauksena tutkimuskysymyksiin uudenlainen temaattinen jäsennys.

Rajoituksena voidaan pitää myös sitä, että sijoitetun lapsen identiteettiä koskeva tutkimus on hajautunut useisiin eri teemoihin. Osa tutkimuksista käsittelee suoraan identiteettiä, osa kotia ja perhesuhteita, osa leimautumista, osa narratiivista identiteettiä ja osa kiintymyssuhteita tai varhaista hoivaa. Tämä tekee kokonaisuuden kokoamisesta haastavaa, mutta samalla se osoittaa ilmiön moniulotteisuuden. Identiteetti ei ole yksi erillinen osa lapsen elämää, vaan se kytkeytyy suhteisiin, arkeen, historiaan, sijoitusympäristöön, kieleen ja tulevaisuuden mahdollisuuksiin. Tämän vuoksi kirjallisuuteen perustuva tarkastelu soveltuu aiheen jäsentämiseen, vaikka se ei korvaa lasten omien kokemusten tutkimista.

Jatkotutkimustarpeet

Jatkossa olisi tärkeää tutkia lisää sijoitettujen lasten omaa kokemusta identiteetin rakentumisesta suomalaisessa sijaishuollossa. Erityisen tärkeää olisi haastatella eri-ikäisiä lapsia ja nuoria sekä niitä, jotka ovat kasvaneet perhehoidossa, laitoksessa tai useissa eri sijoituspaikoissa. Lisäksi olisi tarpeen tutkia, millaiset lastensuojelun käytännöt tukevat parhaiten lapsen elämäntarinan jatkuvuutta, biologisten suhteiden käsittelyä ja myönteisiä

sen identiteetin rakentamista. Tutkimuksessa tuotettavan tiedon lisäksi kyse on myös käytännön lastensuojelun kehittämisestä: lapsen identiteetin tukeminen ei ole erillinen lisätehtävä, vaan osa lapsen kokonaisvaltaista suojelua ja hyvinvoinnin turvaamista.

Jatkotutkimuksessa olisi tärkeää tarkastella myös sitä, miten lapset kokevat heitä koskevan dokumentoinnin ja viranomaiskielen. Lastensuojelun asiakirjat voivat olla lapselle myöhemmin merkittävä väylä oman menneisyyden ymmärtämiseen, mutta ne voivat myös tuntua ulkopuolisten kirjoittamalta kertomukselta omasta elämästä. Lisäksi olisi tärkeää tutkia, miten sijoitetut lapset ja nuoret kokevat yhteydenpidon biologisiin vanhempiin, sisaruksiin ja muihin läheisiin eri sijoitusmuodoissa. Yhteydenpito voi tukea jatkuvuutta ja identiteettiä, mutta se voi myös olla kuormittavaa, jos se ei vastaa lapsen turvallisuuden ja kehityksen tarpeita. Jatkotutkimuksessa olisi myös mielenkiintoista haastatella aikuisia, jotka ovat olleet sijaishuollossa, ja selvittää, miten he kokevat identiteettinsä rakentumisen sekä kasvamisen sijoituksen aikana, nuoruudessa ja myöhemmin aikuisuudessa. Tällainen näkökulma voisi tuoda syvempää ymmärrystä siitä, millaisia pitkäaikaisia vaikutuksia sijoituksella on identiteettiin sekä elämäntarinaan.

Sijaishuollon pitkäaikaisista yhteyksistä myöhempiin kiintymyssuhteisiin on edelleen niukasti tutkimusta, erityisesti sijaishuollossa kasvaneiden aikuisten näkökulmasta (Miranda ym. 2019, 401). Jatkossa olisi tärkeää tarkastella pitkittäisesti, miten sijoituksen aikana muodostuneet suhteet, koettu kuuluminen ja oman elämäntarinan jatkuvuus heijastuvat identiteettiin ja läheisiin suhteisiin aikuisuudessa.

Johtopäätökset

Tutkielman perusteella voidaan todeta, että sijoitus voi olla lapselle ja hänen identiteetilleen sekä kielteisesti koettava katkos että myönteinen mahdollisuus. Se voi katkaista suhteita, muuttaa arjen ympäristöä ja horjuttaa lapsen käsitystä omasta paikastaan. Samalla sijoitus voi tarjota turvallisuutta, pysyviä suhteita, uusia kokemuksia ja mahdollisuuden rakentaa myönteisempää käsitystä itsestä. Sijoitus voi myös parhaimmillaan tukea lapsen ja vanhempien välisen suhteen korjaantumista ja uudelleenrakentumista. Tämän vuoksi lastensuojelun tehtävä ei ole vain sijoittaa lasta turvalliseen paikkaan, vaan tukea lapsen elämäntarinan jatkuvuutta, suhteita ja toimijuutta sijoituksen aikana.

Tutkielman ilmentämä sijoituksen kaksijakoisuus tekee lastensuojelutyöstä hyvin vaativaa. Lapsen suojeleminen voi edellyttää eroa biologisesta kodista, mutta samalla ero voi olla lapselle myös menetys. Lapsen turvallisuuden varmistaminen voi vaatia rajoja yhteydenpitoon, mutta yhteydenpidon rajoittaminen voi samalla vaikuttaa lapsen kokemukseen suhteiden jatkuvuudesta ja omista juuristaan. Sijaisperhe tai laitos voi tarjota lapselle turvaa, mutta lapsi voi silti kaivata entistä kotiaan. Näitä jännitteitä ei voida ratkaista yksinkertaisesti asettamalla biologinen perhe ja sijoituspaikka vastakkain. Sen sijaan lapsen identiteetin tukeminen edellyttää, että lapsen suhteita tarkastellaan kokonaisuutena ja lapselle annetaan lupa tuntea samanaikaisesti ristiriitaisia tunteita.

Vaikka tutkielman lähtökohtana oli tarkastella sijoitetun lapsen identiteetin rakentumista sijoituksen aikana, tulokset osoittavat, ettei identiteetin rakentuminen rajaudu vain sijoituksen aikaiseen elämään. Se rakentuu jatkuvassa suhteessa lapsen menneisyyden kokemuksiin, nykyisiin ihmissuhteisiin ja elinympäristöihin sekä tulevaisuuden mahdollisuuksiin. Identiteetti ei siten ole pysyvä tila, vaan relationaalinen ja ajallinen prosessi, jossa lapsi pyrkii jäsentämään itseään suhteessa siihen, mitä hänelle on tapahtunut, keitä hänen elämässään on ja millaisena hän voi kuvitella tulevaisuutensa. Sijoitetun lapsen myönteisen identiteetin tukeminen edellyttää siksi turvallisten ja jatkuvien ihmissuhteiden lisäksi lapsen historian, kuulumisen kokemusten, osallisuuden ja tulevaisuuden mahdollisuuksien tietoista huomioimista koko sijoituksen ajan.

Lähteet

Adoptiolaki 22/2012 Finlex. Ajantasainen lainsäädäntö.

- Andersson, Gunvor (1999) Children in permanent foster care in Sweden. *Child & Family Social Work* 4, 175–186. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2206.1999.00119.x>
- Andersson, Gunvor (2009) Foster children: A longitudinal study of placements and family relationships. *International Journal of Social Welfare* 18(1), 13–26. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2397.2008.00570.x>
- Anderson, Maurice & Linares, L. Oriana (2012) The role of cultural dissimilarity factors on child adjustment following foster placement. *Children and Youth Services Review* 34(4), 597–601. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2011.11.016>
- Bardy, Marjatta (2013) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. 4. uudistettu painos. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 49–78.
- Bowlby, John (1957) Lasten hoivan ja hellyyden tarve. Maailman terveystieteiden tutkimuksesta Maternal Care and Mental Health lyhentänyt Margery Fry. Suom. Laura Jokinen. Porvoo–Helsinki: WSOY.
- Bowlby, John (1971) *Attachment and Loss. Volume I: Attachment*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Brown, Rebecca & Ward, Harriet (2013) Decision-making within a child’s timeframe: An overview of current research evidence for family justice professionals concerning child development and the impact of maltreatment. Working Paper 16. 2. painos. London: Childhood Wellbeing Research Centre. <https://doi.org/10.13140/2.1.2953.8884>
- Dozier, Mary & Stovall, K. Chase & Albus, Kathleen E. & Bates, Brady (2001) Attachment for infants in foster care: The role of caregiver state of mind. *Child Development* 72(5), 1467–1477. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00360>
- Elad, Raiannamei Gappi & Tremper, Kenneth & Barry, Carolyn McNamara (2023) The social and emotional impacts of children and adolescents in foster care. *Modern Psychological Studies* 29(2), Article 3, 1–25. <https://scholar.utc.edu/mps/vol29/iss2/3/>
- Gabler, Sandra & Festini, Julia & Herschmann, Lisa & Spangler, Gottfried (2025) “Who am I?”: Identity development and psychosocial adjustment in foster adolescents – A brief report. *Developmental Child Welfare* 7(2–3), 121–136. <https://doi.org/10.1177/25161032251324860>
- Glaser, Danya (2001) Lasten pahoinpitelyn ja laiminlyönnin vaikutukset aivoihin – kirjallisuuskatsaus. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. Helsinki: WSOY, 67–114.
- Haight, Wendy L. & Kagle, Jill Doner & Black, James E. (2003) Understanding and supporting parent–child relationships during foster care visits: Attachment theory and research. *Social Work* 48(2), 195–207. <https://doi.org/10.1093/sw/48.2.195>
- Herrick, Mary Anne & Piccus, Wendy. 2005. Sibling connections. The importance of nurturing sibling bonds in the foster care system. *Children and Youth Services Review* 27, 845–861. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2004.12.013>

- Hämäläinen, Kati (2012) Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja. Helsinki: Väestöliitto.
- Juhila, Kirsi (2021) Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 27.6.2026. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metodologia/laadullinen-tutkimus/kvali/>
- Kalland, Mirjam (2001) Kiintymyssuhdeteorian klininen merkitys: soveltaminen erityis-tilanteissa. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 198–233.
- Kallinen, Kati (2017) Sukulaissijoitus lapsen näkökulmasta. *Janus* 25 (3), 208–223. <https://journal.fi/janus/article/view/65344>
- Kallinen, Kati (2019) Perhehoitoon sijoitettujen lasten suhteet biologisiin vanhempiinsa. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (1), 41–51. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201902144989>
- Kallinen, Kati (2024) Kodin merkityksellisyys, haavoittuvuus ja ristiriitaisuus – perhehoitoon sijoitettujen lasten kokemuksia kodista. *Nuorisotutkimus* 42 (4), 19–32. <https://doi.org/10.57049/nuorisotutkimus.9155129>
- Kallio, Tomi J. (2006) Laadullinen review-tutkimus metodina ja yhteiskuntatieteellisenä lähestymistapana. *Hallinnon Tutkimus*. <https://journal.fi/hallinnontutkimus/article/view/99500>
- Kools, Susan McEvilly (1993) The Process of Adolescent Identity Development in the Context of Foster Care. Väitöskirja. San Francisco: University of California, San Francisco. <https://escholarship.org/uc/item/6dj4b2v7>
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Finlex. Ajantasainen lainsäädäntö.
- Miranda, Megan & Molla, Elizabeth & Tadros, Eman (2019) Implications of foster care on attachment: A literature review. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families* 27(4), 394–403. <https://doi.org/10.1177/1066480719833407>
- Miranda, Megan & Tadros, Eman & Molla, Elizabeth (2020) The experience of foster care and long-term attachment. *The American Journal of Family Therapy* 48(1), 87–106. <https://doi.org/10.1080/01926187.2019.1679053>
- Punamäki, Raija-Leena (2001) Kiintymyssuhteen ja traumaattisen kokemuksen välinen yhteys. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 174–197.
- Pryor, Jan (2003) Children's contact with relatives. Teoksessa Andrew Bainham, Bridget Lindley, Martin Richards & Liz Trinder (toim.) *Children and Their Families: Contact, Rights and Welfare*. Oxford–Portland, Oregon: Hart Publishing, 47–58. <https://www.scribd.com/document/382519378/Children-and-Their-Families-Contact-Rights-and-Welfare>
- Pösö, Tarja (2016) Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) *Huostaanotto: Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino.
- Pösö, Tarja (2015) Adoptio ja perhehoito. Teoksessa Jari Sinkkonen & Kaisa Tervonen-Arnkil (toim.) *Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta*. Helsinki: Duodecim, 16–22.
- Rusanen, Erja (2011) Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Helsinki: Finn Lectura.

- Rutter, Michael & Beckett, Celia & Castle, Jenny & Colvert, Emma & Kreppner, Jana & Mehta, Mitul & Stevens, Suzanne & Sonuga-Barke, Edmund (2007) Effects of profound early institutional deprivation: An overview of findings from a UK longitudinal study of Romanian adoptees. *European Journal of Developmental Psychology* 4(3), 332–350. <https://doi.org/10.1080/17405620701401846>
- Sinkkonen, Jari (2001) Kiintymyssuhteen häiriöiden yhteydet psykopatologiaan. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. Helsinki: WSOY, 146–173.
- Smyke, Anna T. & Zeanah, Charles H. & Fox, Nathan A. & Nelson, Charles A. & Guthrie, Donald (2010) Placement in foster care enhances quality of attachment among young institutionalized children. *Child Development* 81(1), 212–223. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2009.01390.x>
- Stovall-McClough, K. Chase & Dozier, Mary (2004) Forming attachments in foster care: Infant attachment behaviors during the first 2 months of placement. *Development and Psychopathology* 16(2), 253–271. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15487595/>
- Tarabulsky, George M. & Pascuzzo, Katherine & Moss, Ellen & St-Laurent, Diane & Bernier, Annie & Cyr, Chantal & Dubois-Comtois, Karine (2008) Attachment-based intervention for maltreating families. *American Journal of Orthopsychiatry* 78(3), 322–332. <https://doi.org/10.1037/a0014070>
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL) (2026) Sijoitukset kodin ulkopuolelle 2025. Tilastoraportti 14/2026. Helsinki: THL. Suomen virallinen tilasto. <https://www.julkari.fi/server/api/core/bitstreams/60ee05f6-4676-4a1b-9f40-01ff9d75416e/content>
- Thoburn, June (2007) Out-of-home care for the abused or neglected child: A review of the knowledge base for planning and practice. Teoksessa Kate Wilson & Adrian James (toim.) *The Child Protection Handbook*. Edinburgh: Baillière Tindall, 494–515.
- Trevithick, P. (2003). Effective relationship-based practice: A theoretical exploration. *Journal of Social Work Practice*, 17(2), 163–176. <https://doi.org/10.1080/026505302000145699>
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Turcotte, Mathilde & Lanctôt, Nadine (2022) The many faces of the “foster care youth” label: How young women manage the stigma of out-of-home placement. *International Journal of Child, Youth and Family Studies* 14(1), 84–109. <https://doi.org/10.18357/ijcyfs141202321287>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf
- Valkonen, Leena. 1995. Kuka on minun vanhempani? Perhehoitovuorten vanhempi-suhteet. Helsinki: Stakes.
- Wagner, Anna C. & Heberle, Amy E. (2024) Exploring the development of narrative identities in emerging adults who have been in foster care. *Children and Youth Services Review* 164, 107868. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2024.107868>

- Ward, Jo & Smeeton, Joe (2017) The end of non-consensual adoption? Promoting the wellbeing of children in care. *Practice: Social Work in Action* 29(1), 55–73.
<https://doi.org/10.1080/09503153.2016.1164131>
- Zmysłowska, Magdalena Julita (2024) Attachment disorders (?) among children in foster care. *Social Dissertations / Rozprawy Społeczne* 18(1), 40–53.
<https://doi.org/10.29316/rs/177950>